

Универзитет на Југоисточна Европа - Тетово

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

Факултет за бизнис и економија

Втор циклус на студии

Студиска програма:

Втор циклус-постдипломски-Менаџмент

ТЕЗА:

Менаџирање на јавни набавки во здравството

Магистерски труд

Ментор:

Prof. Dr. Izet Zeqiri

Кандидат:

Искра Димовска

ИД бр.129646

Декември 2021

ИЗЈАВА

Јас, Искра Димовска, изјавувам дека магистерскиот труд што го поднесувам под наслов „Менаџирање на јавни набавки во здравството“ е мој самостоен труд кој е резултат на самостојна научна работа и дека целиот текст и сите цитати произлегуваат од наведените референци.

Скопје, 01.12.2021 година

Искра Димовска

ИД бр.129646

АПСТРАКТ

Повеќето земји од ЕУ се борат со зголемување на трошоците за здравствена заштита. Во исто време, пациентите се занимаваат со зголемен придонес во системите за здравствено осигурување. Поефикасниот процес на јавни набавки на медицински помагала, лекови, медицинска опрема и ИТ решенија од страна на државните болници може значително да го намали притисокот врз здравствените буџети, додека олеснува подобра вредност за парите. Оттука, во магистерскиот труд централен предмет е менаџирањето на јавните набавки во здравствениот сектор, како сектор кој најмногу ги засега и интригира граѓаните. Трудот ги прикажува реалните резултати од јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија и притоа ги детектира најголемите проблеми: слаба транспарентност која резултира со зголемена можност за корупција и фаворизирање на одредени добавувачи.

Во рамките на овој труд, важноста и предизвиците на јавните набавки во здравствениот сектор се претставени во првиот дел, преку дефинирање на карактеристиките, предностите и слабостите на ЕСЈН и јавните набавки во овој сектор, нивната важност за економски развој на државата. Во вториот дел се презентирани карактеристиките на ЕСЈН во здравствениот сектор во Република Северна Македонија, преку конкретни статистички податоци за состојбата во сите здравствени институции во државата за период од 2016 до 2020 година. Третата глава пошироко се осврнува на менаџирањето на целокупниот процес на јавните набавки во здравството, како можност за ефективно и ефикасно трошење на државните ресурси и обезбедување на поефтини и поквалитетни здравствени услуги за граѓаните.

На крајот е извршено истражување преку кое се генерирани резултати, од кои се очекува да дадат подобра слика за менаџирањето на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија, и колку менаџирањето во нашата држава ги дава посакуваните резултати. Истражувањето ќе презентира колку луѓето ангажирани во здравствениот сектор во нашата држава се запознаени со функционирањето на јавните набавки во здравствената институција каде се вработени и што мислат за целиот процес воопшто, но и ќе биде опфатено мислењето и на корисници на разни здравствени услуги.

Клучни зборови: јавни набавки, здравство, менаџирање.

ABSTRACT

Most EU countries are struggling with rising health care costs. At the same time, patients are making increasing contributions to health insurance systems. A more efficient public procurement process of medical devices, drugs, medical equipment and IT solutions by public hospitals can significantly reduce the pressure on health budgets, while facilitating better value for money. Hence, the central subject in the master's thesis is the management of public procurement in the health sector, as a sector that most affects and intrigues the citizens. The paper presents the real results of public procurement in healthcare in the Republic of Northern Macedonia and detects the biggest problems: poor transparency that results in increased opportunities for corruption and favoring of certain suppliers.

Within this paper, the importance and challenges of public procurement in the health sector are presented in the first part, by defining the characteristics, strengths and weaknesses of the ESPP and public procurement in this sector, their importance for economic development of the country. The second part presents the characteristics of the ESPP in the health sector in the Republic of Northern Macedonia, through specific statistics on the situation in all health institutions in the country for the period from 2016 to 2020. The third chapter addresses more broadly the management of the entire public procurement process in health, as an opportunity for effective and efficient spending of state resources and providing cheaper and better health services for citizens.

At the end, a research was conducted through which results were generated, which are expected to give a better picture of the management of public procurement in health in the Republic of Northern Macedonia, and how much the management in our country gives the desired results. The research will present how much the people engaged in the health sector in our country are familiar with the functioning of public procurement in the health institution where they are employed and what they think about the whole process in general, but will also cover the opinion of users of various health services.

Keywords: public procurement, health, management.

ABSTRAKT

Shumica e vendeve të BE po luftojnë me rritjen e kostove të kujdesit shëndetësor. Në të njëjtën kohë, pacientët po japin kontribute në rritje në sistemet e sigurimeve shëndetësore. Një proces më efikas i prokurimit publik i pajisjeve mjekësore, ilaçeve, pajisjeve mjekësore dhe zgjidhjeve të TI -së nga spitalet publike mund të zvogëlojë ndjeshëm presionin mbi buxhetet shëndetësore, duke lehtësuar një vlerë më të mirë për para. Prandaj, lënda qendrore në tezën e masterit është menaxhimi i prokurimit publik në sektorin e shëndetësisë, si sektor që prek më shumë dhe intrigon qytetarët. Punimi paraqet rezultatet reale të prokurimit publik në kujdesin shëndetësor në Republikën e Maqedonisë Veriore dhe zbulon problemet më të mëdha: transparencën e dobët që rezulton në rritjen e mundësive për korrupsion dhe favorizimin e furnizuesve të caktuar.

Brenda këtij punimi, rëndësia dhe sfidat e prokurimit publik në sektorin e shëndetësisë janë paraqitur në pjesën e parë, duke përcaktuar karakteristikat, pikat e forta dhe të dobëta të ESPP dhe prokurimit publik në këtë sektor, rëndësinë e tyre për zhvillimin ekonomik të vendit. Pjesa e dytë paraqet karakteristikat e ESPP në sektorin e shëndetësisë në Republikën e Maqedonisë Veriore, përmes statistikave specifike mbi gjendjen në të gjitha institucionet shëndetësore në vend për periudhën nga 2016 deri në 2020. Kapitulli i tretë trajton më gjerësisht menaxhimin e të gjithë procesit të prokurimit publik në shëndetësi, si një mundësi për shpenzime efektive dhe efikase të burimeve shtetërore dhe ofrimin e shërbimeve shëndetësore më të lira dhe më të mira për qytetarët.

Në fund, u krye një hulumtim përmes të cilit u gjeneruan rezultate, të cilat pritet të japin një pasqyrë më të mirë të menaxhimit të prokurimit publik në shëndetësi në Republikën e Maqedonisë Veriore, dhe sa menaxhmenti në vendin tonë jep rezultatet e dëshiruara. Hulumtimi do të paraqesë se sa njerëzit e angazhuar në sektorin e shëndetësisë në vendin tonë janë të njohur me funksionimin e prokurimit publik në institucionin shëndetësor ku ata janë të punësuar dhe çfarë mendojnë ata për të gjithë procesin në përgjithësi, por gjithashtu do të përfshijë edhe opinionin e përdoruesit e shërbimeve të ndryshme shëndetësore.

Fjalët kyçe: prokurim publik, shëndetësi, menaxhim.

СПИСОК НА ТАБЕЛИ

Табела 1. Број и вредност на склучени договори за јавни набавки по институции и посебно за Министерството за здравство и предмет на набавка за периодот од 2016 до 2019

година24

Табела 2. Број и вредност на склучени договори за јавни набавки во здравството во 2020

година26

Табела 3. Најголеми потрошувачи за јавни набавки во здравствениот сектор за 2020

година26

Табела 4. Огласи за јавни набавки во здравствениот сектор каде имало најзначајна измена на проценетата вредност на договорот28

СПИСОК НА ГРАФИКОНИ

График 1. Графички приказ на вкупната вредност на склучени договори вкупно по здравствени институции и Министерството за здравство	25
График 2. Старосни групи на испитаниците	53
График 3. Пол на испитаниците	54
График 4. Колку од испитаниците се ангажирани во здравствениот сектор	54
График 5. Класираност на испитаниците според работен стаж во здравствениот сектор	55
График 6. Значење на здравството според испитаниците	56
График 7. Важност на јавните набавки за квалитетот на здравствените услуги	57
График 8. Како влијаат квалитетните јавни набавки	58
График 9. Влијание на јавните набавки врз цената на услугите	59
График 10. Процент на испитаници вработени во здравствениот сектор	59
График 11. Најголем проблем на јавните набавки во здравствениот сектор	60
График 12. Мислење за влијанието на јавните набавки во здравствениот сектор врз вкупната економија на државата	61
График 13. Мислење за менаџирањето на јавните набавки во здравствениот сектор.	62
График 14. Испитаници според тоа дали направиле увид на јавните набавки на некоја здравствена институција во државата	63
График 15. Мислење на испитаниците за тоа колку здравствените институции објавуваат податоци за јавните набавки	63
График 16. Најголем проблем за необјавување на доволно податоци	64
График 17. Најголем недостаток на системот за јавни набавки во здравствениот сектор	65
График 18. Институции според најголеми пропусти во менаџирањето на јавните набавки	66
График 19. Најкритична фаза за малверзации во јавните набавки	67
График 20. Мислење за доделување на тендерите	68
График 21. Мислење за фер учество на сите компании во тендерските постапки	68
График 22. Мислење на испитаниците за класи на трошоци според кои се издвојуваат најмногу средства	69
График 23. Препораки за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството.....	70
График 24. Проблеми за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството.....	72

СПИСОК НА СЛИКИ

Слика 1. Приказ на клучните чекори во секоја функција на менаџирањето³⁹

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

ЕСЈН - Електронски систем за јавни набавки

БЈН - Биро за јавни набавки

Е-набавки - електронски набавки (набавки по електронски пат)

VfM (Value for money) - Вредност на парите

OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) - Организација за економска соработка и развој

БДП - Бруто домашен производ

ЈЗУ - Јавна Здравствена установа

ТЛД - [термолуминисцентна дозиметрија](#)

РТГ апарати - Рентген апарати

ДДВ - Данок на додадена вредност

ИТ - Информатички технологии

ЕУ - Европска Унија

ЗЈН - Закон за јавни набавки

FAI (US Federal Acquisition Institute) - Федералниот институт за стекнување на САД

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ2

ABSTRACT3

ABSTRAKT4

ВОВЕД12

1. Важност на тезата (Актуелност на проблематиката) 12
2. Предмет и цел на истражувањето13
3. План за работа14
4. Методологија на изработка на магистерски труд15

ГЛАВА 1. ЕЛЕКТРОНСКИ СИСТЕМ ЗА ЈАВНИ НАБАВКИ16

- 1.1. Поим и значење16
- 1.2. Карактеристики на ЕСЈН и јавните набавки17
 - 1.2.1. Важност на ЕСЈН и јавните набавки за државата17
 - 1.2.2. Недостатоци на јавните набавки21

ГЛАВА 2. ПРИМЕНА НА ЕСЈН ВО ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА22

- 2.1. Анализа на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија за период од 2016 до 2020 година23
- 2.2. Предности и проблеми во јавните набавки во здравството31
- 2.3. Практики во други држави34
 - 2.3.1. Естонија34
 - 2.3.2. Хрватска35
 - 2.3.3. Србија37

ГЛАВА 3. МЕНАЦИРАЊЕ НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО ЗДРАВСТВОТО39

- 3.1. Поим за менаџирање на јавните набавки39
 - 3.1.1. Планирање40
 - 3.1.2. Спецификација на производите кои се предмет на јавна набавка41
 - 3.1.3. Подготовка на тендерска документација42
 - 3.1.4. Менаџирање со транспарентен процес на наддавање и евалуација42

3.1.5. Менаџирање на договор за јавна набавка	43
3.2. Карактеристики на менаџирањето на јавните набавки во здравството	43
3.3. Потребни компетенции за добро менаџирање со јавните набавки	46
3.4. Потреба од менаџирање на јавните набавки во здравството	47
3.5. Пропусти во менаџирање на јавните набавки во здравството во РС Македони.	48
ГЛАВА 4. ИСТРАЖУВАЊЕ: МЕНАџИРАЊЕ НА ЈАВНИ НАБАВКИ ВО ЗДРАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	51
4.1. Приоди во спроведување и анализирање на истражувањето	51
4.2. Организација и тек на истражувањето	53
4.3. Резултати од истражувањето	54
4.3.1. MS Office-Excel анализа	54
4.3.2. SPSS анализа	73
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	129
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	133
ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ	137
ПРИЛОГ 1	139
ПРИЛОГ 2	141
ПРИЛОГ 3	147
ПРИЛОГ 4	148
ПРИЛОГ 5	149

ВОВЕД

1. Важност на тезата (Актуелност на проблематиката)

Важноста на тезата произлегува од потребата за контрола на трошењето на јавните средства за јавни набавки и бидејќи јавните набавки сочинуваат значителен дел од парите на даночните обврзници, од владите се очекува да ги извршат ефикасно и со високи стандарди на однесување за да обезбедат висок квалитет на испорака на услуги и да го заштитат јавниот интерес. Менаџирањето на јавните набавки е централниот инструмент за помагање на ефикасно управување со јавните ресурси.

Досегашното искуство за јавните набавки во здравството покажува дека ризикот од коруптивни поведенија е многу поголем по формалното завршување на постапката, односно за време на реализацијата на договорот кога постои можност за најголеми злоупотреби, далеку од очите на јавноста преку воспоставување на корупциска спрега помеѓу лицата задолжени за следење на реализација на договорот и носителот на набавката.¹ Затоа, потребно е фер распределување и доделување на договорите за јавни набавки, целосно презентирање на сите податоци поврзани со доделените договори, со цел целосна транспарентност и избегнување на ваквото коруптивно однесување во јавните набавки во јавниот здравствен сектор, како еден од најзначајните сектори во секоја држава и сектор кој најмногу ги засега граѓаните.

Бидејќи владините програми сè повеќе ја преземаат функцијата за набавки за здравствени производи, локалниот капацитет за спроведување на ефикасни, транспарентни и навремени набавки сè повеќе ќе влијае на здравствениот систем. За да се осигура дека здравствените системи имаат соодветни количини на набавки, мора да се спроведе рутинирана и координирана набавка како резултат на успешно менаџирање на јавните набавки. Менаџирањето на овој процес треба да биде транспарентно за да се обезбеди добро управување и привлекување квалитетни добавувачи, а резултатите од менаџирањето на јавните набавки треба да бидат достапни на јавноста, со цел објективна проценка на неговата успешност и детерминирање и превземање на соодветни мерки за подобрување.

¹ Биро за јавни набавки, *Брошура за спречување на корупцијата во јавните набавки*, Сектор за нормативна дејност, обуки и меѓународни односи, Скопје, 2016, стр.5.

2. Предмет и цел на истражувањето

Предложената теза за изработка на магистерскиот труд со наслов „Менаџирање на јавни набавки во здравството“, опфаќа значајна, а и во блиска иднина многу актуелна област во менаџирањето на државата во сегментот на јавните набавки во здравството како клучна област на интерес на граѓаните на секоја држава.

Предмет на оваа теза е менаџирањето на јавните набавки, со акцент на набавките во јавниот здравствен сектор во Република Северна Македонија.

Основна цел на истражувањето во овој магистерски труд е како да треба да се менаџираат јавните набавки со цел намалување на трошоците за набавките што би резултирало со намалување на цените на здравствените услуги што ги плаќаат граѓаните, што придонесува до инкристизација на задоволството на граѓаните и инкристизација на довербата во државниот систем. Останатите цели на ова истражување се:

- Да се разбере поимот јавни набавки, со акцент на здравствениот сектор, што тие претставуваат и која е нивната намена и нивното значење за како за државата така и за здравствениот систем;
- Да се запознаеме со поимот менаџирање на јавните набавки, што претставува и кои процеси ги опфаќа;
- Да се разбере дека менаџирањето на јавните набавки е централниот инструмент замагање на ефикасно менаџирање со јавните ресурси во државата;
- Да се утврди реалната состојба на јавните набавки во здравствениот сектор во Република Северна Македонија преку анализа објавените податоци за јавните набавки во здравствениот сектор;
- Анализа на предностите и недостатоците на менаџирањето со јавните набавки во здравствениот сектор во Република Северна Македонија, откривање на проблеми со транспарентноста, фаворизирањето на одредени компании при склучување на договори и проблеми со ефикасноста и економичноста во трошењето на јавните средства;
- Посочување на потребата од добро менаџирање на јавните набавки за сузбивање на најголемите проблеми во системите за јавни набавки - транспарентност, корупција и судир на интереси;

- Давање препораки за подобро менаџирање на јавните набавки во здравството.

3. План за работа

Содржината која ќе биде изложена во овој магистерски труд на тема „Менаџирање на јавни набавки во здравството“ е систематизирана во четири глави, вовед, заклучок и користена литература на проблематиката на истражувањето.

Во воведот на магистерскиот труд елаборирани се изворот на инспирација за избор на оваа тема и нејзината актуелност.

Во **првата глава** дефинирани се јавните набавки, нивните карактеристики и важност за државата. Во оваа глава се презентирани и различни пристапи и ставови од академици и практичари, што резултира со широк опсег на литература.

Во **втората глава** е опфатена примената на јавните набавки во здравениот сектор во Република Северна Македонија и се презентирани проблеми кои се детектирани, а тоа се проблеми со транспарентност, корупција, фаворизирање на исти добавувачи и судир на интереси. Исто така е направена компарација со некои други држави.

Во **третата глава** е дефинирано менаџирањето на јавните набавки, со акцент на здравството, неговите функции и одделни активности. Објаснети се позитивните и негативните страни на менаџирањето на јавните набавки во здравството и потребата од добро менаџирање.

Во **четвртата глава** ќе биде презентирано истражувањето на тема менаџирање на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија. Опфтени се и приодите во истражувањето, организацијата и соодветниот тек на истражувањето, резултатите од одговорите на анкетираниите испитаници и анализа според нивните мислења.

Заклучокот како резултат на овој труд ќе ги систематизира сите факти и констатации кои ќе произлезат од истражувањето на оваа проблематика и ќе содржи препораки за подобрување на менаџирањето на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија.

4. Методологија на изработка на магистерски труд

Заради комплетно разбирање на проблематиката, а поаѓајќи од сознанието за научно-истражувачки метод како начин на пристапување кон предметот на истражување, големо влијание има изборот на адекватен истражувачки метод од што ќе зависи и успехот на самото истражување. Самата тема и содржината упатува на потреба од комбинација на различни истражувачки методи за да се испитаат различни аспекти на менаџирањето на јавните набавки во здравството. Поради тоа, при изработка на овој магистерски труд акцентот ќе биде ставен врз следните научно-истражувачки методи:

- Мета-анализа со комбинација на резултатите од повеќе студии, статистички податоци и директна употреба на ЕСЈН.
- Методата на генерализација и специјализација за запознавање со поимите јавни набавки, менаџирање на јавни набавки и со нивните општи карактеристики.
- Преку индуктивно-дедуктивна метода е извршено воочување на поединечни појави и особини на појавите и предметите поврзани со јавните набавки во јавниот здравствен сектор, до формирање на општи судови и заклучоци кои се презентирани во истражувањето.
- Со компарација на податоците од неколку последователни години е изведен заклучокот за проблемите во транспарентноста и фаворизирање на одредени компании. Со овој метод е направена споредба со други држави.
- Со методот на анализа и синтеза се составени сите клучни делови и елементи кои беа потребни за донесување на заклучоците.
- Квалитативен и квантитативен метод поради природата на темата и предметот на истражување кои го опфаќаат целокупниот процес на менаџирање на јавните набавки.
- Користена е методата на докажување за утврдување на точноста, односно вистинитоста на хипотезите.
- Метод на интервју и прашалник е користен за целите на истражувањето за да се утврди какво е мислењето за функционалноста на јавните набавки во здравството и какво е мислењето за менаџирањето на јавните набавки во здравството во Република Севернаа Македонија.

ГЛАВА 1. ЕЛЕКТРОНСКИ СИСТЕМ ЗА ЈАВНИ НАБАВКИ

Е-набавките се тренд на растење во јавниот сектор и се движечка сила за иницијативите за е-влада низ целиот свет. Во последниве години, многу влади од целиот свет на национално или локално ниво започнаа иницијативи за електронски набавки.

Употребата на дигитална технологија во јавниот сектор е двигател на ефикасноста и поддржува ефективно спроведување и следење на политиките преку овозможување на поотворена, иновативна и доверлива влада. Особено е значајно тоа што електронската набавка овозможува заштеда на трошоци и време преку автоматизација и стандардизација на процесот на набавки и ја подобрува транспарентноста и отчетноста на системот за јавни набавки.²

Повеќето влади во развој и развиени земји би сакале да ја имплементираат технологијата на јавните е-набавки на таков начин, за да се зајакне транспарентноста и отчетноста во процесите на државни набавки. Основниот принцип на државната набавка е јасен: да се стекне вистинската ставка, во вистинско време, со соодветна цена. Процесот треба да биде отворен, објективен и транспарентен.

Во Република Северна Македонија, Бирото за јавни набавки (БЈН), го развива и управува со Електронскиот систем за јавни набавки (ЕСЈН), кој претставува единствен компјутеризиран систем достапен на интернет адресата: <https://e-nabavki.gov.mk/PublicAccess/Home.aspx#/home>.

1.1. Поим и значење

Јавните набавки се однесуваат на купување стоки, услуги и работи од страна на владите и државните институции. Бидејќи јавните набавки сочинуваат значителен дел од парите на даночните обврзници, од владите се очекува да ги извршат ефикасно и со високи стандарди на однесување за да обезбедат висок квалитет на испорака на услуги и да го заштитат јавниот интерес.

Наједноставно, е-набавката е термин за замена на процедурите засновани на хартија со комуникации базирани на информатичка технологија и обработка во текот на

² OECD, *E-procurement, in Government at a Glance 2017*, OECD Publishing, Paris, 2017.
Достапно на: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2017_gov_glance-2017-en

целиот процес на набавка. Е-набавките можат да бидат алатка за поефикасни процеси и промовирање на ефективностa на набавките.

Технологијата и процесите за електронска набавка може да се користат, каде што е соодветно, во различни фази од процесот на набавка, вклучувајќи објавување на огласи за понуда, обезбедување на документи за тендер, доставување понуди, процес на проценка, известување за доделување, нарачување, фактурирање и плаќање.

Системите за електронски набавки треба да нудат дигитален еквивалент за секој чекор во процесот на набавка. Процесите за јавните набавка честопати бараат пристап до различни области на владиниот сектор, и затоа електронските набавки исто така може да бидат поврзани со процеси и програми од други оддели.

Јавните набавки се централниот инструмент за помагање на ефикасно управување со јавните ресурси. Ги поддржува работите и услугите на државните институции и може да ги покрие сите потреби, вклучувајќи канцелариски, санитетски и други потрошни материјали, мебел, апарати, инструменти и слично, ангажирање привремен персонал за сложени области со високи трошоци, како што се градежни проекти и други големи проекти со државна финансиска иницијатива.³

Според Обединетите нации јавните набавки се деловен систем на владата што се грижи за процесот на државни набавки, како што се подготовка на спецификација на проектот, барање, примање и проценка на понудите, доделување на договор и плаќање.⁴

1.2. Карактеристики на ЕСЈН и јавните набавки

1.2.1. Важност на ЕСЈН и јавните набавки за државата

Признавајќи ги придобивките од електронските набавки, земјите сè повеќе ги дигитализираат процесите на јавни набавки.

Употребата на системи и процеси за електронска набавка може да резултира со голем број предности, вклучително:

³ Burton, R., *Improving Integrity in Public Procurement: The Role of Transparency and Accountability*, in *Fighting Corruption and Promoting Integrity in Public Procurement*, OECD Publishing, 2005.

⁴ UN, Resolution A/RES/54/14 of 22, November 1999.

- намалени административни трошоци на индивидуалните постапки за набавка;
- рационализирани процедури за набавка;
- побрзи процедури за набавка;
- зголемена транспарентност, преку обезбедување информации за индивидуални можности за тендер, но исто така и обезбедување на појасна слика за понудите на поширока основа;
- подобро следење на набавките;
- поттикнување на прекуграничната конкуренција, преку намалување на бариерите презентирани од страна на хартиени процеси на набавки;
- поддршка на развојот на централизирана администрација за набавки, што резултира во потенцијално намалување на скапите функции за набавки во канцеларијата и добра употреба на економијата на обем во администрацијата на набавките;
- поширока административна модернизација и поедноставување, поттикнувајќи интеграција на разни административни процеси, како и дифузија на решенија за информатичка технологија во и од владата и општеството воопшто.⁵

Користењето на ЕСЈН има потенцијал значително да се подобрат: транспарентноста, ефикасноста и ефективноста во јавните набавки. Ова е од особена корист за новите економии и земјите во развој, како нашата држава. Транспарентните постапки за јавните набавки можат да придонесат за поефикасно распределување на ресурсите преку зголемена конкуренција, поквалитетни набавки и буџетски заштеди за владите, а со тоа и за даночните обврзници.⁶ Тие исто така можат да помогнат да се привлечат повеќе инвестиции со намалување на ризикот. Подобрените државни набавки можат да имаат позитивно влијание врз перформансите на владата и растот на земјата преку:⁷

❖ **Подобрени трошоци за државни набавки** - Главната предност што може да ја донесе електронската набавка вклучува намалување на трошоците, реорганизација на

⁵ Sigma Creating Change Together, *Public Procurement E-Procurement*, France, 2016.

Достапно на: <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>

⁶ Lee, J, Oh, K-T & Kwon, HY, *Striving for transparency and efficiency in e-government: procurement reform through e-procurement*, ACM, Cairo, Egypt, 2008.

⁷ Sigma Creating Change Together, *Public Procurement E-Procurement*, France, 2016.

процесот, подобрување на исполнувањето на договорот, меѓу другите придобивки.⁸ Значајната заштеда на е-набавки за трошоците на владата е во намалувањето на трошоците и напорите за обработка на нарачката што може да се манипулира по електронски пат и во намалувањето на трошоците за залихи и намалувањето на времето за исполнување на нарачката. Добро менаџирање на јавните набавки идентификува четири типа на заштеда на трошоците од користењето на системот за е-набавки, кои вклучуваат: цена на нарачката, административната цена, водечката цена на нарачката и можната цена на капиталот.⁹ Е-набавките помагаат во обезбедувањето на најновите информации за производите и цените на владата, со што се намалува и трошењето на ресурси, како време, персонал и сл. Така, на пр. ефикасноста на владата може да се подобри со намалено време на циклус на процеси од 20 до 40%.¹⁰

❖ **Зголемена вредност за парите** - Вредноста на парите (VfM) се постигнува преку балансирање на економијата, мерките за ефикасност и ефективност. Целите на животот, намалувањето на ризикот, квалитетот и трошоците се разгледуваат во набавката на VfM. Овие мерки им се опишани на понудувачите со формули што се користат за пресметување на VfM. Иако овие подобрувања се тешки за мерење, постојат случаи кои покажуваат подобрувања во вредност за парите, во некои од поразвиените држави, како Америка на пример до 38%.

❖ **Намалена корупција** - Кога парите на даночните обврзници се оддалечуваат од давање услуги и завршување на јавни работи, не само што се трошат ресурси, туку и животите можат да бидат изложени на ризик. Се проценува дека корупцијата се јавува во 10% до 25% од јавните договори, каде што земјите од Европската унија губат околу 163 милијарди долари годишно. 57 % од случаите на мито во странство кои се гонети според Конвенцијата за борба против мито на OECD вклучува мито за да се добијат јавни договори. Затоа, реформата на набавките на владата преку транспарентен ЕСЈН и нивно ефикасно и ефективно менаџирање е важна иницијатива за борба против корупцијата со која се намалуваат трошоците за стоки и услуги, истовремено подобрувајќи ја

⁸ Gamal Aboelmaged, M., *Predicting e-procurement adoption in a developing country: an empirical integration of technology acceptance model and theory of planned behavior*, Industrial Management & Data Systems, Vol. 110, No. 3, 2010.

⁹ Thai, K.V., *Public procurement re-examined*, Journal of public procurement, Vol.1, No.1, 2001.

¹⁰ Thai, K.V., *Public procurement re-examined*, Journal of public procurement, Vol.1, No.1, 2001.

профитабилноста на локалните бизниси и зголемувајќи го задоволството на граѓаните.¹¹

❖ **Зголемена доверба во владата** - Зголемената конкуренција меѓу понудувачите во државните набавки доведе до намалување на шансите за ризик од корупција.¹² Повеќе конкуренција во јавното наддавање и обезбедува на владата контракти со ниски цени, со висок квалитет, за да обезбеди еднакви можности на сите наддавачки фирми и да се бори против корупцијата.¹³ Главната цел менаџирањето на јавните набавки вклучува квалитет, точност, минимизирање на трошоците во деловните, финансиските и техничките ризици, максимизирање на конкуренцијата и одржување на интегритетот на владите.¹⁴

❖ **Подобрен раст** - Успешно менаџирање со системот за набавки генерира најдобра квалитетна економска вредност, го минимизира товарот врз административните ресурси и ја поттикнува конкуренцијата, со што се намалуваат јавните расходи и се обезбедува економски раст на државата.¹⁵

❖ **Зголемена даночна усогласеност** - Во земјите каде многу мали и средни претпријатија се неформални, мамката за значаен државен договор може да послужи како силен мотиватор за регистрација и формализирање во даночниот систем на државата. Транзицијата на неформален во формален бизнис ја подобрува економската стабилност и стабилноста на вработувањето истовремено зголемувајќи ја даночната основа во земјите. Неформалниот сегмент на економијата обично не служи добро на владата. Со цел да се намали јазот помеѓу продуктивните и непродуктивните делови на економијата, важно е да се зголемат можностите што им се на располагање на успешните претприемачи и малите и средни претпријатија, преку политики наменети за да помогнат да се развиваат, растат и да ја зголемат нивната способност да се натпреваруваат во формалната економија. Даночната усогласеност може да се зголеми со осигурување дека сите продавачи на владини производи и услуги се регистрирани за оданочување и не заостануваат и се лојална конкуренција во однос на останатите.¹⁶

¹¹ Ampratwum, E.F., *The fight against corruption and its implications for development in developing and transition economies*, Journal of Money Laundering Control, 2008.

¹² Bhattarai, P., *Curbing Procurement Corruption*, Voices Against Corruption, 2011.

¹³ Soudry, O., *Promoting Economy: Electronic reverse auctions under the Ec directives on public procurement*, Journal of Public Procurement, 2004.

¹⁴ Thai, K.V., *Public procurement re-examined*, Journal of Public Procurement, 2001.

¹⁵ MacManus, S.A., *Understanding the incremental nature of e-procurement implementation at the state and local levels*, Journal of Public Procurement, 2002.

¹⁶ Burton, R., *Improving Integrity in Public Procurement: The Role of Transparency and Accountability*, in Fighting

1.2.2. Недостатоци на јавните набавки

Во јавниот сектор, менаџерите за набавки често имаат специфична рамка за набавки во која се бара да работат - каде што обично се фокусира на силни морални принципи, без традиционален модел на синџир на снабдување.

Исто така вреди да се напомене дека одделенијата за јавни набавки се одговорни за некои од највисоките нивоа на трошење во економијата, поради локалните, државните и федералните агенции кои имаат потреба да купуваат за јавни услуги низ голем број индустрии, вклучувајќи здравствена заштита, образование и инфраструктура. Државните трошоци покриваат повеќе од набавката на стоки и услуги, се разбира, но буџетите се секогаш проблем. Менаџирањето на активностите за набавки мора да е во рамките на расположливите средства со кои треба да работи, како и утврдената политика за набавки - и тоа значи креирање и намалување на трошоците каде што е можно, што може да се постигне исклучиво со добро менаџирање на сите сегменти на јавните набавки.

Најсуштинската разлика помеѓу процесот на набавки во јавниот и приватниот сектор се однесува на самиот процес; со оглед на тоа што некои приватни компании можат да имаат прилично рационализирани процеси за доделување на договори на надворешни понудувачи - или можеби дури и не се замараат со конкурентно наддавање, ако им е пријатно со одреден изведувач - владите и сите државни институции се должни да се придржуваат до законот дизајниран да осигури дека:

- 1) парите на даночните обврзници се трошат мудро,
- 2) договорите се доделуваат од легитимни причини и
- 3) на сите бизниси им се дава фер можност да се изјаснат за договорот во прашање.

За да се избегнат обвиненијата за фаворизирање, повеќето државни клиенти купуваат по спецификација користејќи задолжителна постапка за наддавање. Честопати, од државниот купувач се бара да прифати најниска понуда што одговара на спецификациите.¹⁷

Corruption and Promoting Integrity in Public Procurement, OECD Publishing, 2005.

¹⁷ McCarthy, E., Shapiro, S., Perreault, W., *Basic Marketing*, Homewood, 2016.

Поднесувањето понуди за јавни договори може да биде фрустрирачко искуство за деловните субјекти. Процесот на доделување на договори е понекогаш тежок и долг. Но, деловните аналитичари и службениците за јавни набавки се согласуваат дека потенцијалните придобивки од обезбедувањето јавни договори се многу поголеми од недостатоците.

Во последниве години, разни владини сектори и институции спроведуваат алтернативи со „ниска понуда“ при доделување договори за приватниот сектор. Генерално договорите се доделуваат на најнизок одговорен понудувач, со образложение дека ваквите одлуки ја минимизираат изложеноста на обвиненија за фаворизирање и корупција. Меѓутоа, најниска цена не е параметар за најдобро избран понудувач, особено во области со високи трошоци, како што се проекти од јавен интерес (градење државни објекти, изградба на патишта, изградба на болници, училишта итн.).

„Најдобрата вредност“ бара рангирање на разни предлози од менаџерскиот тим за цела низа критериуми и избор на победник врз основа на сите тие фактори, не само на цената. Договорноста „заснована на изведба“, од друга страна, е договор со кој договорот ги дефинира потребните стандарди за изведба на проектот, но остава на изведувачот да ги осмисли начините за исполнување на задачата во согласност со релевантните закони. Неколку агенции за креирање политики за јавните набавки го промовираа договорот заснован врз изведба како супериорен во однос на традиционалното склучување договори со ниски понуди на секој начин, вклучувајќи ги трошоците, услугите и времето на испорака.¹⁸

ГЛАВА 2. ПРИМЕНА НА ЕСЈН ВО ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Институциите од јавниот здравствен сектор иако трошат големи износи на средства од своите буџети и од централниот буџет на Република Северна Македонија за набавка на стоки, услуги и работи, во исто време се соочуваат и со проблеми во обезбедување на здравствени услуги, додека пак, граѓаните се соочуват со потешкотии во остварување на своето основно право на здравствена заштита. Јавните набавки, пак, како активности што

¹⁸ Markus, E., *Low Bid Alternatives Earning Respect, American City and County*, New York, 1997.

со себе повлекуваат голем износ на средства, најчесто се користени и како можност за злоупотреба и за создавање на лична корист на оние што се вклучени во нивното спроведување или пак нивното следење, без притоа да се почитуваат основните принципи на економичност, рационалност и ефикасност во трошењето на парите на граѓаните. Необјавувањето и делумното објавување на податоците за спроведените јавни набавки од страна на институциите од јавниот здравствен сектор со себе повлекува и сомнеж за ненаменско, нерационално и неефикасно трошење на средствата на граѓаните.

2.1. Анализа на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија за период од 2016 до 2020 година

Државите трошат 29% од вкупните расходи за јавни набавки, а јавните набавки во здравство претставуваат втори по висина и вредност во споредба со останатите функции на државата (над 9% од БДП).¹⁹ Вкупните трошоци за здравство во Република Северна Македонија претставуваат во просек 7% од БДП што е за два процентни поени пониско од земјите од OECD (9%).²⁰

Следната анализа на јавни набавки се однесува на периодот од 2016 до 2019 година и со неа се опфатени индивидуалните портфолија на институциите од јавниот здравствен сектор објавени преку ЕСЈН.²¹ Со анализата се опфатени вкупно 62 институции од јавниот здравствен сектор, вклучително и Министерството за здравство и Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија.

Во периодот од 2016 до 2019 година, здравствените институции во Република Северна Македонија склучиле вкупно 18.028 договори со вкупна вредност од 18.712 милиони денари. Односно, во изминатите четири години, 62-те мониторирани институции од јавниот здравствен сектор склучиле во просек 291 договор во вредност од 302 милиони денари, а пак секој склучен договор изнесувал во просек 1 милион денари.

Најголем број на договори се склучени во 2016 и 2017 година (во просек 4.848 договори на годишно ниво) кои пак договори имале и најмала вредност (0.9 милиони

¹⁹ <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/health/>

²⁰ Министерство за здравство

²¹ <https://e-nabavki.gov.mk/opendata-announcements.aspx#/home>

денари). И покрај тоа што најмалку договори се склучени во 2019 година (3.749) сепак овие договори ја чинеле државата најскапо (1,3 милиони денари во просек во склучен договор).

Најголемиот број на склучени договор за јавни набавки кај институциите од јавниот здравствен сектор е идентификуван во почетниот и последниот квартал од годината, но како и да е бројот на склучени договори во останатите два квартали е минимално помал во однос на првиот и четвртиот квартал.

Како и да е, во 2018 година најголемиот број на договори биле склучени во вториот квартал (1.309) и во четвртиот квартал (1.321), а пак во 2019 година бројот на договори во вториот квартал е речиси половина од оној во 2018 година, а пак во четвртиот квартал речиси идентичен како и во 2018 година. Голема промена во бројот на склучени договори се идентификува во првиот квартал во 2019 година, кога бројот на склучени договори во однос на претходната година е за речиси една четвртина поголем. Намалување во 2019 година во однос на претходната година се забележува во сите квартали кај општите и клиничките болници, центрите за јавно здравје и Институтот за јавно здравје.

Во анализираниот период Министерството за здравство се издвојува како институција со највисока просечна вредност на склучените договори за јавни набавки и тоа просечната вредност на еден договор за јавна набавка изнесува 19 милиони денари. Оваа институција склучила договори за јавни набавки кои се речиси триесет пати повисоки од просечната вредност на склучен договор од останатите јавни здравствени установи. Највисок износ на договор Министерството склучило во 2018 година со просечна вредност од 38 милиони денари и во 2019 година 29 милиони денари, што претставува двојно од просечниот износ на еден договор склучен во периодот од 2016 до 2017 година. Највисокиот просечен износ на договорите е склучен за набавка на стоки во износ од 47 милиони денари во 2018 година и 45 милиони денари во 2019 година. Неочекуван пораст во просечната вредност на склучените договори се бележи кај општите и клиничките болници во 2019 година, кога еден договор за работи во просек чинел 10 милиони денари, што е за пет односно 10 пати поголем од просечниот износ во периодот од 2016 до 2018 година.

Министерството за здравство дури 33% од сите јавни набавки во 2018 година (најголем процент во анализираниот период) ги реализирало со добивање само една

понуда, при што не се одржува електронската аукција за намалување на првобитно понудените цени. Имајќи предвид дека фирмите првично доставуваат повисоки цени во очекување на аукцијата и намалувањето на цените, во ситуација кога има еден понудувач, тие повисоки цени најчесто остануваат и како крајни.²²

Во анализираниот периодот најголем пад во износот на склучени договори се бележи кај општите и клиничките болници (за во просек 39% на годишно ниво). Пад во износот на склучени договори се бележи и кај здравствените домови, институтот за јавно здравје и центрите за јавно здравје за во просек 25% на годишно ниво, како и кај универзитетската клиника за гинекологија и акушерство за 19% на годишно ниво. Единствено само кај Министерството за здравство се бележи просечен пораст во износот на склучени договори за 5% на годишно ниво.

Еден договор за работа е три пати поскап од еден договор за набавка на стока, а најмалку здравството го чинат договорите склучени за набавка на услуги или пак во просек 0,4 милиони денари по договор.

Најголемиот износ на средства од овие институции се троши за набавка на стоки или 90,65% од вкупната вредност на сите склучени договори за набавка.

Табела 1. Број и вредност на склучени договори за јавни набавки по институции и посебно за Министерството за здравство и предмет на набавка за периодот од 2016 до 2019 година

Година	Б	Вредн	Бр.	Вредн	Бро	Вредн	Вк	Вкупн
	р	ост	на	ост на	ј на	ост на	упе	а
	.	на	дого	догово	дог	догово	н	вредн
	н	догов	вор	ри за	ово	ри за	бро	ост на
	а	ори	и за	стоки	ри	услуги	ј на	догово
	д	во	сток	во	за	во	дог	ри во
	о	мил.	и	милио	усл	милио	ово	милио
	г	ден.		ни	уги	ни	ри	ни
	о			денар		денар		денар
	в			и		и		и
	о							

²² <https://www.ccc.org.mk/images/integritetmk.pdf>

Р
и

По институции	2016-2017	59	122	8.183	5.311	1.315	679	9.557	8.452
	2018	19	58	2.122	2.537	1.261	389	4.521	5.321
	2019	12	19	3.064	2.116	585	253	3.661	4.938
Мин. за здравство	2016-2017	4	92	94	2.145	41	72	139	2.309
	2018	0	0	50	2.330	12	8	62	2.337
	2019	2	34	55	2.492	31	23	88	2.549
Вкупно	2016-2017	63	214	8.227	7.487	1.356	751	9.696	8.452
	2018	31	58	2.172	4.867	1.273	396	4.583	5.322
	2019	14	54	3.119	4.609	616	276	3.749	4.938
ВКУПНО		108	326	13.568	16.963	3.245	1.423	18.028	18.712

Извор: <https://e-nabavki.gov.mk/opendata-announcements.aspx#/home>

График 1. Графички приказ на вкупната вредност на склучени договори вкупно по здравствени институции и Министерството за здравство

Извор: Креиран од авторот.

Во 2020 година, во прво рангираните 20 договори со највисока вредност, е и договорот на Министерството за здравство склучен со Друштвото за трговија и услуги СНИКС АНАСТАСИЈА ДООЕЛ увоз-извоз Скопје како носител на набавката, за медицинска опрема за потребите на Министерството и со вредност на договорот од 12.272.000 денари.

Исто така во 10-те највисоко рангирани доворни органи кои склучиле најмногу постапки со преговарање без објавен оглас се наоѓаат и: Клиниката за трауматологија, ортопедски болести, анестезија, реанимација, ин.лекување и ургентен центар (45 постапки), ЈЗУ Градска болница 8-ми Септември Скопје (39 постапки), Институтот за белодробни заболувања кај децата Козле Скопје (38 постапки), Министерството за здравство (23 постапки), ЈЗУ Центар за јавно здравје Охрид (20 постапки), Јавна Здравствена установа ЗДРАВСТВЕН ДОМ СКОПЈЕ ЦО Скопје (19 постапки), ЈЗУ Здравствен дом Куманово (18 постапки).

Во следната табела 2 се прикажани бројот и вредноста на склучени договори за јавни набавки во здравството во 2020 година според категоријата на договорниот орган.

Табела 2. Број и вредност на склучени договори за јавни набавки во здравството во 2020 година

Категорија на договорен орган	Бр. на договори	Вредност на договори во денари
Државни органи	88	1.481.306.085
Правни лица основани за специфична намена за потребите од јавен интерес	9.024	8.946.955.229
Здруженија	11	1.122.531
ВКУПНО	9.123	10.429.383.845

Извор: Биро за јавни набавки, *Годишен извештај, 2020.*

Достапно на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf

Најмногу договори за јавни набавки во здравството во 2020 година имаат склучено Правните лица основани за специфична намена за потребите од јавен интерес, дури 9.024 договори со вкупна вредност од 8.946.955.229 денари, потоа следуваат државните органи

со 88 договори и вредност од 1.481.306.085 денари, а најмалку договори отпаѓаат на здруженијата во јавното здравство, со само 11 договори во вредност од 1.122.531 денари.

Во табела 3 што следува се прикажани најголемите потрошувачи за јавни набавки во здравствениот сектор за 2020 година.

Табела 3. Најголеми потрошувачи за јавни набавки во здравствениот сектор за 2020 година

Категорија на договорен орган	Назив на договорен орган	Вредност на договори во денари
Државни органи	Министерство за здравство	1.450.677.798
Правни лица основани за специфична намена за потребите од јавен интерес	ЈЗУ Градска болница 8-ми Септември Скопје	727.368.682
	Јавната установа од областа на здравството за потребите на јавните здравствени установи, универзитетски клиники, завод и ургентен центар - Скопје	474.924.864
ВКУПНО		2.652.971.344

Извор: Биро за јавни набавки, *Годишен извештај, 2020.*

Достапно на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf

Во прво рангираните 20 најголеми јавни потрошувачи се најдоа: Министерството за здравство (шестто на ранг листата со вкупна вредност на договорите од 1.450.677.798 денари), ЈЗУ Градска болница 8-ми Септември Скопје (реден број 13 со вкупна вредност на договорите од 727.368.682 денари), и на 17-то место според висината на склучените договори се наоѓа Јавната установа од областа на здравството за потребите на јавните здравствени установи, универзитетски клиники, завод и ургентен центар - Скопје со вкупна вредност на договорите од 474.924.864 денари.

Министерството за здравство најголемите договори за стоки во 2020 година ги склучило за набавки на лекови за лекување на ретки болести со Друштвото за промет и услуги АЛКАЛОИД КОНС увоз-извоз ДООЕЛ Скопје во вредност од 263.189.819 денари, и од 10-те највисоки рангирани договори според висината на вредноста се наоѓа на седмото место. Исто така, Министерството за здравство се наоѓа и меѓу првите 10 рангирани договорни органи според висина на договорите за услуги за минатата година.

Со вредност на склучените договори од 119.014.800 денари и носител на набавка Друштво за трговија, производство и услуги ЕВРОКОНЕКТ увоз-извоз ДООЕЛ Скопје, се наоѓа на претпоследното место на оваа листа.

Како и во сите претходно анализирани години, и во 2020 година како најголем носител на набавките за потребите на здравствениот сектор во Република Северна Македонија се јавува АЛКАЛОИД КОНС увоз-извоз ДООЕЛ, со вкупно 290 склучени договори.

Во табела 4 се прикажани огласите за јавни набавки во здравствениот сектор каде во 2020 година имало најзначајна измена на проценетата вредност на договорот, според договорен орган и предмет на набавката.

Табела 4. Огласи за јавни набавки во здравствениот сектор каде имало најзначајна измена на проценетата вредност на договорот

Број на оглас	Назив на договорен орган	Предмет на набавка	Првична ПВ	Променета ПВ	Процент на промена на ПВ
19483/2020	ЈЗУ Општа болница Велес	Услуги за ТЛД дозиметри и мерење на квал на ртг апарати	77.880	319.238	309,91%
06448/2020	ЈЗУ Центар за јавно здравје Куманово	Медицински потрошен материјал за потребите на центарот	165.200	554.600	235,71%
06906/2020	ЈЗУ Клиника за детски болести	Набавка на санитарски потрошен материјал	313.408	828.360	164,31%
07976/2020	Општа болница со проширена дејност - Кавадарци	Лекови и потрошен медицински материјал	413.000	843.700	104,29%
16245/2020	ЈУ од областа на здравството за потреби на ЈЗУ, УК Завод и ургентен центар - Скопје	Медицински отпад	19.425.000	38.850.000	100,00%
05962/2020	ЈЗУ Општа болница Дебар	Медицински потрошен материјал	2.242.000	4.450.957	98,53%
07162/2020	ЈЗУ УК за урологија	Мобилна телефонија	265.500	501.500	88,89%

Скопје					
11107/2020	ЈЗУ Гевгелија	Медицински потрошен материјал	11.800.000	20.005.233	69,54%
02005/2020	ЈЗУ Прилеп	Средства за дезинфекција	1.770.000	2.970.099	67,80%
01567/2020	ЈЗУ Прилеп	Водоводен и електро потрошен материјал	3.422.000	4.956.000	44,83%

Извор: Биро за јавни набавки, *Годишен извештај, 2020.*

Достапно на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf

Најголем процент на промена на проценетата вредност на јавната набавка, меѓу сите здравствени институции за мината година, имало од ЈЗУ Општа болница Велес за јавната набавка за услуги за ТЛД дозиметри и мерење на квал на РТГ апарати по оглас број 19483/2020, кога првичната проценета вредност била само 77.880 денари, која била променета во 319.238 денари, или вредноста инкризирала за дури 309,91%. Со поголема сума, а малку помал процент од 235,71%, е ЈЗУ Центар за јавно здравје Куманово со првична вредност од 165.200, а променета сума на 554.600 денари. Најголема сума имала промената за огласот со број 16245/2020 за медицински отпад на ЈУ од областа на здравството за потреби на ЈЗУ, УК Завод и ургентен центар - Скопје, каде од почетни 19.425.000 денари сумата се зголемила дури двојно и достигнала променета вредност од 38.850.000 денари. Исто така значајна промена, (иако помали 69,54%) има набавката по оглас 11107/2020 на ЈЗУ Гевгелија за медицински потрошен материјал, промената е дури 8.205.233 денари. Иако сумата е мала во првиот случај, високиот процент покажува на сигнификантна лоша првична проценка, што може да се окарактеризира како менаџерска грешка или пропуст. Истото можеме да го констатираме и за останатите случаи, поради високите промени на сумите.

Поради неправилности во постапките честопати се поништуваат, па така, од извештајот на Бирото за јавни набавки, меѓу сите институции во здравствениот сектор, ЈЗУ Градска болница 8-ми Септември Скопје има најголем процент на поништени огласи и тоа дури 25%, со што е 13-та институција во државата од сите договорни органи кои поништиле постапки во 2020 година. Од вкупно 169 објавени огласи, болницата поништила дури 42 од нив.

ЈЗУ Здравствен Дом ЦО Скопје, пак, од сите здравствени институции е онаа која има најмногу поништени постапки, кои според Бирото за јавни набавки не содржат доволно

објаснување за поништувањето или пак објаснувањата содржат битни пропусти и недостатоци. ЈЗУ Здравствен Дом ЦО Скопје во 2020 година има вкупно 9 поништени огласи за јавна набавка на ваков начин, односно 1,21% од сите поништени постапки по оваа алинеа. Во најголем број од поништените постапки во задолжителното поле на ЕСЈН за впишување на дополнителен текст договорните органи ја наведуваат само алинеата. Оттаму, не може да се утврдат и јавно воочат причините за поништување на постапката, што влијае на зголемена нетранспарентност во постапките. ЈЗУ Здравствен Дом ЦО Скопје исто така, има уште една негативна статистика, а тоа е дека од вкупно 80 евалуирани постапки за јавни набавки, дури 61 од нив го надминува законскиот рок за одлука, а тоа е високи 76,25% (не се земени предвид поништените постапки пред јавно отварање). Со уште повисоки 94,55% се карактеризира Клиниката за кардиологија - Скопје, која не го испочитувала рокот во 52 од вкупно 55 евалуирани постапки. Овој податок е дури загрижувачки. На оваа листа за негативна статистика се наоѓа уште една здравствена институција, а тоа е Јавната установа од областа на здравството за потребите на јавните здравствени установи, универзитетски клиници, завод и ургентен центар - Скопје, со 63,89%, или 46 од вкупно 72 евалуирани постапки за 2020 година.

Донесувањето на одлука во законски предвидениот рок овозможува операционализација на начелата на економичност и ефикасност во јавните набавки и дава пример дека секоја законска обврска треба да се почитува. Високите проценти сугерираат дека во овие институција има суспектно однесување при носењето одлуки за доделување на јавните набавки.

Во 2020 година најмногу обжалени постапки има ЈЗУ Психијатриска болница Скопје, и тоа од вкупно 64 огласи, обжалени се 7 од нив или 10,94%. Потоа следува ЈЗУ Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби - Скопје, која од 54 огласи има обжалени 5, или 9,26%. Со помалку обжалени постапки, само 3 од вкупно 13 огласи, е ЈЗУ Општа болница со проширена дејност Дебар, но бидејќи тоа е дури 23,08% од сите огласи на болницата, можеме да констатираме дека оваа болница има најсигнификантен број на обжалени постапки од сите здравствени институции во Република Северна Македонија во 2020 година.²³

²³ Биро за јавни набавки, *Годишен извештај*, 2020.

Достапно на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf

2.2. Предности и проблеми во јавните набавки во здравството

Во периодот од 2011 до 2020 година од сите поединични постапки за јавни набавки за набавка на стоки, услуги или работи само за 30% од постапките се објавени податоци за проценетата вредност на набавката и вредноста на избраната понуда. За остатокот од иницираните постапки во анализираниот период е објавен само износот на еден од клучните параметри или пак воопшто не се објавени податоци за ниту еден од двата параметри. Од тоа може да се заклучи дека институциите од јавниот здравствен сектор објавуваат податоци само за оние постапки чијашто вредност е пониска, а пак за постапките чијашто вредност е повисока и што со себе повлекуваат повисоки трошоци не објавуваат податоци. Во 70% од спроведените постапки за јавни набавки, институциите од јавниот здравствен сектор не објавиле или пак објавиле само дел од клучните информации за водените постапки за јавни набавки.

Од статистичките податоци кој се јавно достапни во ЕСЈН забележуваме дека нивото на транспарентност значително се намалува низ годините. Нивото на транспарентност во објавувањето на информации за спроведените постапки за јавни набавки значително е намалено и во 2020 година, во споредба со претходните три години. Уназадување кај сите институции има во однос на објавувањето на информации за проценетата вредност на набавката без ДДВ. А дополнително уназадување кај Министерството за здравство е видливо и во однос на информациите кои се однесуваат на проценета вредност на набавката со ДДВ. Сите институции во континуитет не објавуваат информации за изворот од каде ќе се обезбедат средства за финансирање на набавката.

Исто така забележуваме дека одредени компании континуирано имаат голем процент на склучени договори во здравствениот сектор. Највисокиот износ на склучен договор во 2019 година е за 61 милион денари повисок во однос на 2018 година. Во 2019 година помеѓу деветте компании со кои е склучен највисок износ на договор се наоѓаат три компании и тоа: Д-Р.ПАНОВСКИ, АЛКАЛОИД КОНС и ЕЛБИЈОР. Концентрацијата на средствата во три компании во 2019 година, не е пракса во претходните години. Така, во 2018 година деветте највисоки износи на договори за јавни набавки биле склучени со девет различни компании,

но сепак Д-Р.ПАНОВСКИ и АЛКАЛОИД КОНС и во претходната година фигурираат на оваа листа²⁴, а и во 2020 година.²⁵

Значи менаџирањето на јавните набавки во здравството овозможува фаворизирање на одредени фирми и нивно континуирано високо процентуално учество во добиените јавни набавки. Континуирано низ годините се намалува конкурентноста и достапноста на постапките за јавни набавки за различни компании, се зголемува концентрацијата на мал број на компании со кои се склучуваат договори за јавни набавки и на кои се префрлуваат буџетски средства. Оваа практика особено е погодна за продлабочување на корупцијата во овие постапки. Дополнително, иницијална можност за изигрување на постапките и олеснување на пристапот на одредени компании е и критериумот на најниска цена.

Досега направените проценки укажуваат на тоа дека една петтина од здравствените трошоци може поефикасно и поекономично да се користат. Поефикасна набавка на медицински помагала, лекови, медицинска опрема и ИТ решенија од јавните здравствени установи може значително да го намали притисокот врз здравствениот буџет, особено преку постигнување на повисока вредност на потрошените средства во рамки на спроведените набавки.²⁶ Денес во Европа се користат различни менаџерски пристапи за зголемување на ефикасноста на просеците за јавни набавки во здравството, а особено се промовира и користи системот на Економски најповолна понуда (МЕТА) или пак набавки базирани на придобивки/вредности, а не и на најниска цена.²⁷

Според спроведената анализа не може да се заклучи дека помеѓу јавно здравствените институции постои план за набавки со чие спроведување ќе се овозможи континуитет во работењето на истите. Односно, секоја година се евидентираат значителни разлики во бројот на спроведени набавки, предметот на набавка, значителна промена во износите потрошени за спроведување на овие постапки, и значителни разлики во износот на средства потрошени за јавни набавки од различните институции во јавниот здравствен сектор. Мојам да забележам дека и покрај зголемениот износ на набавки во одредени години, пациентите се соочуваат со континуирани бариери во пристапот до здравствена заштита, недостаток на

²⁴ <https://e-nabavki.gov.mk/opendata-announcements.aspx#/home>

²⁵ Биро за јавни набавки, *Годишен извештај*, 2020.

Достапно на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf

²⁶ Антиќ, Д., *Влијанието на јавните набавки направени од јавните здравствени установи*, ЕСЕ, Скопје, 2020.

²⁷ <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/health/>

лекови и медицинска опрема, долги листи за чекање за добивање на одредена здравствена услуга, итн.

Јавно здравствените институции воглавно склучуваат договори за јавни набавки и трошат средства за набавка на стоки, услуги и работи во првиот и четвртиот квартал од годината. Ова пак упатува на тоа дека успешното менаџирање на јавните набавки во целост зависи од другите трошоци на институциите и од износот на добиени средства од буџетот на државата. Односно, набавките од институциите се спроведуваат само на принципот на расположливост на средства, а не според реалните потреби.

Во одредени години има значителни отстапувања на вредноста на склучените договори од вредноста која е планирана да се потроши за спроведување на одредени набавки. Односно одредени институции склучуваат договори во вредност пониска, а пак некои во вредност повисока од проценетата.

2.3. Практики во други држави

Како најгорлив проблем во процесот на менаџирање на јавните набавки е корупцијата. Како резултат на корупцијата во постапките за јавни набавки, загубата која ја трпат државите во буџетот е повеќе од 6% од здравствените трошоци, а пак една третина од граѓаните на земјите членки на OECD сметаат дека здравствениот сектор е корумпиран или многу корумпиран.²⁸ Две од клучните предности поврзани со воведувањето на е-набавки се транспарентност и интегритет. Една од движеките сили што ја создава неопходноста и за едното и за другото е прашањето за корупција со оглед на значителниот финансиски обем на јавните набавки. Особено директната човечка интеракција, како и недостатокот на опции за мониторинг, им овозможува на државните службеници да бидат поткупени или да ја искористат својата моќ за лично богатење.²⁹ Надвор од борбата против корупцијата, транспарентноста, на пример, во однос на транспарентноста на процесите, е исто така важно да се информира јавноста за одлуките и перформансите - и преку тоа конечно да се

²⁸ <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/health/>

²⁹ Neupane, A., Soar, J., Vaidya, K., and Yong, J., *Role of Public E-Procurement Technology to Reduce Corruption in Government Procurement*, in Proceedings of the 5th International Public Procurement Conference, IPPC5, Seattle, WA, USA, 2012.

воспостави доверба.³⁰ Додека јавноста е единствена, ако не и најголемиот чинител на јавната администрација има право да биде информирана за одлуките и перформансите на набавките, транспарентноста исто така го поедноставува учеството на добавувачот и ја зголемува довербата.

2.3.1. Естонија

Реален пример за успешно менаџирање на јавните набавки и тоа како овие предности би можеле да се манифестираат е платформата „Е-набавки Естонија“. Првиот аспект што ја унапредува транспарентноста и интегритетот е целосна јавна достапност на сите документи за набавки и тендери - збирна од разновидниот список на јавни органи. Ова подразбира дека секој потенцијален снабдувач (но исто така и секој заинтересиран граѓанин) може да пристапи и да ги проценува тендерите без малку напор за пребарување (и без регистрација), реализирајќи го посакуваното јавно објавување. Со дополнително прикажување на информации за статусот (тековниот статус, роковите за доставување, ...) и договорните детали, дури и вклучувајќи ги сите комуникации помеѓу јавните власти и потенцијалните добавувачи, како и учесниците, може да се обезбеди најголема транспарентност на процесот.

При процесот на креирање на тендер, може да се види дека секоја потребна точка на податоци, како што се единечни цени или времиња на испорака, се добиваат преку задолжителните полиња за обрасци. Значи, секој понудувач што аплицира е принуден да ги обезбеди сите релевантни информации, избегнувајќи нецелосни тендери што треба да ги филтрира персоналот на органот за набавки. Покрај тоа, формите наметнуваат структуриран, квалитетен формат што може да биде директно предмет на проценка и анализа. Како пропратен ефект, одлуките и проценките во врска со набавките не само што се засноваат на повисока основа на податоци, туку се и побргу достапни.

Друг пат за оптимизација на ефикасното менаџирање преку е-набавки е воспоставување и употреба на заеднички каталози на производи. Идејата е да се создаде интегриран каталог на сите доволно стандардизирани набавки, особено оние што редовно се купуваат во големи количини. Заедничкиот каталог може да помогне да се намалат

³⁰ Armstrong, E., *Integrity, Transparency and Accountability in Public Administration: Recent Trends, Regional and International Developments and Emerging Issues*, 2005.

трошоците за пребарување на персоналот за набавки. Како пропратен ефект на споделување на каталог, на различни органи ќе им биде полесно да ги комбинираат своите тендери и да постигнат подобри цени или услови за испорака со оглед на поголемата вредност на договорот.³¹

2.3.2. Хрватска

Во хрватскиот систем за јавни набавки се детектираат повеќе видови ризици за корупција и тоа при планирање, припрема и избор на постапка, извршување на постапката и при реализација на договорите.

Како потенцијани ризици се откриваат:

- преценети потребни количини,
- непочитување на условите и постапките,
- избор на постапка за преговарање,
- документите за наддавање се пропишани на дискриминаторски начин и се поволни за одреден економски оператор (на пример, услови и барања кои не се директно поврзани со предметот на набавката),
- техничките спецификации се изготвени на таков начин што условите содржани во нив можат да ги исполнува само специфичен економски оператор,
- склучување на картелски договори за цена, за испорака и за понудувач што ќе ја понуди најдобрата понуда, со цел да се влијае врз резултатот на тендерот,
- субјективно и нееднакво оценување на понудите или на делови од нив,
- неизвршување на делови или обредби од договорите,
- менување на и извршување на други услуги различни од оние во тендерската документација,
- менување на количини итн.

Менаџерски мерки кои се препорачуваат за спречување и справување со овие ризици се:

- објавување на профилот на клиентот,
- објавување на годишниот план за набавки на веб-страницата на договорниот орган за да можат заинтересираните економски оператори, особено малите и средни

³¹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/618990/IPOL_BRI\(2018\)618990_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/618990/IPOL_BRI(2018)618990_EN.pdf)

претпријатија, да се подготват на време за учество на одредени тендери,

- евиденција за сите проверки на подготовките и спроведувањето на постапките, така што, доколку постои сомневање за судир на интереси или коруптивна активност, тие можат полесно да се идентификуваат,
- подготовка на редовни внатрешни извештаи за сите фази на подготовка и спроведување на тендерот,
- доколку договорниот орган контактира со кој било понудувач, сите други понудувачи мора да бидат информирани на докажан начин,
- раздвојување на функциите во рамките на спроведувањето на постапката за јавни набавки (на пример, истото лице не може да биде одговорно за подготовка на постапката и контрола на извршувањето на договорот),
- објавување на договорот на веб-страницата на клиентот,
- надворешна контрола на извршувањето на договорот.³²

Идентификувани се три најголеми проблеми на менаџирањето со системот за јавни набавки: недостаток на примена на критериумите за економски најповолна понуда, недоволно силна и ефикасна контрола и недоволна транспарентност на системот. Покрај тоа, забележано е дека само 3,2 понудувачи во просек учествуваат на јавни тендери, што е помалку од просекот на ЕУ. Во дури 45 % од случаите, на тендерот се доставува само една понуда, што сведочи за ограничена конкуренција и за потенцијален ризик од корупција.³³

Постојат слабости во административниот и менаџерски капацитет, што пак доведува до неправилна тендерска документација, што предизвикува поплаки и неуспех на сложени тендери, а тие се трајна слабост на системот за јавни набавки во Хрватска. Поради корупција, постојат случаи кога рамковниот договор претпочитува деловни активности со еден понудувач или мал број избрани кои имаат привилегија за деловна безбедност во јавните набавки, за кое време другите конкуренти се исклучени од пазарната конкуренција, каков што е случајот и во нашата држава. Особено, треба да се намалат злоупотребите на формални жалби и неплаќањето такси со цел да се запре процесот на набавка, што е препознаено како најголем корупциски ризик во хрватскиот

³² <http://www.javnanabava.hr/default.aspx>

³³ <https://core.ac.uk/download/pdf/197831263.pdf>

систем за јавни набавки.³⁴

2.3.3. Србија

Краток преглед на бројките од извештаите на Администрацијата за јавни набавки доставен до Владата на Република Србија, ни кажува дека нетранспарентното спроведување на јавните набавки преку постапката со преговарање без објавување на јавна покана, сè уште често се применува. Околу 25% од парите потрошени за набавки од висока вредност биле потрошени во оваа постапка. Станува збор за износ од 67 милијарди динари (околу 650 милиони евра). Треба да се напомене дека бројот на понуди во овие постапки во просек е 1 или поголем.³⁵

Покрај недостатокот на транспарентност во некои фази на планирање и спроведување на јавните набавки, навременото објавување на информации е исто така важен проблем. Многу документи од кои може да се забележат несовесно или незаконско постапување се достапни за јавноста само кога е тешко да се изврши враќање во штета, што ги спречува заинтересираните актери да интервенираат.

Поради сето ова, несфатливо е што голем број набавки во Србија се реализираат во постапка со преговарање без објавување на јавна покана, што дополнително го комплицира проблемот со нетранспарентност и слаба контрола. Сосема е јасно дека за да се постигне ефектот на јавните набавки, потребно е што поголем број потенцијални понудувачи да учествуваат во постапката, што законски ја намалува цената. Изненадувачки е што Националното собрание е склоно да донесе прописи што отстапуваат од Законот за јавни набавки и да воведат нетранспарентни постапки како основни - како што е Законот за помош на градежната индустрија во услови на економска криза. За жал, длабоката политизација на системот (што е многу чест случај и во други земји, посебно во земјите во развој) во кој секогаш се заблагодарува партиските лидери за место во управниот одбор на јавно претпријатие, а поретко знаење и вештини, ги

³⁴ <https://core.ac.uk/download/pdf/197831263.pdf>

³⁵ <https://www.cpes.org.rs/Downloads/Analize/Kako%20protiv%20korupcije%20u%20javnim%20nabavkama%20-%20dosije%20korupcija.pdf>

пасивизира управните и надзорните одбори на јавните претпријатија.³⁶

Препораките се воспоставување на добро менаџирање на јавните набавки е преку воведување на професионални службеници за јавни набавки во субјектите за јавни набавки. Покрај експертизата, потребно е да се обезбеди постојана обука и професионална поддршка за овие службеници со цел постојано подобрување на јавните набавки. Во прилог на извонредност во регулативите, потребно е да се обезбеди обука во областа на примена на современи технологии и во областа на стандардите за интегритет и етика.

Во Србија сè уште нема сериозни напори од деловниот сектор да ја намали корупцијата во јавните набавки. Компаниите не сакаат да се свртат кон заштитата на правата во постапките за јавни набавки.

Но, затоа исклучително важен феномен во борбата против корупцијата, преку граѓански организации кои изградија капацитет за справување со корупцијата во изминатите неколку години. Граѓанските организации кои се активни во следењето на процесите и системот на јавните набавки се независни од државата и политичките партии, кои се главните генератори на корупција. Ова им дава релативно удобна позиција дека не треба да се грижат да не ги навредуваат своите активности со коалициони партнери, спонзори или други играчи кои би можеле да бидат санкционирани за учество во корупција. Понатаму, граѓанските организации континуирано ги развиваат своите капацитети во изминатите десет години со цел компетентно да се справат со начините на трошење на јавните средства и транспарентноста на процесите. Покрај тоа, граѓанските организации обично се залагаат за истражување на случаи на корупција на јавните набавки.³⁷ Ова треба да е добар пример и треба да стане редовна пракса и во нашата држава.

ГЛАВА 3. МЕНАџИРАЊЕ НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО ЗДРАВСТВОТО

3.1. Поим за менаџирање на јавни набавки во здравството

³⁶ <https://www.cpes.org.rs/Downloads/Analize/Kako%20protiv%20korupcije%20u%20javnim%20nabavkama%20-%20dosije%20korupcija.pdf>

³⁷ <https://www.cpes.org.rs/Downloads/Analize/Kako%20protiv%20korupcije%20u%20javnim%20nabavkama%20-%20dosije%20korupcija.pdf>

Правилните јавни набавки се особено важни во здравствениот сектор бидејќи во здравството неуспехот може да чини животи. Деталите се важни и малите варијации во правилата може да доведат до значително различни резултати, потенцијално со сосема различни здравствени исходи (иако тие ретко се наведени во постапките за јавна набавка). Потребно е специјализирано знаење за правилно менаџирање, со цел да се осигура дека се избрани соодветни правила и механизми.

Менаџирањето на јавните набавки стана одговорно за стекнување на вистинските материјали, услуги и технологија од вистинскиот извор, во вистинско време, во вистинска количина.³⁸ Менаџирањето со набавките во здравствениот сектор стана поинтегрирано во целокупната државна стратегија, силно поттикнато од развојот на софтверски решенија за управување со снабдување, кои помагаат да се автоматизира процесот.

Менаџирањето на јавната набавка започнува со избор и предвидување и квантификација на барањата за производот. Вклучува развој на строги спецификации на производи, идентификација на финансирање и буџетски процес за да се обезбеди тоа финансирање.³⁹ Како што покажува слика 1 подолу, процесот мора успешно да организира голем број дополнителни функции: подготовка на тендерска документација; менаџирање со процесот на наддавање; подготовка, доделување и менаџирање со договорот; процеси за обезбедување квалитет за да се осигура дека само производите што ги исполнуваат условите се прифатени за испорака на договорот; и управување и следење на секоја функција во процесот.

Слика 1. Приказ на клучните чекори во секоја функција на менаџирањето

³⁸ Thai, K. V., *Public Procurement Re-examined*, Journal of Public Procurement, 1(1), 2001.

³⁹ Thai, K. V., *Public Procurement Re-examined*, Journal of Public Procurement, 1(1), 2001.

Извор: World Bank, 2000.

3.1.1. Планирање

Менаџирањето на јавната набавка започнува со одредување на кои производи треба да се нарачаат, проценување на потребите, квантифицирање на набавките и обезбедување на финансирање. Признавајќи дека финансиските ресурси и капацитетот на системот потребни за да се постигне целосна понуда на сите производи во често се несоодветни, мора да се донесат одлуки за да се утврди на кои производи треба да им се даде приоритет. Менаџирањето на јавна набавка во здравството вклучува одлуки за количини на набавка и распоредот на потрошни материјали, инструменти, апарати и друго, кои се базираат на предвидувања и квантификации што се прават со користење логистички информации, демографски податоци на пациентите и статистика за здравствените услуги во соодветната здравствена институција.⁴⁰

3.1.2. Спецификација на производите кои се предмет на јавна набавка

Откако ќе се изберат производите, менаџирањето на јавната набавка продолжува

⁴⁰ World Bank, *Standard Bidding Document: Procurement of Health Sector Goods*, Procurement Policy and Services Group, Washington, DC, 2000 (revised 2003).

преку детални спецификации на производите кои треба да се развијат од персонал со специјализирано знаење и експертиза за фармацевтски производи, во координација со единица за логистика или набавка. Овие експерти треба да бидат вклучени во текот на целиот процес за да се осигураат дека сите детали за производот се правилно развиени.

Неуспехот да се развијат точни спецификации може да резултира со набавка на несоодветни производи.⁴¹ Збир на прецизни и јасни спецификации е предуслов за понудувачите реално и конкурентно да одговорат на барањата на здравствената институција. Факторите што треба да се земат предвид вклучуваат:

- користење на генеричката верзија на името на производот за да се обезбеди широк спектар на добавувачи да можат да се натпреваруваат и наддаваат во постапката;
- големина, единици, количина и наменета употреба;
- својства на производот, како што се стабилност, рок на траење и температура на складирање;
- пакување и означување, вклучувајќи ја и големината на дозата, пакетот дозирање, етикетирање и печатени материјали;
- регулаторни барања и
- применливи стандарди и потребни сертификати.⁴²

Спецификациите за производи кои претходно биле успешно набавени, обично се користат како почетна точка за нови набавки.

3.1.3. Подготовка на тендерска документација

Подготовката на тендерските документи бара детално познавање и усогласеност со процедурите за набавка на владата, работодавачите и донаторите. Прашањата што треба да се решат во документите за наддавање вклучуваат спецификации на производи, јазик, употреба на бренд и генерички еквиваленти, прилагодување на цената, цени, валута,

⁴¹ Според искуство на истражувачот.

⁴² Woodle, D, Dickens, T. and Jennifer F., *Procurement Primer for Health and Family Planning Programs in Bangladesh*, Arlington, Va.: Prepared by PATH for DELIVER/John Snow, Inc., for the U.S. Agency for International Development, 2003.

транспорт и осигурување, услови на начин на плаќање и сигурност на понудата преку обезбедување на банкарска гаранција. За да се обезбеди транспарентност и исплатливост во здравствените институции, како големи проблеми со кои се соочува нашето здравство денес, овие упатства за целосна тендерска документација мора да се следат при подготовка документите за наддавање.⁴³

3.1.4. Менаџирање со транспарентен процес на наддавање и евалуација

Во доделувањето договори преку транспарентен тендер, здравствените институции имаат важна можност да влијаат врз здравствените резултати и да го промовираат јавното здравје. Употребата на конкурентни процеси за набавки за доделување договори ќе промовира транспарентност, отчетност и економска ефикасност. Транспарентниот процес на наддавање ќе ги охрабри квалификуваните добавувачи да одговорат на тендерот, да ја зголемат конкурентноста и, според тоа, да помогнат да се добијат најниските цени. Со цел да се избегне секаква можност за корупција и фаворизирање, начините на плаќање и специфичните услови на договорот се одредуваат пред да се разгледаат понудите. Техничките спецификации се дизајнирани од специјализирани работни групи. По приемот на понудите, тие се разгледуваат од комисија во присуство на административен координатор, финансиски и правни советници и други поканети експерти. Како широк процес кој вклучува повеќе персонал и разни експерти, менаџирањето со јавната набавка како транспарентен процес, исто така ќе ја намали можноста за корупција и фаворизирање на одредени компании добавувачи.⁴⁴

3.1.5. Менаџирање на договор за јавна набавка

Кога е потпишан договорот, лицата задолжени за управување со него (т.е. одделот за набавки на здравствената институција) мора да ги извршуваат своите доверливи обврски за да обезбедат исполнување на условите од договорот и заштита на интересите на институцијата. Сепак, договорот не е едностран документ и како правен инструмент се

⁴³ World Bank, *Standard Bidding Document: Procurement of Health Sector Goods*, Procurement Policy and Services Group, Washington, DC, 2000 (revised 2003).

⁴⁴ Management Sciences for Health (MSH) and the World Health Organization (WHO), *Managing Drug Supply*, 2nd ed., West Hartford, Ct.: Kumarian Press, 1997.

обидува да осигура дека двете страни имаат корист од нејзините услови. Обврска на одделот за набавки во здравствената институција е да го следи извршувањето на договорот и да ги идентификува неправилностите или индикаторите за неизвршување. Менаџирањето на договорот може да вклучува: обезбедување распоредот на пратките и следење; навремено плаќање кон добавувачите, плаќање на потребните даноци и давачки; инспекција и спроведување процедури за контрола на квалитетот; дистрибуција на производот до сите одделенија во здравствената институција итн.⁴⁵

3.2. Карактеристики на менаџирањето на јавните набавки во здравството

Здравствените институции се комплексни организации кои работат во многу динамична средина. Оваа сложеност се должи на присуството на голем број на болести кои можат да се појават во различни форми кај секој пациент, и на употребата на различни методи на лекување и постоењето на голем број соработници со голем акцент на поделбата на трудот, специјализацијата и професионализација. Секоја активност значително влијае на секоја единица, дури и на секој поединец; успехот на задачата на експерти и професионалци зависи од фактот дека помошниот персонал и помошниот сервисен персонал ја извршуваат својата должност правилно и точно.⁴⁶ Со други зборови, перформансите на лекарите и медицинските сестри зависи од перформансите на другиот персонал во институцијата. Човекот што третира е исто така човек, така што цената на грешката е многу голема. Третман, едукација и истражувачки активности се човекоцентрични и скапи. Здравствените институции не можат да направат отстапки од квалитетот и покрај цената. Затоа, квалитетот на излезот во однос на купување лекови, медицински материјали и медицински помагала е важен. Ова е затоа што исходот на институцијата е подобрување на здравјето на пациентот како резултат на преглед, дијагноза и третман.⁴⁷ Затоа, неопходно е да се обезбедат влезови кои обезбедуваат квалитетен излез по најразумни цени без да се загрози квалитетот и да се искористат добавените ресурси ефикасно и ефективно. Оваа ситуација станува уште поважна ако

⁴⁵ Според искуство на истражувачот.

⁴⁶ Ak, B., *Hastane Yöneticiliği*, Özkan Matbaacılık. Ankara, 1990.

⁴⁷ Ağırbaş, İ., *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*, Siyasal Kitabevi. Ankara, 2016. ISBN: 6059221306.

земеме предвид дека приближно 30-40% од буџетите на болниците се материјални расходи.⁴⁸ Институционални јавни набавки се лекови, медицински помагала, немедицински материјали, опрема и инсталации и инвестициски активности. Ако цената на набавките е висока, и цената на услугата исто така ќе се зголеми. Оттука, доброто менаџирање придонесува за рационално трошење на буџетските средства и намалување на цените и на набавките, а со тоа и цените на услугите. Ефикасноста, која може да се дефинира како менаџерска способност да се има корист од инпутите, подразбира дека здравствената заштита се обезбедува по најниска цена без да се жртвува квалитетот.⁴⁹ Нефикасноста значи помала или понеквалитетна услуга, затоа помал приход, повеќе трошоци. Овие концепти се особено важни во активностите за јавните набавки во здравството. Секоја здравствена активност бара влезови, без разлика дали станува збор за стоки или услуги. Исто така, во здравствените институции кои обезбедуваат услуги, влезовите се многу скапи, во зависност од технологијата, тие постојано се развиваат, видовите и функциите се зголемуваат од ден на ден. Покрај тоа, здравствената заштита треба да се спроведува без прекин и ефективно. Со други зборови, менаџирањето со јавните набавки мора да биде насочено така што вистинскиот производ мора да биде обезбеден во вистинско време, со вистинска количина и вистински квалитет, за вистинско место и вистинска цена.^{50 51} Затоа, менаџирањето со активностите за јавни набавки на здравствените институции строго ги следат соодветниот сектор и владата. Ова ја зголемува важноста на квалитетот и финансиските перформанси поради причини како што се законитоста и институционалната репутација. Поради овие причини, активностите за набавка треба внимателно да ги вршат специјалисти во оваа област.⁵²

Менаџирањето на активностите поврзани со јавните набавки во здравствениот сектор е клучно во целиот процес. Прво мора да се направи план за набавка. Успешната имплементација на планот за набавка зависи од здраво определување на потребите. Процедурата за набавка и времето за снабдување треба да се одредат по идентификување

⁴⁸ Tengilimoğlu, D. and Yiğit, V., *Sağlık İşletmelerinde Tedarik Zinciri ve Malzeme Yönetimi* (3. Basım), Nobel, Ankara, 2017. ISBN: 978-605-133-641-1.

⁴⁹ Ağırbaş, İ., *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*, Siyasal Kitabevi. Ankara, 2016. ISBN: 6059221306.

⁵⁰ Ten Hompel, M. and Schmidt, T., *Warehouse Management*, Springer, Heidelberg, 2007.

⁵¹ Melo, T., *A Note on Challenges and Opportunities for Operations Research in Hospital Logistics*, Schriftenreihe Logistik der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der HTW des Saarlandes, No.2, 2012.

⁵² Melo, T., *A Note on Challenges and Opportunities for Operations Research in Hospital Logistics*, Schriftenreihe Logistik der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der HTW des Saarlandes, No.2, 2012.

на потребите. Треба да се направи различен план за набавки за секој материјал и да се применат различни методи. Треба да се одреди износот на општиот буџет или револвинг средствата што треба да се користат за секоја потреба, начинот на набавка, економскиот износ и времетраењето. Правилното менаџирање на јавните набавки резултира со висока ефикасност и економичност на набавките.

Успехот на менаџирањата на јавните набавки во здравството што институциите ги практикуваат за да обезбедат одржлива конкурентска предност зависи од ефикасноста и перформансите на синџирот на снабдување. Ланецот на снабдување е интеграција на главните деловни процеси помеѓу крајниот корисник и првиот снабдувач што обезбедуваат информации, производи, услуги и вредности за клиентите и другите заинтересирани страни на ланецот.⁵³ Јавната набавка во здравството се состои од сите страни вклучени, директно или индиректно, во исполнувањето на барањето на пациентите.⁵⁴ Менаџментот на синџирот на снабдување е процес на управување со добавувачи и клиенти со цел да се обезбеди поголема додадена вредност по пониска цена.⁵⁵ Целокупната цел на менаџирањето е да се постигне високо задоволство на пациентите и да се подобрат здравствените услуги.⁵⁶ Во овој контекст, јавната набавка мора да биде ефикасно управувана за успешна и одржлива здравствена услуга, бидејќи трошоците и конкуренцијата во здравствениот сектор постојано се зголемуваат.⁵⁷ Менаџментот на јавните набавки во здравствениот сектор се однесува на купување, складирање, движење во болницата, потрошувачка и отстранување на сите подвижни добра што се користат за здравствена заштита.⁵⁸

Со други зборови, неопходно е здравствените институции ефикасно да менаџираат со јавните набавки и со снабдувањето со стоки и услуги од добавувачот до пациентот. Менаџирањето е насочено кон намалување на трошоците за набавка, складирање и транспорт, поедноставување на процесите, подобрување на перформансите, зголемување

⁵³ Stock, J. R. and Lambert, D. M., *Strategic Logistics Management (4th edition)*, McGraw Hill, USA, 2001.

⁵⁴ Chopra, S. and Meindl, P., *Supply Chain Management (3rd edition)*, Pearson PrenticeHall, New Jersey, 2007.

⁵⁵ Christopher, M., *Logistics and Supply Chain Management: Creating Value-adding, Networks*, Prentice Hall Press, London, 2005.

⁵⁶ Waters, D., *Logistics: An Introduction to Supply Chain Management*, PalgraveMacmillan, New York, 2003.

⁵⁷ Tengilimoğlu, D. and Yiğit, V., *Sağlık İşletmelerinde Tedarik Zinciri ve MalzemeYönetimi (3.Basım)*, Nobel, Ankara, 2017. ISBN: 978-605-133-641-1

⁵⁸ Melo, T., *A Note on Challenges and Opportunities for Operations Research in Hospital Logistics*, Schriftenreihe Logistik der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der HTW des Saarlandes, No.2, 2012.

на продуктивноста, обезбедување квалитетни и сигурни производи и испорака на производите и услугите до пациентите навремено. Успехот на менаџирањето на целиот процес на јавната набавка евозможен преку усогласување на активностите, перформансите и капацитетот на сите сегменти од процесот на јавната набавка.⁵⁹

Куповната активност варира во зависност од областа на активност, обемот, производот и услужните карактеристики на операторот, трошоци и намалување на трошоците.^{60 61} Во овој контекст, менаџирањето на јавната набавка треба да се стреми кон стандардизирање на процесот на набавка, и воспоставување ефективна мрежа за информации со добавувачи, со цел да ги подобрат перформансите на добавувачот според избраната стратегија за снабдувачи.⁶² Бидејќи правилното менаџирање значи набавка на вистинскиот производ во вистинско време, со вистински трошок и од вистински снабдувач, јасно е дека менаџерите вклучени во процесот на јавните набавки во здравството имаат одговорност правилно да управуваат со своите добавувачи, првенствено заради пациентите, потоа и заради правилно менаџирање со ресурсите и буџетите на здравствените институции, и на државата, а исто така и заради фактот дека во здравствените институции, мобилноста на производите континуирана, а разновидноста на услугите е многу висока.⁶³

3.3. Потребни компетенции за добро менаџирање со јавни набавки

Најновиот модел на компетенции за јавни набавки според Федералниот институт за стекнување на САД (US Federal Acquisition Institute - FAI) ги наведува следните основни способности со кои треба да се карактеризираат добрите менаџери за јавни набавки:

- Развивање, преговарање и управување со деловни зделки;
- Ефективно комуницирање;
- Менаџирање и управување со промените;
- Решавање проблеми во двосмислена средина;

⁵⁹ Görçün, Ö. F., Tedarik Zinciri Yönetimi (2.Basım), Beta, İstanbul, 2013. ISBN: 978-605-377-898-1.

⁶⁰ Erdal, M., Satınalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi (3.Basım). Beta, İstanbul, 2014. ISBN: 978-605-333-194-0.

⁶¹ Van Weele, A. J., Satın Alma ve Tedarik Zinciri Yönetimi, Literatür, İstanbul, 2014. ISBN: 978-975-04-0668-3.

⁶² Van Weele, A. J., Satın Alma ve Tedarik Zinciri Yönetimi, Literatür, İstanbul, 2014. ISBN: 978-975-04-0668-3.

⁶³ Lyons, K. and Farrington, B., Purchasing and Supply Chain Management (7th edition), Prentice Hall, London, 2006.

- Анализирање и разбирање на пазарот;
- Градење и менаџирање со односите помеѓу функциите и организациите;
- Разбирање и ефективно работење со клиентот и развивање и имплементирање решенија ориентирани кон исходот;
- Извршување.⁶⁴

Тенденцијата е јавните набавки да се гледаат во погенеричка смисла како поле што бара заеднички деловни вештини, наспроти специјализирано знаење за специфични правила. Всушност, способностите за добро менаџирање на јавните набавки наведени од страна на FAI имаат неверојатна сличност со основните квалификации на извршителите издадени од Канцеларијата за управување со персонал на САД за корпусот на високи извршни служби од врвни лидери во која било област.⁶⁵

3.4. Потреба од менаџирање на јавните набавки во здравството

Менаџирањето на јавните набавки ги опфаќа сите активностите за институционално купување кои се врамени во рамките на дефинирани политики и процедури за јавни набавки.⁶⁶ Главните фази на овие политики и процедури треба да им бидат познати на вработените во одделот за набавки за тоа како функционира процесот на набавка за да се намалат грешките во активностите за набавки, но исто така треба да бидат познати од сите вработени во здравствената институција. Секој треба да биде свесен за просечното време на снабдување со материјали потребни за целата здравствена институција. Менаџирањето со целокупниот процес за набавка на потребите на здравствената институција придонесува да се избегнат пропусти, како што се задоцнето откривање на потреби, неточна или нецелосна форма на барање за купување, задоцнета достава на технички спецификации, погрешна идентификација на потребите, обезбедување нецелосни или неточни административни одредби и забрана за конкуренција, недостаток или задоцнето известување за потреба, задоцнет состанок на

⁶⁴ U.S. Federal Acquisition Institute, *Report on General Competencies for the Federal Acquisition Workforce*, 2003b, May. Достапно на: <http://www.fai.gov/pubres/research.htm>.

⁶⁵ U.S. Office of Personnel Management (OPM), *Guide to the Senior Executive Service*, 2004. Достапно на: <http://www.opm.gov/ses/sesguide.asp>.

⁶⁶ Erdal, M., *Satınalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi (3.Basım)*, Beta, İstanbul, 2014. ISBN: 978-605-333-194-0.

медицинска комисија итн.⁶⁷

Ефикасно менаџирање со процесот на јавните набавки во здравството преку здрава политика, законодавство, развој на капацитетите на персоналот, надзор и соодветна контрола, гарантира дека здравствените институции ќе ја поттикнат економијата и ефикасноста во користењето на јавните средства. Државата и нејзините помошни структури, какви што се здравствените институции, се должни според домашното право и различните меѓународни договори да вршат набавки на фер, транспарентен и недискриминирачки начин. Системот за јавни набавки што ги исполнува овие цели, исто така, ќе има потенцијал да придонесе за создавање здрава деловна средина во земјата.⁶⁸

3.5. Пропусти во менаџирање на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија

Од податоците за јавните набавки во здравството за периодот од 2016 до 2020 година, изнесени во Глава 2, можеме да идентификуваме повеќе проблеми со кои се соочува успешното менаџирање на истите.

Ризикот од злоупотреби во јавните набавки е присутен во сите фази на постапката, од моментот на истражување на пазарот, планирање на предметната набавка, отпочнување на постапката и нејзиното спроведување, вклучувајќи ја овде евалуацијата на понудите како најзначајна фаза, па сè до донесувањето на одлуката за избор на најповолна понуда и крајната реализација на договорот со кој се уредува купувањето на стоки и услуги. Најчесто констатираните состојби кои укажуваат на пропусти во контролата и можност од евентуално коруптивно однесување, се оние каде е видливо фаворизирање на одреден економски оператор за еден ист вид набавка. Имено, склучувањето договори со ист добавувач повеќе години наназад, е еден од посериозните проблеми со кои нашиот систем за јавни набавки се соочува во континуитет веќе подолг временски период.⁶⁹ Перцепцијата дека најголема можност за злоупотреба постои при евалуирањето на понудите врз основа

⁶⁷ Melo, T., *A Note on Challenges and Opportunities for Operations Research in Hospital Logistics*, Schriftenreihe Logistik der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der HTW des Saarlandes, No.2, 2012.

⁶⁸ Lysons, K. and Farrington, B., *Purchasing and Supply Chain Management (7th edition)*, Prentice Hall, London, 2006.

⁶⁹ Факиќ, С., *Намалување на корупцијата во јавните набавки преку засилена контрола*, Македонски центар за меѓународна соработка и Транспарентност Македонија, Скопје, 2015.

на востановените критериуми за утврдување способност, неоправдано го намалува значењето на другите стадиуми од постапката како основ за вршење на противправни, казниви поведенија. Ваквото видување е во извесна мера оправдано ако се земе предвид дека фазата на евалуација на понудите е една од најкомплексните фази во постапката каде постојат големи можности за незаконски дејствија, доколку истата се врши врз основа на субјективни критериуми со кои договорниот орган фаворизира одреден економски оператор. Сепак, при потемелно согледување на сите аспекти на постапката и нивната причинско - последична поврзаност, во речиси сите случаи се констатира дека злоупотребата почнува многу порано и токму поради тоа при истражување на корупцијата во јавните набавки, треба да се земат предвид сите компоненти на постапката за јавна набавка како основ за вршење на противзаконити дејствија. Така, досегашното искуство покажува дека ризикот од коруптивни поведенија е многу поголем по формалното завршување на постапката, односно за време на реализацијата на договорот кога постои можност за најголеми злоупотреби, далеку од очите на јавноста преку воспоставување на корупциска спрега помеѓу лицата задолжени за следење на реализација на договорот и носителот на набавката.⁷⁰

Честите поништувања на тендерските постапки исто така може да бидат индикација за недозволен поведенија и претставува сериозен менаџерски пропуст. Иако правото да се поништи постапката е сосема легитимно, понекогаш можностите кои ги нуди законот се злоупотребуваат од страна на здравствените институции, па така јавните набавки се поништуваат без постоење на реални причини доколку крајниот исход не е најповолен за фаворизираниот економски оператор или доколку тој направи пропуст заради кој треба да се исфрли од понатамошната постапка. Доброто менаџирање на јавните набавки значи минимизирање на бројот на поништени постапки преку соодветна контрола на причините за честите поништувања на тендерите и санкционирање на евентуалните случаи кога мотивите за поништување биле коруптивни. Голем број од постапките за јавни набавки во здравствените институции во нашата држава се поништуваат поради недоставени или несоодветни понуди, недоволно обезбедени

⁷⁰ Биро за јавни набавки (Сектор за нормативна дејност, обуки и меѓународни односи), *Брошура за спречување на корупцијата во јавните набавки*, Скопје, 2016.

средства, битни пропусти во тендерската документација и слично. Овие состојби најчесто произлегуваат од несоодветно менаџирање и недоволна контрола на целиот процес преку:

- погрешно дефинирање на техничките спецификации или нивно прилагодување на одреден економски оператор;
- неправилно утврдени критериуми за економска и финансиска состојба и техничка и професионална способност на економските оператори;
- утврдени критериуми кои одговараат на само еден одреден економски оператор или
- влијание од одговорни лица во здравствената институција.

Како поголеми проблеми за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија се:

- неповолната состојба со човечки ресурси кај договорните органи;
- недоволен број на лица кои се вклучени во постапките за јавни набавки;
- честа промена на вработените;
- изготвување на технички спецификации од лица без соодветно образование, квалификации и познавање на предметот на набавка;
- недоволни или несоодветни обуки во однос на правилно утврдување на критериуми за избор;
- подложност на притисоци и влијанија итн.

Овие проблеми се поизразени кај помалите институции поради ограничениот број на вработени кои треба да спроведат различни набавки.

И покрај законската обврска за поголема отчетност на институциите за трошење на јавните средства, со задолжително објавување на серија известувања и документи на нивните интернет страници за сите јавни набавки (член 23 и член 62 од ЗЈН), само мал дел од здравствените институции во државата на своите интернет страници ги објавуваат плановите за јавни набавки, линковите до објавите на ЕСЈН на огласите за јавни набавки и тендерски документации, известувањата за склучен договор и за реализација на договорите, како и самите договори за јавни набавки и нивните анекси. Ова може да се класифицира и како намерен пропуст во менаџирањето на јавните набавки во тие институции. Исто така, намерен пропуст, како резултат на недоволната контрола и неказнивоста на сторителите, често се случува тендерската документација да биде

достапна до одредени понудувачи пред да биде објавена на ЕСЈН. Според истражувањето на Центарот за граѓански комуникации за транспарентноста, отчетноста и интегритетот во јавните набавки за 2018 година, договорните органи просечно исполнуваат само 55,2% од утврдените критериуми, со што значаен дел од јавните набавки се под сериозен ризик од неправилности поради лошо менаџирање на процесот, низ сите фази.⁷¹

ГЛАВА 4. ИСТРАЖУВАЊЕ: МЕНАѢИРАЊЕ НА ЈАВНИ НАБАВКИ ВО ЗДРАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

4.1. Приоди во спроведување и анализирање на истражувањето

За потребите на ова истражување беше изготвен прашалник, со квалитативен и квантитативен пристап, како инструмент со кој ќе се утврди мислењето на граѓаните за квалитетот на процесот на јавните набавки во нашата држава и со прашалникот ќе се обидеме да добиеме конкретна слика за мислењето на граѓаните за квалитетот на јавните набавки во здравството. Исто така, прашалникот во истражувањето треба да обезбеди релевантни информации дали јавните набавки во здравството ги задоволуваат потребите на пациентите, како јавните набавки во здравството во РС Македонија влијаат врз квалитетот на услугите, дали граѓаните детектираат одредени пропусти во процесот на менаџирање на набавките и кои се клучните посочени проблеми од страна на испитаниците. Со прашалникот ќе се утврди дали јавните набавки во здравството значително влијаат врз квалитетот на здравствените услуги и дали и колку јавните набавки во здравството се важни, не само за пациентите, туку и за државата воопшто. Исто така со прашалникот ќе се испита дали граѓаните веруваат на процесот и кои од многуте посочени проблеми се издвојуваат како најсигнификанти. Низ призмата на испитаниците (кои се и обични граѓани, но и лица вработени во здравствениот сектор ширум државата, но сега сите од перспектива како пациенти) ќе се утврди колку често тие како засегната страна се заинтересирани за работата на институциите, како потрошувачи на јавните средства, колку често вршат самоиницијативна контрола преку посетување на официјалните интернет страни на институциите и колку сметаат дека истите објавуваат

⁷¹ <https://focus.org.mk/images/2019/02/javni-nabavkiweb.pdf>

корисни, навремени, целосни, објективни и сеопфатни информации за набавките кои ги спроведуваат. Многу важен момент е која институција ја посочуваат како институција каде има најмногу и најголеми пропусти во менаџирањето со јавните набавки. Исто така испитаниците ќе ни дадат одговор кој дел од менаџирањето со набавките го сметаат за најкритичен и со најголема можност за малверзации и намерни пропусти. Од прашалникот, од агол на анкетираниите граѓани како пациенти, ќе го дознаеме нивното мислење за што најчесто и најмногу се трошат јавните средства во здравството. Тие ќе го посочат и најголемиот проблем во менаџирањето со набавките, а нивното мислење за мерките што конкретно треба да се превземат ќе го сумираме со конкретните статистички податоци во трудот и ќе изнесеме одредени препораки.

Подготвителната фаза на истражувањето во себе содржеше активности кои обезбедија солидна основа за соодветно прибирање на податоци неопходни за анализа, како што се:

- Истражување за да се овозможи застапеност во анкетањето на работници од здравствениот сектор (добивање максимум информации за составување на прашалникот);
- Истражување на искуството на испитаниците во здравствениот сектор, кои често директно се инволвирани во процесот или имаат некаква допирна точка со набавките, за да се опфатат сите менаџерски аспекти на јавните набавки во овој сектор кои се опфатени во прашалникот;
- Истражување за проблемите при менаџирање на јавните набавки во нашата држава, од гледна точка на сите граѓани, за да се утврди нивното задоволство и да се упатат препораки за подобрување.

Сите истражувања беа направени за добивање максимум информации за составување на прашалникот и за негово праќање на анкетираниите лица, кои имаат одредени познавања со менаџирањето на јавните набавки во здравството, односно на овој начин прашалникот беше испратен само до соодветни лица за кои се сметаше дека ќе дадат целосни, конкретни и објективни одговори, кои ќе помогнат во извлекување на релевантни заклучоци.

По добивање на потребните податоци следуваа финални корекции и прилагодувања на прашалникот и конечно утврдување на финалната верзија на

прашалникот за истражувањето. Финалната верзија на прашалник најпрвин содржи обраќање на кандидатот кон пополнувачот на анкетниот прашалник, односно кон анкетираното лице.

Прашалникот е структуриран од дваесет и две (22) прашања и сите се од отворен тип, односно избор на еден од повеќе понудени одговори, од кои пак пет (5) прашања се со алтернативен дескриптивен одговор, доколку се одбере соодветната понудена опција. Време на пополнување на прашалникот е предвидено на максимум 20 минути.

4.2. Организација и тек на истражувањето

Истражувањето беше интерсекторско односно еднократно истражување, а дистрибуцијата на прашалникот се одвиваше на следниот начин:

Најпрвин прашалникот беше испратен до 240 граѓани на Република Северна Македонија, селектирани по случаен избор, но кои беа соодветни за истражувањето како што е објеснето погоре. Прашалникот беше испратен до сите 240 лица преку mail.

Но, по период од две недели прашалникот го одговорија само 97 од нив, од кои 23 испратија нецелосно потполнети прашалници и нивните одговори не можеа да се земат како релевантни за истражувањето. Така, со тоа, до тогаш, беа добиени 74 одговорени прашалници, поголемиот дел пополнети со интервју на истражувачот.

Потоа дополнително прашалникот беше даден на уште 120 лица. Беа избрани само учесници за кои се мислеше дека ќе дадат информации што се потребни за изведување на солидни заклучоци. Значи, изборот се засноваше на мислењето и одлуката на истражувачот. Прашалникот беше испратен и преку mail.

За период од две недели пристигнаа одговори од 68 работници, од кои беа елиминирани 7 поради нецелосни или несериозни одговори и нивните одговори не се земен во предвид при истражувањето. Значи, за околку четири недели беа комплетирани вкупно 135 прашалници. Поголемиот број прашалници беа комплетирани преку интервјуирање или директно пополнување.

Собраните податоци, статистички се обработени заради изведување на заклучоци, и истите се графички обликувани користејќи ја компјутерската програма MS Office-Excel. Дополнително е направена анализа во SPSS програм.

4.3. Резултати од истражувањето

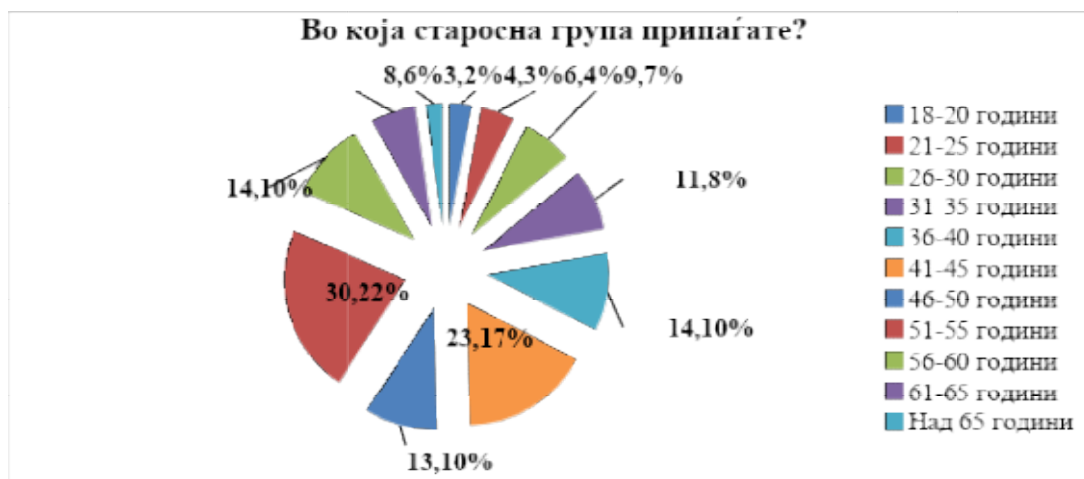
По прибирањето, анализата и обработката на податоците добиени од емпириското истражување се дојде до резултати кои треба да дадат подобра слика за тоа дали и колку добро се менаџираат јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија.

Анализата беше направена и изведена со претходно експлицитно прикажување на резултатите за секое анкетно прашање преку креирани графички прикази.

Следуваат резултатите од истражувањето од анкетниот прашалник.

4.3.1. MS Office-Excel анализа

График 2. Старосни групи на испитаниците

Како што можеме да забележиме од график 2, во истражувањето е отфатена доста разнолика старосна структура на испитаници. Сепак најголемо е учеството на лица кои припаѓаат на осмата старосна група, и се на возраст од 51 до 55 години. Такви се 30 лица, односно 22%. Потоа следуваат лицата на возраста од 41 до 45 години (23 испитаници или 17%), па исто учество од 10%, односно по 14 граѓани се на возраст од 36 до 40 години и од 56 до 60 години. Само еден помалку, или 13 (10%) спаѓа во старосната група 46-50 години. Застапеноста на лица од 31 до 35 години е 11, односно 8%, а два помалку од нив се оние на возраст од 26 до 30 години (7%). На возраст од 61 до 65 лица се 8 испитаници или 6%.

Најмала контрибуција во ова истражување имаат лица постари од 65 години, само тројца или 2%, четворица или 3% се пак најмлади, и се на возраст од 18 до 20 години, а пак двајца повеќе од нив, значи шест лица се стари помеѓу 21 и 25 години.

График 3. Пол на испитаниците

Од 135-те испитаници поголемиот дел се жени и тоа 83 од нив, со учество од 61%. Останатите 52 лица или 39% се мажи.

График 4. Колку од испитаниците се ангажирани во здравствениот сектор

Во здравствениот сектор се вработени помалиот дел од анкетираниите лица. Тие е вкупно 60 со застапеност од 44%. Останатите 56% или 75 лица немаат никаква допирна точка со здравството, односно ниту се ниту биле ангажирани како вработени, ниту со договор за дело во било која здравствена институција во државата. Но, учеството што го завземаа здравствените работници, иако е помало од останатите, е со сигнификантни 44%, што дава тежина на добиените одговори на прашањата од прашалникот, и даваат соодветна и релевантна поткрепа на истите, бидејќи тие се оние кои се директно

инволвирани во секојдневните активности на институциите и се во интеракција и со јавните набавки, и со одговорните за процесот, и се запознаени, било делумно или поконкретно со менаџирањето на целокупниот процес, но воедно се и даватели на услугите. Оттука нивното мислење е многу значајно и како даватели на здравствени услуги, кои се во секојдневна интеракција со пациенти и ги слушаат нивните мислења по овие прашања и се запознаени со нивното задоволство од квалитетот на добиените здравствени услуги. Тоа на некој начин, делумно влијае врз мислењето на здравствените работници.

Но, целта на истражувањето не беше да опфати мислење само на здравствени работници, бидејќи секогаш за оформување на општи заклучоци е добро да се опфатат повеќе засегнати страни, па заради тоа прашалникот беше испратен и на обични граѓани, но за кои се сметаше дека ќе дадат целосни одговори кои ќе придонесат за релевантни заклучоци и препораки, и како пациенти и како лица што се запознаени со суштината на јавните набавки во здравството.

График 5. Класираност на испитаниците според работен стаж во здравствениот сектор

Во истражувањето не се вклучени работници од здравствениот сектор со многу мало искуство кое е помало од една година, додека само 5 вработени (8,3%) се со стаж од 6 до 10 години, а двајца повеќе, односно 7 или 11,7% се со 11 до 15 годишен работен стаж во здравствениот сектор. Потоа со стаж од 1 до 5 години се анкетирани 11 лица или 18,3%, а најголем дел, дури една третина, отпаѓа на најискусните, со стаж од повеќе од 20 години,

20 лица или 33,3%, а потоа на оние од 15 до 20 годишен стаж, кои се 17 односно се 28,4%.

Морам да напоменам дека одговорите на 74% вработените во здравството, беа со избор на повеќе понудени одговори на прашањата со повеќекратна опција. Подеталните и поопфатни одговори уште повеќе го поткрепуваат нивното познавање на темата.

График 6. Значење на здравството според испитаниците

Здравството како витален дел на државата го препознаваат дури 99% од испитаниците (134 анкетирани), од кои дури 63% или 85 лица сметаат дека тој е најзначаен и за државата и за граѓаните. Останатите 49 лица или 36%, сметаат дека здравството е важно, но не и најзначајно во државата.

Само минорен 1% смета дека здравството нема никакво значење за државата, ниту како потрошувач, ниту како учесник во буџетските средства на државата. Само едно лице смета дека како пациент не почувствувал дека здравството има некакво значајна улога во државната економија и подобриот живот на граѓаните.

Сите шеесет вработени во здравството сметаат дека тоа е најважен сегмент во државата и има големо влијание врз економијата и економскиот раст на секоја држава.

График 7. Важност на јавните набавки за квалитетот на здравствените услуги

Дека квалитетот на здравствените услуги зависи од јавните набавки во здравството сметаат сигнификантни 91% од испитаниците, односно 123 лица. Сите здравствени работници спаѓаат во оваа група. Како образложение на прашањето ги добивме следните одговори:

- Квалитетни јавни набавки значат и квалитет на здравствените услуги (вака одговорија 9 лица 6,7%);
- Квалитетни јавни набавки водат кон подобро здравство (одговор на 5 лица 3,7%);
- Квалитетни јавни набавки обезбедуваат квалитетни лекови и апаратура (вака одговорија 6 лица 4,4%);
- За квалитетна дијагностика е потребна квалитетна апаратура која може да се обезбеди само преку квалитетни јавни набавки (вака одговорија 2 лица, односно 1,5%);
- Квалитетни јавни набавки значат умно и совесно работење (вака одговорија исто така 2 лица или 1,5%);
- Квалитетни јавни набавки придонесуваат кон непречено одвивање на работата и непречено давање на потребните здравствени услуги, што пак води до зголемување на задоволството на граѓаните и зголемување на довербата во здравствените работници и институции (ова беше најчесто образложение на анкетираните кои одговорија позитивно на ова прашање, односно вака рекоа 23 лица односно 13%);
- Квалитетни материјали потребни за пациентите можат да се обезбедат единствено преку квалитетни јавни набавки (вака одговорија 9 лица 6,7%);
- Квалитетни јавни набавки обезбедуваат квалитетни материјали за работа (одговор

на 14 лица 10,4%);

- Квалитетни јавни набавки заштедуваат време (одговор на 3 лица или 2,2%);
- Ако јавните набавки се квалитетни и услугата ќе биде квалитетна (вака одговорија 16 лица 11,6%).

Само 12 лица или 9% од сите 135 анкетирани сметаат дека јавните набавки немаат никакво влијание на квалитетот на здравствените услуги. Тројца од нив сметаат дека недоволно квалификуван кадар кој е вклучен во процесот на јавните набавки во здравството го намалува значењето на квалитетот на самите јавни набавки, а двајца како причина за ова ја наведоа големата слобода на пазар.

На следниот график 8 се прикажани овие резултати.

График 8. Како влијаат квалитетните јавни набавки

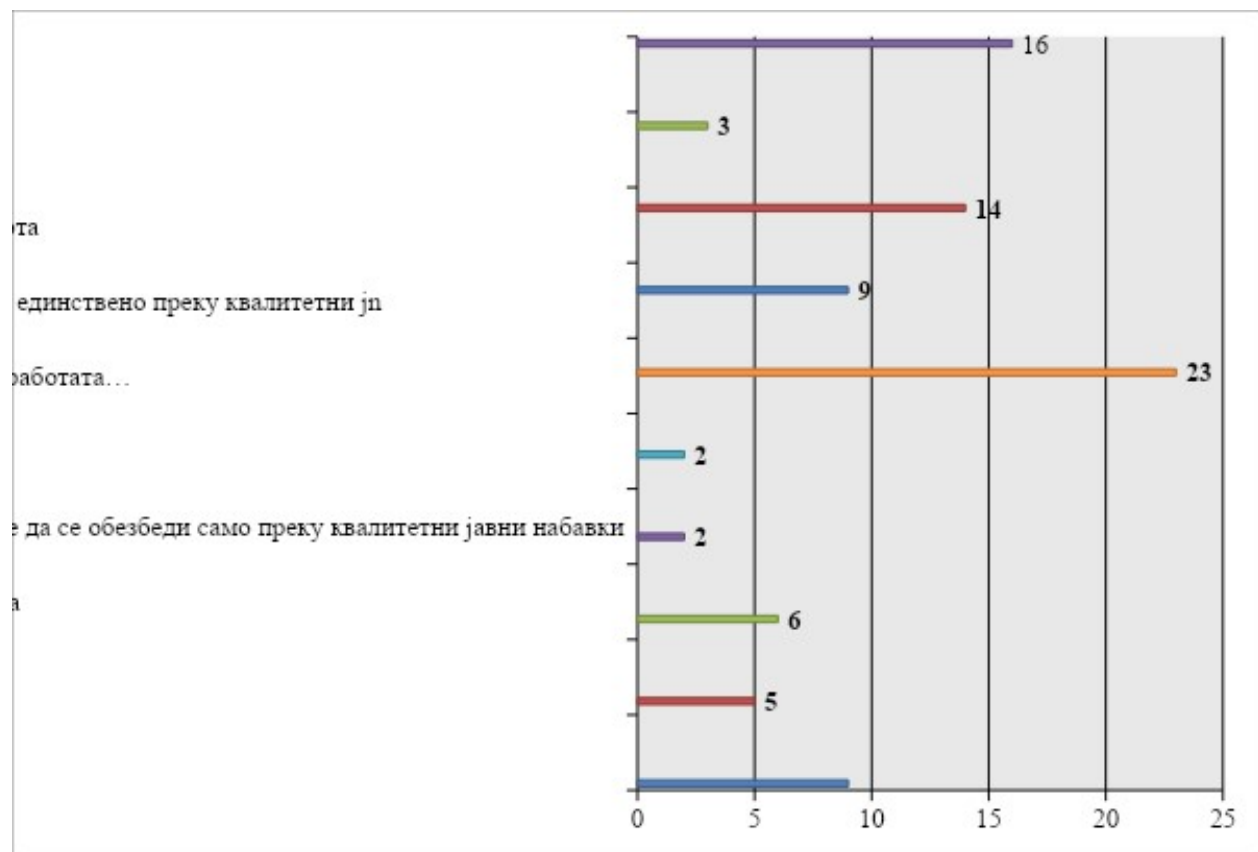
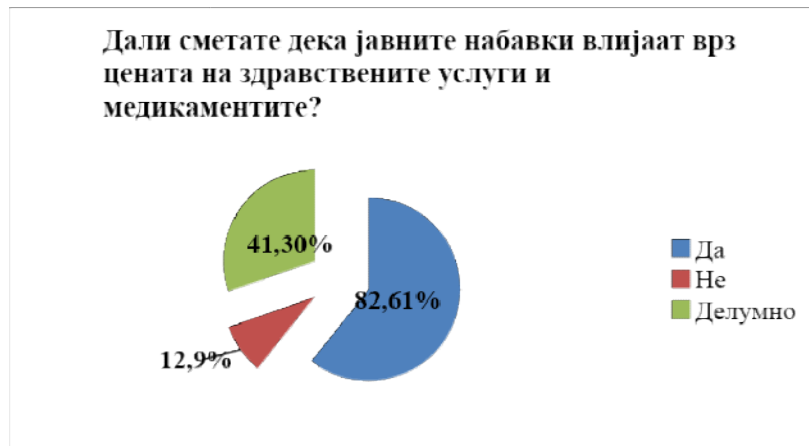

График 9. Влијание на јавните набавки врз цената на услугите

Исто така најголемиот дел смета дека јавните набавки влијаат врз цената на услугите. Вака мислат 61% или 82 лица. Од нив 68 (83%) се здравствени работници. Дека влијанието е делумно мислат 41 лице или 30% од сите анкетирани. 77 лица или 94% од сите анкетирани кои одговорија позитивно на ова прашање сметаат дека влијанието е пропорционално, односно дека високите цени на материјали и услуги кои се набавуваат за потребите на здравствените институции допринесуваат за повисока цена на здравствените услуги.

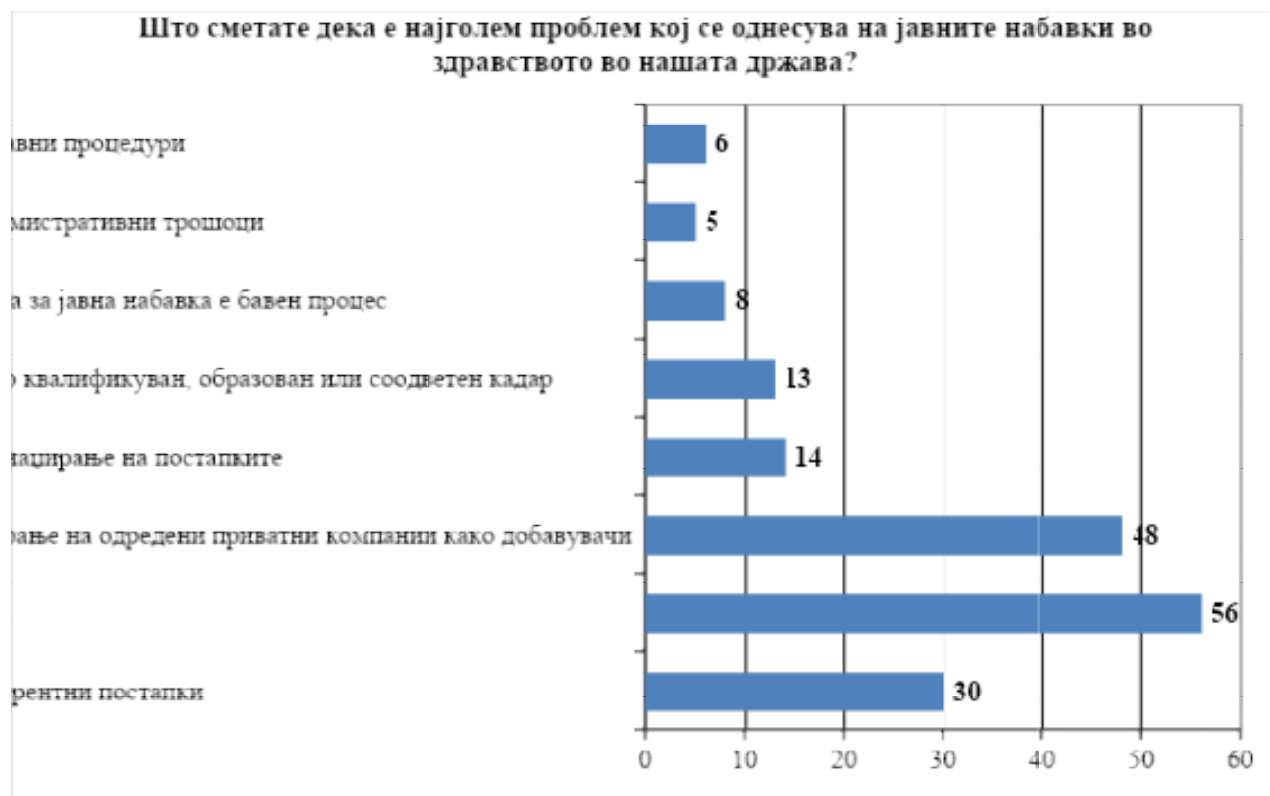
График 10. Процент на испитаници вработени во здравствениот сектор

Од анкетираниите 24 лица, односно 18% од испитаниците, директно се инволвирани во процесот на јавни набавки и добро се запознаени со активностите кои се превземаат во текот на процесот. Останатите 111 лица или 82% не се вклучени во процесот, но мораме да напоменеме дека за истражувањето беа избрани лица кои ги познаваат јавните набавки,

и имаат барем основни перцепции за истиот.

График 11. Најголем проблем на јавните набавки во здравствениот сектор

Трите најголеми проблеми кои беа детектирани во истражувањето, а беа констатирани преку обработените статистички податоци за периодот од 2016 до 2020 година, ги потврдуваат и одговорите на испитаниците.

Дури 56 од нив (41,5%) сметаат дека најголем проблем на јавните набавки во здравството е корупцијата, па потоа 48 (35,6%) одговориле дека фаворизирањето на одредени приватни компании како добавувачи е најголемиот проблем, а како таков, 30 лица (22,2%) ја посочиле нетранспарентноста на постапките. Слабото менаџирање на постапките го посочиле 14 лица (10,4%), а само едно лице помалку, 13 или 9,6%, се изјасниле дека сметаат дека најголем проблем за здравството е недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар кој е вклучен во процесот на јавни набавки. Најмал дел, само 3,7% или 5 лица како проблем ги посочуваат големи административни трошоци, а еден повеќе, 6 или 4,4%, рекле дека проблем го гледаат во слабите и бавни процедури.

Постапката за јавна набавка претставува бавен процес за 8 лица односно 5,9%, што за нив претставува најголем проблем за јавните набавки во здравството.

График 12. Мислење за влијанието на јавните набавки во здравствениот сектор врз вкупната економија на државата

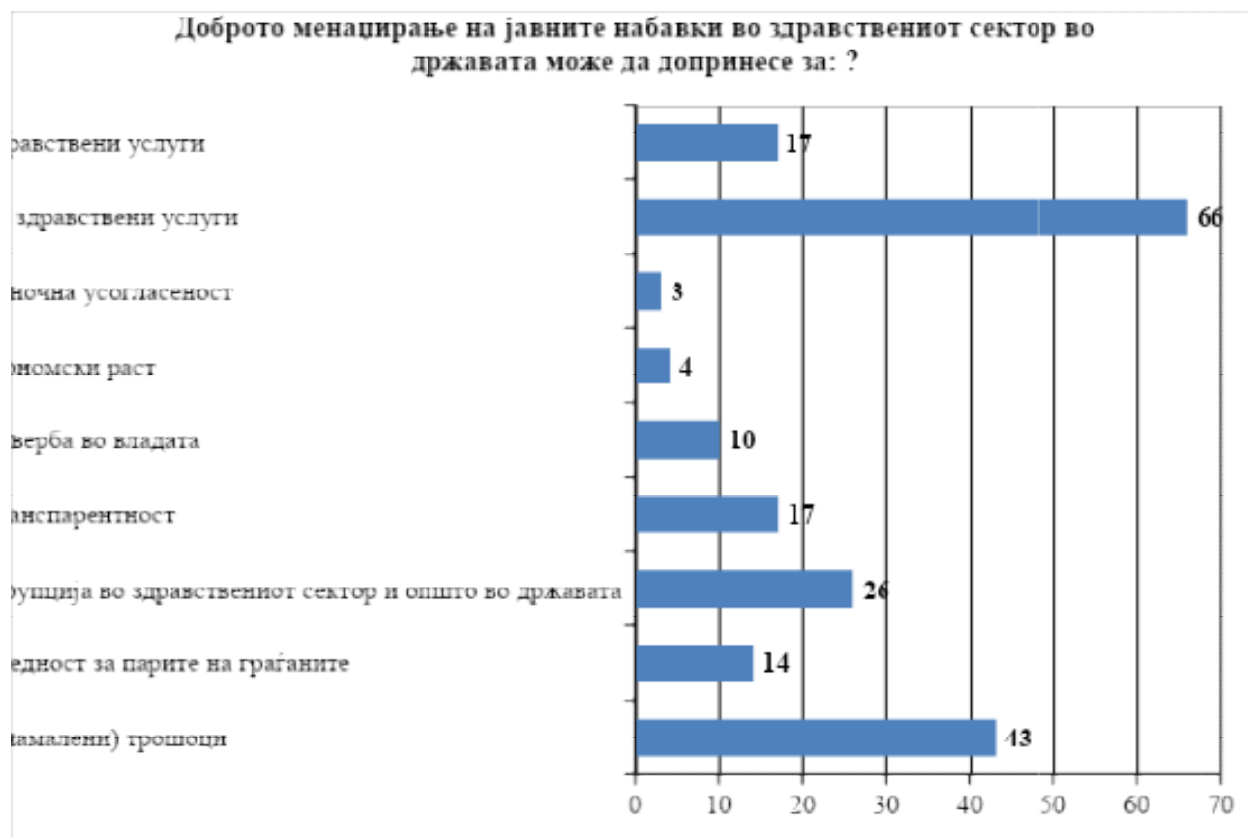

Јавните набавки во здравствениот сектор имаат сигнификантно влијание врз вкупната економија на државата според 80 анкетирани лица, односно 59% од сите нив.

Најчестото образложување на одговорот (22 лица или 16,3%) беше дека квалитетни јавни набавки значат помалку потрошени јавни средства, што ја зголемува финасиската моќ на државата, и овозможува пренасочување на трошоците за други буџетски капитални трошоци, кои придонесуваат за раст на БДП на државата, и поголема економска сигурност на граѓаните. Исто така образложение беше и дека добри јавни набавки овозможуваат поефтини здравствени услуги, со што пак се овозможува поголема економска сигурност на граѓаните, преку трошење на пониски средства за здравствени потреби. Вака рекоа 9 лица или 6,7%.

Значаен дел од една третина или 33%, односно 45 испитаници, рекоа дека влијанието е делумно, а негативен одговор дадоа 10 лица односно 8%. Тие сметаат дека јавните набавки немаат никакво влијание врз економската сила на државата, и дека не влијаат никако на економската сила на граѓаните.

График 13. Мислење за менаџирањето на јавните набавки во здравствениот сектор

Доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор придонесува кон поквалитетни здравствени услуги. Вака одговориле најголем дел од анкетираниите 135 лица, 66 од нив или 48,9%. Подобрени (намалени) трошоци за државни набавки е резултат на добро менаџирање на процесот за 43 лица или 31,9%, а 26 или 19,3% сметаат дека резултатот е намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата. По 17 анкетирани или 12,6% се изјавиле дека доброто менаџирање придонесува до зголемена транспарентност и поефтини здравствени услуги. Само 10 лица (7,4%) рекле дека така се покренува зголемена доверба во владата, а минорни 3 лица (2,2%) дека се зголемува даночната усогласеност во државата. Еден повеќе, 4 лица или помалку од 3%, се согласуваат дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравството допринесува за подобар економски раст на државата во целост.

График 14. Испитаници според тоа дали направиле увид на јавните набавки на некоја здравствена институција во државата

Многу мал дел од сите 135 анкетирани, односно само 22 или 16%, барем еднаш направиле увид на јавните набавки на некоја здравствена институција во државата. Останатите 113 или 84% не направиле, а како најголем фактор за тоа го посочија мислењето дека сметаат дека нема што многу да видат на официјалните страни на здравствените институции, а уште помалку точни податоци за нивните јавни набавки.

Оттука можеме да констатираме дека постои недоверба на граѓаните во пласирањето на точни информации до нив од здравствениот сектор на државата.

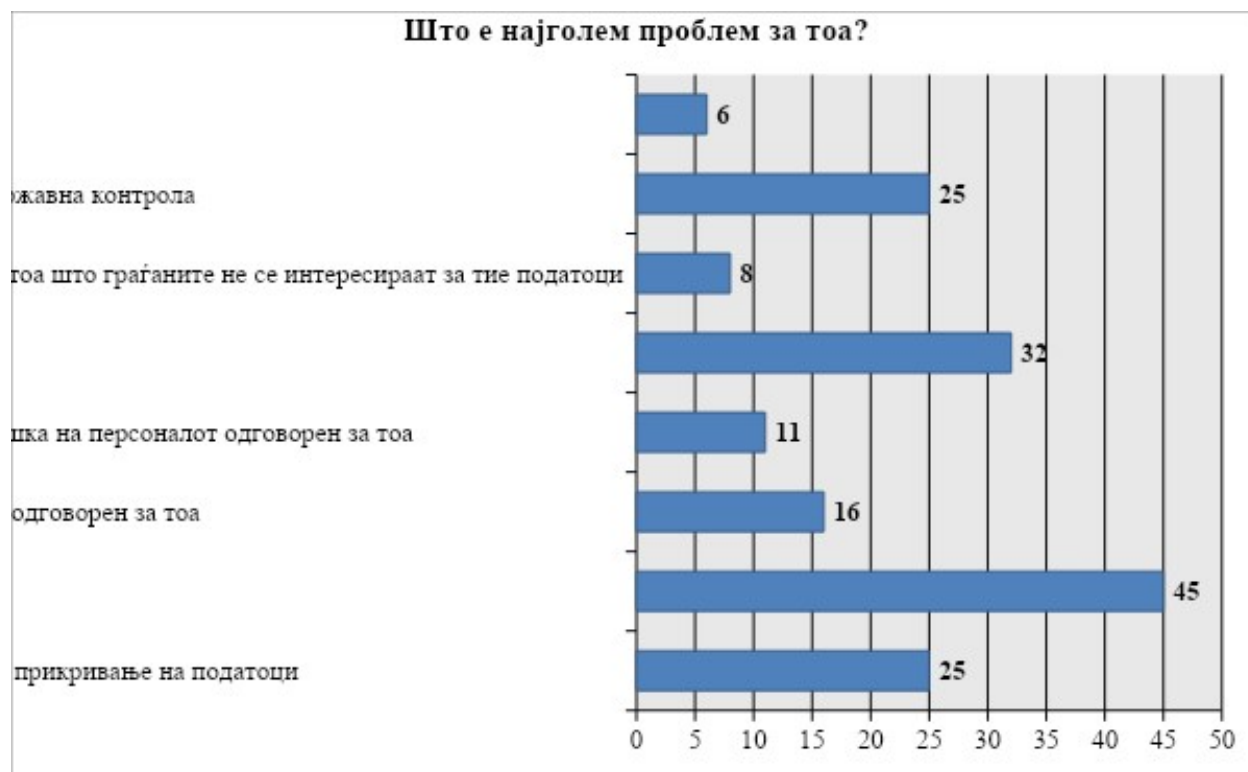
График 15. Мислење на испитаниците за тоа колку здравствените институции објавуваат податоци за јавните набавки

Освен што како проблем уште на претходното прашање анкетираниите го посочија нивниот песимизам за точноста на информациите кои ги споделуваат здравствените институции во државата на нивните интернет страници, 57 лица односно 42% од 135-те испитаници рекоа дека истите не објавуваат доволно податоци за јавните набавки во

институцијата. Дека податоците се делумни, односно нецелосни, сметаат значителен број од 54 лица, или 40%. Тие се согласуваат дека дали од субјективни причини или ненамерни пропусти, податоците за јавните набавки не се доволни во целост за да ја прикажат точната слика која ќе помогне на граѓаните да разберат што се случува во институцијата. Најмалку се оние кои мислат дека податоците што се објавени се точни и ги задоволуваат потребите за информираност на граѓаните. Вака мислат 18% или 24 анкетирани.

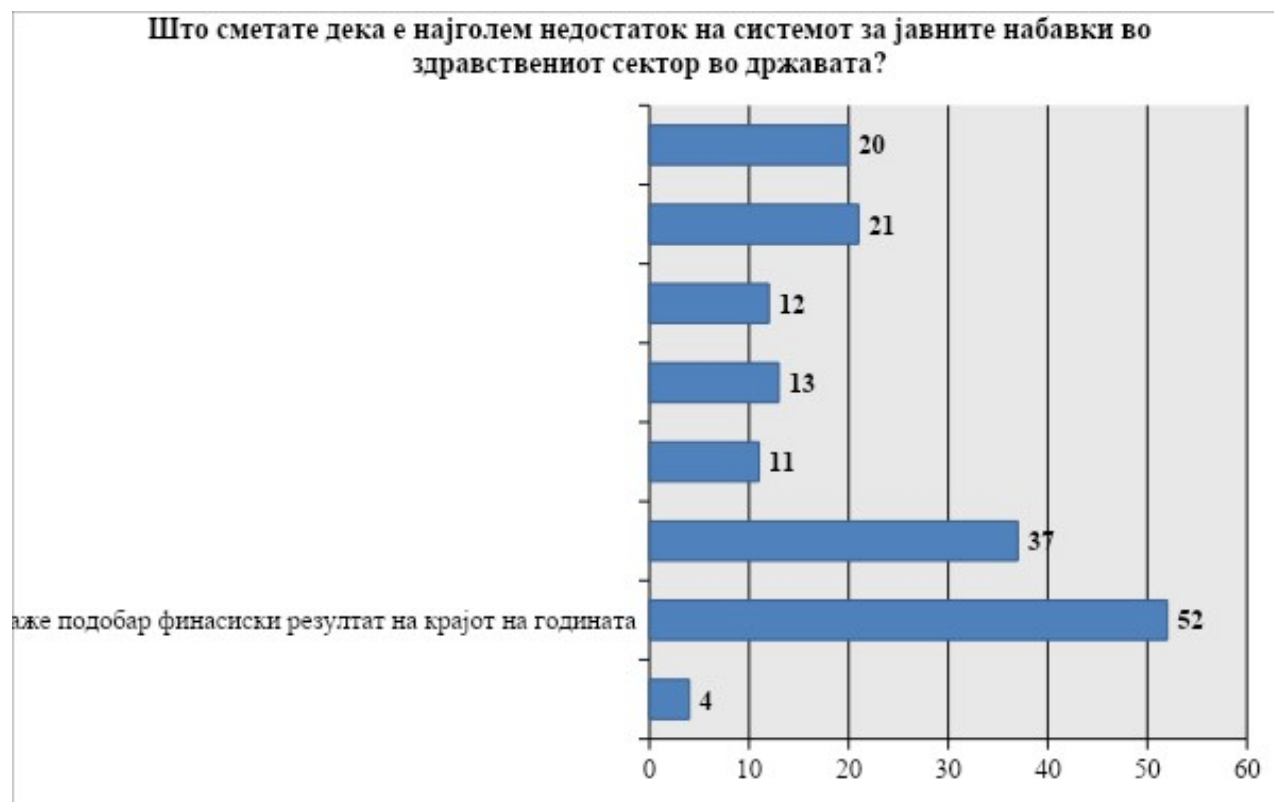
График 16. Најголем проблем за необјавување на доволно податоци

Ова прашање дава подетални податоци за причините за необјавување на доволно податоци. Личниот интерес е посочен како најсериозен проблем за објавување на доволно точни податоци за јавните набавки во здравството. Вака одговориле 45 лица или 33,3%. Потоа со 32 одговори (23,7%) следува корупцијата. Со по 25 (18,5%) се посочени слабата интерна и слабата државна контрола и намерното необјавување и прикривање на податоци. Незнаењето на персоналот одговорен за тоа доби 16 позитивни одговори (11,9%), а потоа ненамерна техничка грешка на персоналот кој е одговорен за објавување доби 11 одговори (8,1%). Дека објавувањето на податоци за јавните набавки на

официјалните веб страни на здравствените институции е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци сметаат 8 лица или 5,9%. Најмал дел од само 4,4% или 6 лица не се одлучија за ниту еден од понудените одговори и рекоа дека има и други причини, но 3 (2,2% од сите анкетирани) од нив го посочија прикривањето на корупцијата како нејсериозен проблем.

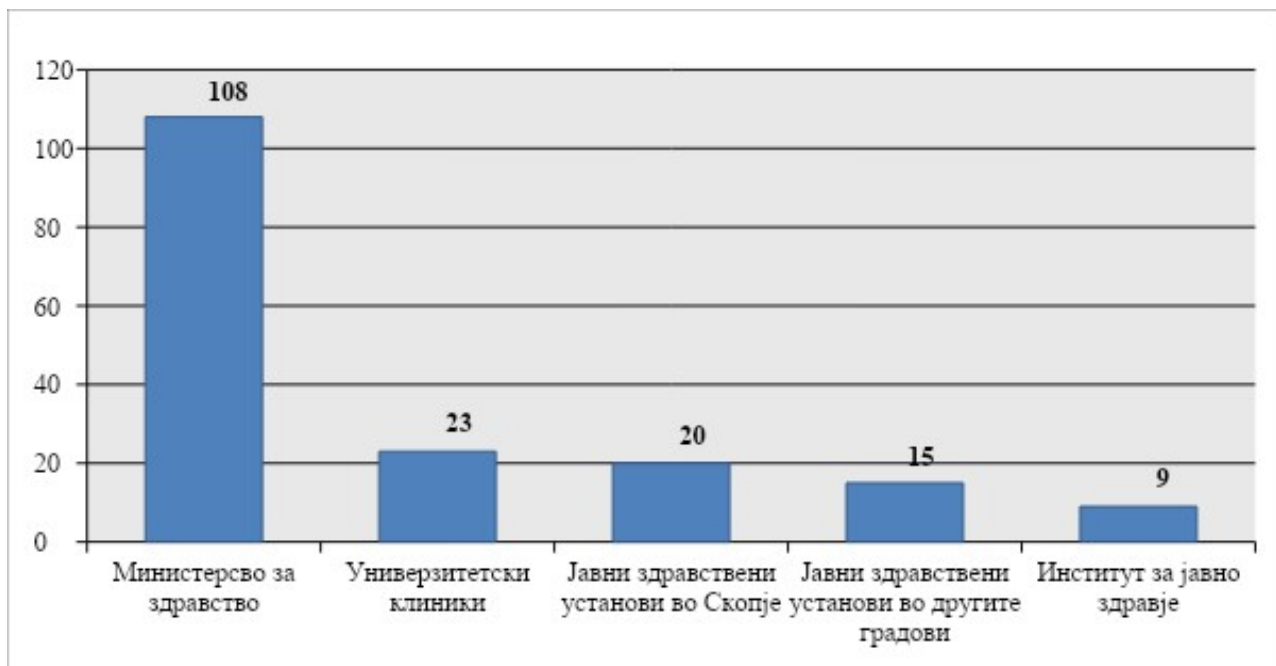
График 17. Најголем недостаток на системот за јавни набавки во здравствениот сектор

Кога станува збор за недостатоците на системот за јавни набавки во здравствениот сектор, како најголем недостаток е посочен критериумот за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат, туку е важно да се потрошат што помалку средства, за да се прикаже подобар финасиски резултат на крајот на годината, како што одговорија 52 лица или 38,5%. Неконтролираното трошење на буџетските средства го детектираат како сериозен недостаток 37 лица или 27,4%. Следуваат слабата државна контрола со 21 одговор (15,6%) и непостоењето на

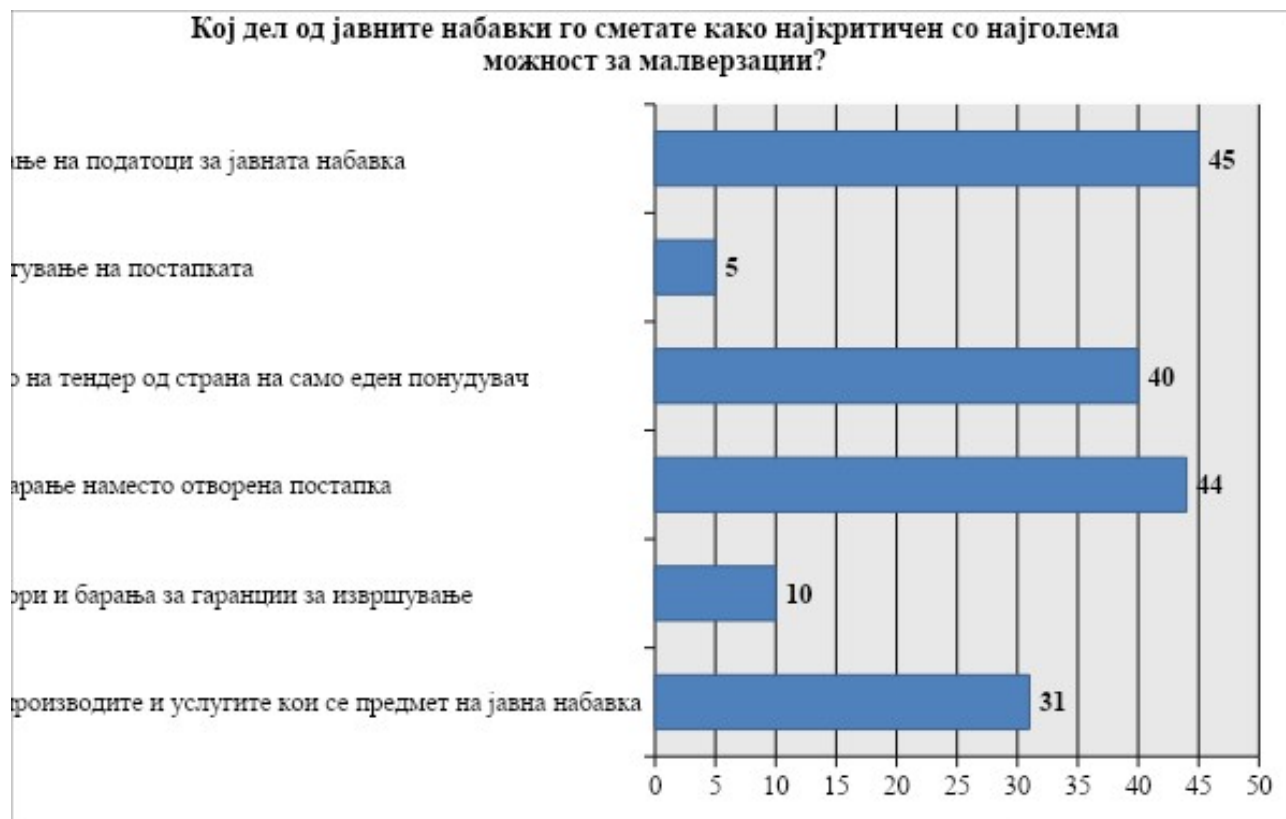
граѓански контролен систем со 20 одговори или 14,8%. Потоа речиси идентичен е бројот на анкетирани кои сметаат дека јавните набавки во здравствениот сектор во државата генерираат високи цени на здравствените услуги со 13 одговори (9,6%) и на оние дека проблем е слабата контрола од Бирото за Јавни набавки, како што мислат 12 лица (8,9%). Дека јавните набавки не ги задоволуваат потребите на граѓаните сметаат 11 лица (8,1%). Лошо дизајниран ЕСЈН е недостаток за само 4 лица, односно малку пониско од 3%.

График 18. Институции според најголеми пропусти во менаџирањето на јавните набавки

Убедливо најмала доверба граѓаните имаат во Министерството за здравство, каде што сметаат дека се случуваат најголемите пропусти во менаџирањето со јавните набавки. Такви се 108 лица или 80%. Ова ги поткрепува заклучоците од анализата на статистичките податоци за сите јавни набавки во здравството во периодот од 2016 до 2020 година. Универзитетски клиники со 23 посочувања или 17% се најдоа на второто место по пропусти, а со 20 или 14,8%, Јавните здравствени установи во Скопје се трети на листата. Институтот за јавно здравје е посочен најмалку, односно 9 пати (6,7%), а 6 пати повеќе, 15 лица или 11,1% се изјасниле дека најголеми пропусти во менаџирањето со јавните набавки има во Јавните здравствени установи во другите градови во државата.

График 19. Најкритична фаза за малверзации во јавните набавки

Нецелосното објавување на податоци за јавната набавка со една третина од одговорите, односно 45 или 33,3%, собра најмногу позитивни одговори, кога се зборува за најкритичната фаза за малверзации во јавните набавки. Меѓутоа, многу не заостануваат и можноста за преговарање наместо отворена постапка, со 44 одговори или 32,6%, и можноста за учество на тендер од страна на само еден понудувач со 40 или 29,6%. Најмал дел, 3,7% или само 5 лица, сметаат дека најголема можност за малверзации и намерни пропусти постои преку можноста за поништување на постапката. Двојно повеќе од тоа мислење, односно 10 лица или 7,4%, го делат мислењето дека малверзациите при креирање на договори и барања за гаранции за извршување се најсериозни.

График 20. Мислење за доделување на тендерите

Што се однесува до зголемена акумулација на добиените тендери за мал број приватни компании, испитаниците исто така го потврдуваат претходно констатираното во текстот, со следните одговори. Дека постои фаворизирање на одредени компании и дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании сметаат повеќе од половината од анкетираниите граѓани, 72 или 53%. Од нив дури 83,3% или 60 лица се вработени во здравствениот сектор. Потоа делумно така сметаат 51 лице или 38%, а останатите 12 лица спаѓаат во оваа група. Дека тоа воопшто не е случај мислат само 9% односно 12 лица од вкупно 135-те анкетирани, а ниту еден здравствен работник не се изјаснил вака.

График 21. Мислење за фер учество на сите компании во тендерските постапки

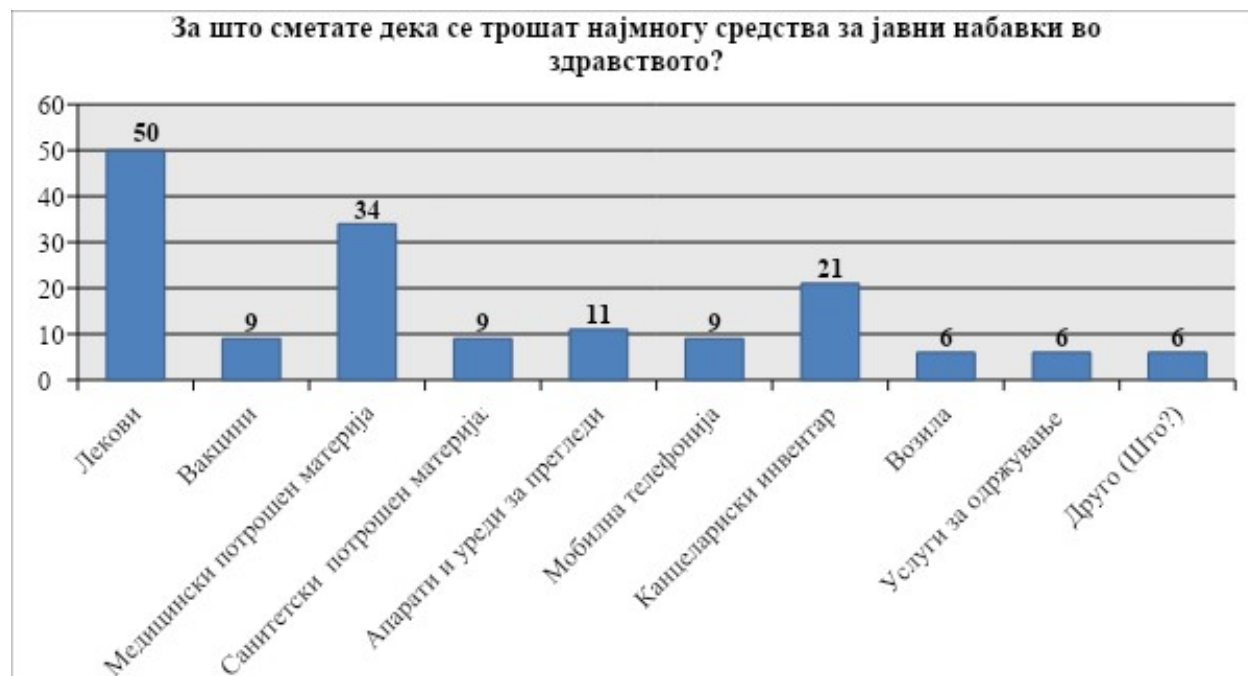
Најголем дел од 89% и 120 од анкетираниите се сложуваат дека мора да се спречи досегашната пракса која треба да се забрани и мора да се изнајдат можности за фер учество и на помалите компании, со цел поконкурентен пазар и поконкурентни цени, со

што се намалува и набавната цена и висината на вкупните трошоци за набавките.

Од 7-те лица (5%) кои одговорија дека делумно треба да се изнајдат можности за фер учество и на помалите компании во јавните набавки во здравството, како причина за ваквото мислење дури 5 лица (3,7%) рекоа дека треба да се овозможи и на странски компании да земат учество, а посебно компании кои се докажани во однос на потеклото на лековите. Останатите двајца (1,5%) не го образложили нивниот одговор.

Само 8 лица, односно 6%, рекле дека не се сложуваат со оваа констатација и дека учеството е фер, а застапеноста е подеднаква за сите компании. Тие сметаат дека можностите за учество во постапките за јавни набавки се еднакви за сите компании и дека не постои никакво ограничување за тоа.

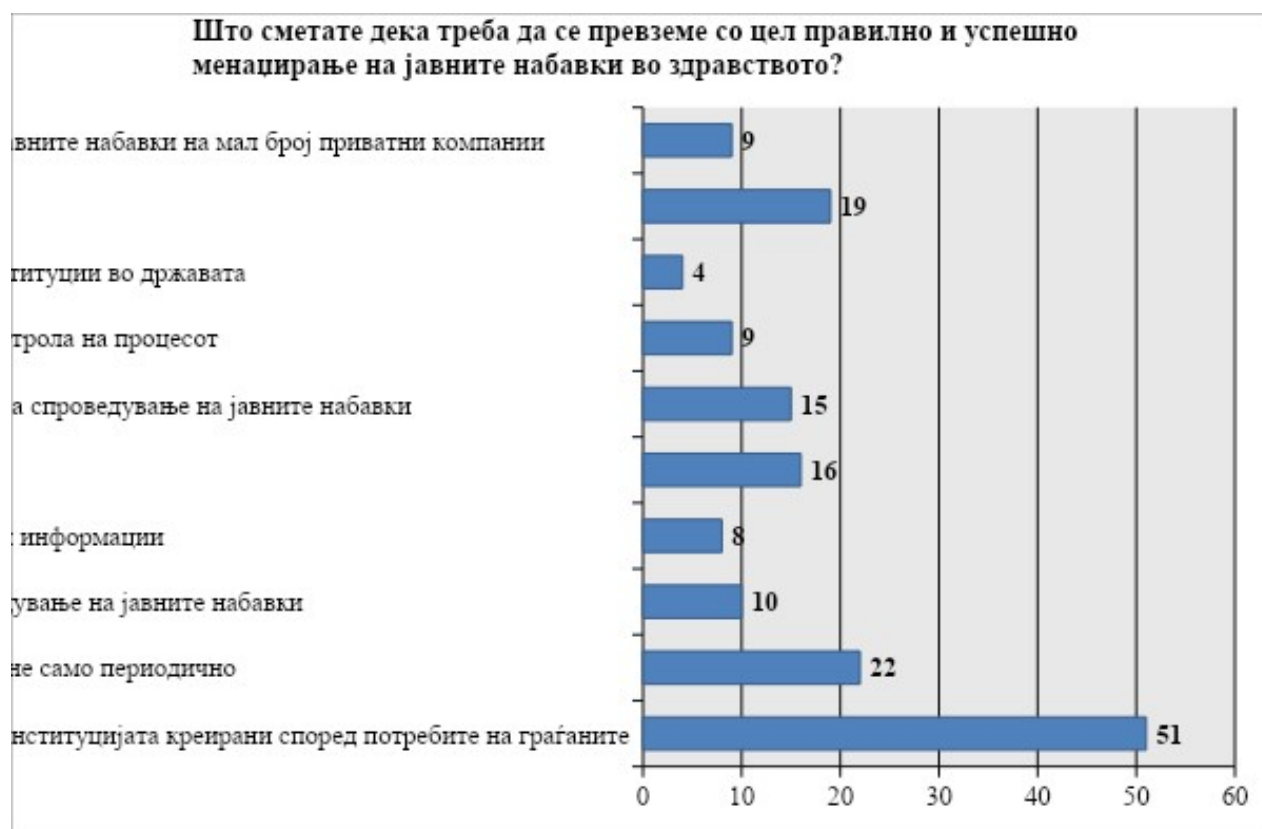
График 22. Мислење на испитаниците за класи на трошоци според кои се издвојуваат најмногу средства

Според мислењето на граѓаните и вработените во здравствениот сектор најмногу јавни средства во здравството се трошат за лекови (медикаменти). Вака одговорија 50 лица или 37%, од кои 32 се здравствени работници. Дека најмногу се троши на медицински потрошен материјал сметаат 34-рица или 25,2%, а 21 односно 15,6% сметаат дека тоа се прави за канцелариски инвентар. Потоа, значително помал е бројот на оние кои

сметаат дека најмногу средства за јавни набавки во здравството одат на апарати и уреди за прегледи, санитарски потрошен материјал, мобилна телефонија и вакцини, како што одговорија по 9 лица или 6,7% од сите анкетирани. Потоа по 6 одговори (4,4%) отпаѓаат на возила, услуги за одржување, но и на други потреби, за кои 2 (1,5%) рекоа дека не можат да прецизираат бидејќи не располагаат со доволно информации за да комемтираат на ова прашање, а 4 (3%) рекоа дека најмногу средства за јавни набавки во здравството одат на непотребни работи.

График 23. Препораки за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството

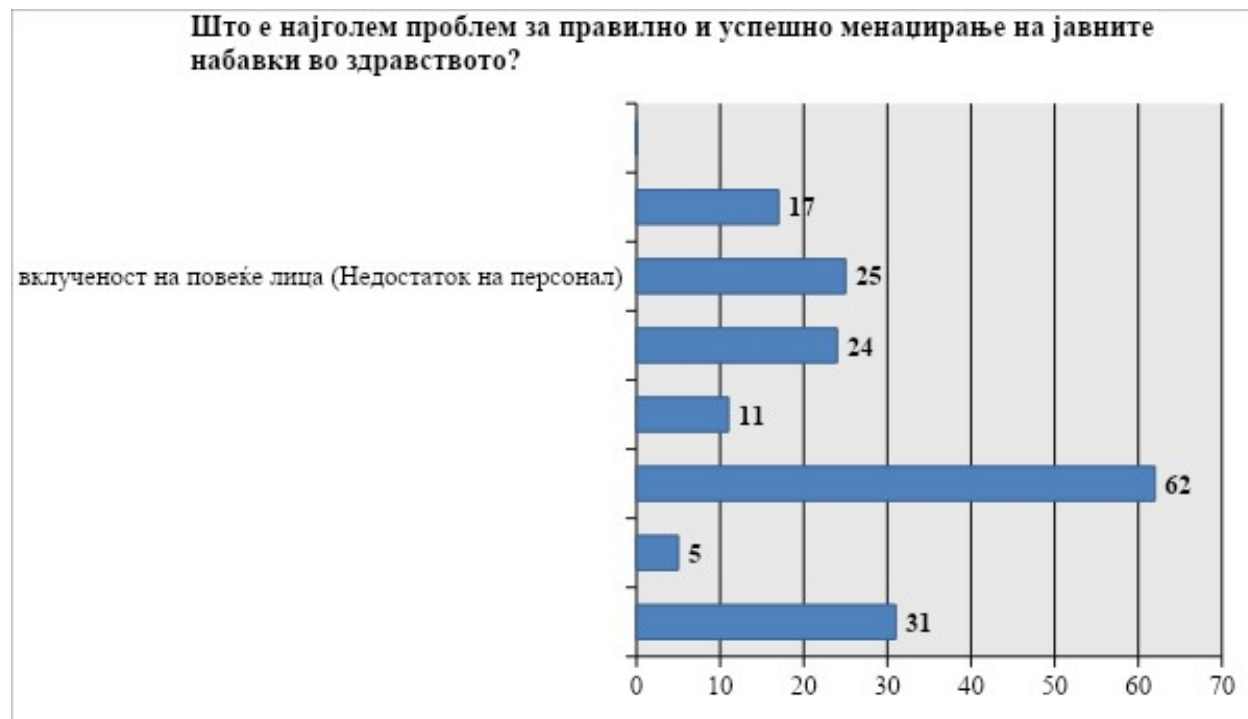

За постигнување правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството анкетираниите сметаат дека е најважно јавните набавки да се спроведуваат врз основа на потребите на институцијата и да бидат креирани според потребите на граѓаните. Вака се изјасниле 51 лице со учество од 37,8%. Потоа далеку помалку, како препораки за подобрување, беа посочувани спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично, потоа зголемување на транспарентноста на процесите, па

намалување на непотизам во здравствените институции и контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки со 22, 19, 16 и 15 одговори, односно тоа се 16,3%, 14,1%, 11,9% и 11,1% соодветно.

По 9 лица (6,7%) се изјаснија дека вклучување на назаисни лица и организации за целосна контрола на процесот и дека откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании ќе доведат до поуспешно менаџирање на процесот. Еден помалку од нив, односно 8 лица или 5,9%, сметаат дека тоа треба да се направи преку овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации, на било каков начин, кој не мора да значи транспарентност на официјалните интернет страни на здравствените институции. Тоа може да го прават преку прес конференции, билтени и јавно достапни годишни извештаи. Дека годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата ќе придонесе за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството сметаат само 4 лица или помалку од 3% од сите анкетирани граѓани на Република Северна Македонија.

График 24. Проблеми за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството

Од график 24 можеме да забележиме дека за најголем проблем за правилно и

успешно менаџирање на јавните набавки во здравството испитаниците ги сметаат корупцијата и личниот интерес на вработените вклучени во процесот. На оваа опција за одговор отпаѓаат дури 62, односно 45,9% од сите анкетирани граѓани мислат вака. Од нив 22-ца или 35,5% се вработени во здравствениот сектор. Дека проблем е тоа што за менаџирањето со процесот е задолжен некавалитетен кадар сметаат 31 лице, односно 23%. Со констатацијата дека процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица, или едноставно речено дека постои недостаток на персонал, се согласуваат 25 лица или 18,5%. Потоа следуваат 24 лица (17,8%) кои сметаат дека слабиот систем на контрола е најголема пречка за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството, а 17 (12,6%) дека тоа е неодговорноста и неказнувањето за претходни грешки на одговорните. Незнаењето е во причинско-последична врска со неуспешното менаџирање за 11 лица, кои завземаат учество од 8,1% во овој дел на истражувањето. Само 5 лица (учество од 3,7%) се изјасниле дека намерните грешки на одговорните придонесуваат менаџирањето на јавните набавки да биде окарактеризирано како неуспешно.

4.3.2. SPSS анализа

Оваа анализа е изведена врз основа на тестови генерирани со IBM SPSS софтвер со користење на верзијата 24.

Со изведување на повеќе линеарни тестови за регресија во SPSS (REGRESSION /DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N/MISSING LISTWISE/STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA CHANG /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)/NOORIGIN) е добиени се сигнификантни модели од кои беа изведени повеќе заклучоци. Следуваат табели со коефициентите, а потоа и анализа на истите.

Табела 5. Корелациона анализа 1

Correlations

		1Во која старосна група припаѓате?	2Кој пол сте?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	5Дали сметате дека здравството е важен сегмент во државата?	6Дали сметате дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството?	7Дали сметате дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,008	,053	,196*	-,067)	-,173)*	-,199)*	-,010)
	Sig. (2-tailed)		,931	,545	,023	,442	,045	,021	,911
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
2Кој пол сте?	Pearson Correlation	,008	1	-,218)*	,274**	-,133)	-,127)	,088	-,432)**
	Sig. (2-tailed)	,931		,011	,001	,125	,142	,312	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	-,218)*	1	-,805)**	,199*	,227**	-,037)	,460**
	Sig. (2-tailed)	,545	,011		<,001	,021	,008	,673	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196*	,274**	-,805)**	1	-,158)	-,202)*	-,007)	-,397)**
	Sig. (2-tailed)	,023	,001	<,001		,068	,019	,939	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
5Дали сметате дека здравството е важен сегмент во државата?	Pearson Correlation	-,067)	-,133)	,199*	-,158)	1	,441**	,319**	,408**
	Sig. (2-tailed)	,442	,125	,021	,068		<,001	<,001	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
6Дали сметате дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството?	Pearson Correlation	-,173)*	-,127)	,227**	-,202)*	,441**	1	,162	,227**
	Sig. (2-tailed)	,045	,142	,008	,019	<,001		,060	,008
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
7Дали сметате дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите?	Pearson Correlation	-,199)*	,088	-,037)	-,007)	,319**	,162	1	,227**
	Sig. (2-tailed)	,021	,312	,673	,939	<,001	,060		,008
	N	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	-,432)**	,460**	-,397)**	,408**	,227**	,227**	1
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001	<,001	<,001	,008	,008	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Коефициентите Pearson Correlation ни ја покажуваат големината, односно силината и начинот на корелацијата помеѓу варијаблите, а Sig. коефициентот ни го покажува

нивото на сигнификантност на добиениот резултат. Така од добиените коефициенти од првата регресија може да заклучиме дека:

1. Мислењето дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите има најголема корелација со старосната група на испитаниците, и тоа врската е негативна со Pearson коефициент од -0,199 и Sig. ниво од 0,021 или 2,1%, што укажува на фактот дека колку се постари лицата толку повеќе сметаат дека влијанието е понезначително и обратно. Најслабо негативно влијание има старосната група со тоа дали лицето е вработено во оддел за јавни набавки или на друг начин е инволвирано во процесот на јавните набавки, со Pearson коефициент од -0,010 и Sig. ново од 91,1%, што значи дека различни старосни групи се вработени во овој сектор, но сигнификатното ниво е далеку над дозволеното од 5%, што значи дека овој факт не може да се земе во како релевантен. Најголема позитивна корелација со староста на лицето се детектира кај работниот стаж со Pearson коефициент од 0,196 и Sig. коефициент од 2,3%, што е и логичен заклучок, додека најслаба позитивна и речиси несигнификантна врска со Pearson коефициент од 0,008 и Sig. ниво од 0,931 од 93,1% има возраста со полот на испитаникот, што укажува дека во анкетава се вклучени различни возрасти од различен пол и испитаниците се задоволително диверзифицирани според овие класификации, но поради високото ниво на сигнификантност овој факт е нерелевантен за овој модел на корелација.

2. Полот на испитаниците е во најсилна позитивна корелација стажот (Pearson коефициент од 0,274 и Sig. ниво од 0,001 или 0,1%), и исто така нивната поделба и по оваа основа е задоволителна и разнолика. Најсилна негативна корелација со коефициент на Pearson од -0,432 и многу ниско ниво на сигнификантен коефициент $<0,001$ односно $<0,1\%$ има со вработеноста на лицето во оддел за јавни набавки или кое на друг начин е инволвирано во процесот на јавните набавки, што укажува дека поголемиот број од анкетираниите кои се вработени во овој сектор се од еден пол, односно од женскиот пол. Исто така висок е Pearson коефициент за вработеноста во здравствениот сектор (-0,218) и коефициент Sig. од 0,011 или 1,1%, кој посочува на истите конотации како и претходниот показател (повеќето од анктеираните кои се вработени во здравствениот сектор се од женски пол).

3. Лицата вработени во здравствениот сектор најчесто се и вработени и во оддел за јавни набавки или на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки, на што

алудира Pearson коефициент од 0,460 и Sig. од <0,001 или 0,1%, а истите сметаат дека здравството е важен сегмент во државата (Pearson коефициент од 0,199 и Sig. ниво од 0,021 или 2,1%) и дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството (Pearson коефициент од 0,227 и Sig. коефициент од 0,008 или 0,8%). Со Pearson коефициент од -0,397 и високото ниво на сигнификантност <0,001 или <0,1% заклучуваме дека постои релативно висока негативна врска помеѓу стажот и вработеноста во оддел за јавни набавки или инволвираност во процесот на јавните набавки на било каков друг начин, што значи дека лицета што се вработени во здравствениот сектор не мора да се поврзани на некаков начин со јавните набавки.

4. Лицата кои на било каков начин се поврзани со јавните набавки или се вработени во оддел за јавни набавки сметаат дека здравството е важен сегмент во државата (Pearson коефициент од 0,408 и Sig. <0,001 или <0,1%), а истите сметаат и дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството (Pearson коефициент од 0,441 и Sig. коефициент од иста така <0,001 или <0,1%). Резултатите исто така покажаат дека истите лица сметаат дека јавните набавки влијаат и врз цената на здравствените услуги и медикаментите на што посочува Pearson коефициентот од 0,319 и Sig. коефициентот од <0,001 или <0,1%). Ваквото мислење е сè поголемо како што расне и стажот на лицето, значи овие варијабли се со позитивно влијание (Pearson коефициент од 0,199 и Sig. од 0,021 или 2,1%).

Табела 5.1. Model Summary^b 1

Model Summary ^b										
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change	Durbin-Watson
						F Change	df1	df2		
1	,493 ^a	,243	,201	,255	,243	5,811	7	127	<,001	2,122

а. Predictors: (Constant), 8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвираны во процесот на јавните набавки?, 1Во која старосна група припаѓате?, 7Дали сметате дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите?, 4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?, 5Дали сметате дека здравството е важен сегмент во државата?, 2Кој пол сте?, 3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?

b. Dependent Variable: 6Дали сметате дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството?

Коефициентот R Square кој е сигнификатно поголем од 0 (0,243) и коефициентот Adjusted R Square од 0,201 во Model Summary ни покажуваат дека независните варијабли (вработеност во оддел за јавни набавки или на друг начин инволвираност во процесот на јавните набавки; старосна група; мислење за влијанието на јавните набавки врз цената на здравствените услуги и медикаментите; стаж; мислење дали здравството е важен сегмент во државата; пол; вработеност во здравствениот сектор) во креираниот модел за корелации имаат 20,1% влијанието врз зависната варијабла, а тоа е мислењето дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството. R Square (вредност 0,243) покажува сите варијабли имаат некое меѓусебно влијание и сите до одреден степен влијаат на зависната варијабла, но и дека постојат независни варијабли кои имаат влијание врз зависната варијабла кое драстично се издвојува од влијанието на останатите варијабли. Durbin-Watson коефициентот од 2,122 укажува на негативна авто корелација на моделот и варијаблите.

Табела 5.2. ANOVA^a 1

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,652	7	,379	5,811	<,001 ^b
	Residual	8,281	127	,065		
	Total	10,933	134			

a. Dependent Variable: 6Дали сметате дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството?

b. Predictors: (Constant), 8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвиран во процесот на јавните набавки?, 1Во која старосна група припаѓате?, 7Дали сметате дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите?, 4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?, 5Дали сметате дека здравството е важен сегмент во државата?, 2Кој пол сте?, 3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?

Од табела 5.2 забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната, а тоа е мислењето дали за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството. На ова укажуваат F коефициент $F(7,127) = 5,811$ и коефициентот Sig. <0,001 односно <0,1% и покажува дека задоволителен број од независните варијабли влијаат на мислењето дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството и заклучуваме дека овој модел на корелации е добар бидејќи го запазува сигнификантното ниво од 5%.

Табела 6. Корелациона анализа 2

Correlations													
		1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Нетранспарентни постапки	Корупција	Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи	Слабо менаџирање на постапките	Недоволно квалитет на обрзот или соодветен кадар	Постопката за јавна набавка е бавен процес	Големи административни трошоци	Слаби и бавни процедури
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196*	-,010)	-,150)	-,074)	-,075)	-,139)	-,097)	-,003)	-,328)**	-,247)**
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,082	,393	,390	,108	,261	,969	<,001	,004
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	1	-,805)**	,460**	,048	-,094)	,010	,011	-,062)	-,028)	,018	-,169)
	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,582	,277	,905	,900	,477	,747	,840	,050
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196*	-,805)**	1	-,397)**	-,102)	,129	-,032)	-,050)	-,041)	-,026)	-,128)	-,015)
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,239	,135	,715	,567	,636	,768	,138	,866
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460**	-,397)**	1	,227**	-,034)	-,083)	-,087)	-,062)	,098	,096	,048
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,008	,699	,338	,316	,477	,257	,266	,579
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Нетранспарентни постапки	Pearson Correlation	-,150)	,048	-,102)	,227**	1	-,052)	-,136)	-,006)	-,054)	,017	,084	,231**
	Sig. (2-tailed)	,082	,582	,239	,008		,547	,114	,940	,536	,847	,334	,007
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Корупција	Pearson Correlation	-,074)	-,094)	,129	-,034)	-,052)	1	-,343)**	-,089)	-,020)	-,084)	-,006)	,110
	Sig. (2-tailed)	,393	,277	,135	,699	,547		<,001	,304	,818	,333	,946	,203
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи	Pearson Correlation	-,075)	,010	-,032)	-,083)	-,136)	-,343)**	1	-,151)	,072	-,121)	,018	,065
	Sig. (2-tailed)	,390	,905	,715	,338	,114	<,001		,080	,405	,163	,834	,453
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слабо менаџирање на постапките	Pearson Correlation	-,139)	,011	-,050)	-,087)	-,006)	-,089)	-,151)	1	,054	,223**	,062	,280**

	Sig. (2-tailed)	,108	,900	,567	,316	,940	,304	,080		,536	,009	,475	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар	Pearson Correlation	-,097)	-,062)	-,041)	-,062)	-,054)	-,020)	,072	,054	1	,131	,069	,173
	Sig. (2-tailed)	,261	,477	,636	,477	,536	,818	,405	,536		,131	,427	,044
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Постапката за јавна набавка е бавен процес	Pearson Correlation	-,003)	-,028)	-,026)	,098	,017	-,084)	-,121)	,223**	,131	1	,117	,098
	Sig. (2-tailed)	,969	,747	,768	,257	,847	,333	,163	,009	,131		,177	,258
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Големи административни трошоци	Pearson Correlation	-,328)**	,018	-,128)	,096	,084	-,006)	,018	,062	,069	,117	1	,338**
	Sig. (2-tailed)	<,001	,840	,138	,266	,334	,946	,834	,475	,427	,177		<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слаби и бавни процедури	Pearson Correlation	-,247)**	-,169)	-,015)	,048	,231**	,110	,065	,280**	,173*	,098	,338**	1
	Sig. (2-tailed)	,004	,050	,866	,579	,007	,203	,453	<,001	,044	,258	<,001	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од добиените коефициенти во корелација 2 која се однесува на прашањето 9 може да заклучиме дека:

1. Возраста на испитаникот има негативна корелација со сите можни одговори на прашањето број 9, но најсилна е негативната врска има со мислењето дека најголемиот проблем за јавните набавки во здравството се големите административни трошоци (Pearson коефициент од -0,328 и Sig. ниво од <0,001 или <0,1%), што кажува дека колку се постари луѓето сè помалку сметаат дека најголемиот проблем кој се однесува на јавните набавки во здравството во нашата држава се проблеми со високите административни трошоци. Исто такво е мислењето и за тоа дека јавните набавки во здравството се одликуваат со слаби и бавни процедури на што посочува Pearson коефициент од -0,247 и Sig. нивото од 0,004 или 0,4%.

2. Вработените во здравствениот сектор сметаат дека проблем се слабите и бавни процедури во процесот на јавните набавки (Pearson коефициент од -0,169 и Sig. ниво од <0,050 или <5%), додека нивниот работен стаж укажува дека со зголемување на работниот стаж во здравството тие забележуваат дека корупцијата е главниот проблем за јавните набавки во овој сектор (Pearson коефициент од 0,129), меѓутоа коефициентот на сигурност од 0,135 или 13,5% покажува дека не е целосно сигурен овој факт. Меѓутоа високата фреквенција (прикажани во табела 6.а) на овој одговор покажува дека останатите

испитаници го мислат сосема спротивното и сметаат дека корупцијата е главен и сериозен проблем за јавните набавки во здравствениот сектор.

3. Вработените пак во оддел за јавни набавки или пак оние кои се инволвирани во процесот на јавните набавки на друг начин најчесто ја посочуваат нетранспарентноста како најголем проблем (Pearson коефициент од 0,227 и Sig. коефициент од 0,008 или 0,8%).

4. Корупцијата како најголем проблем има најсигнификатно негативно влијание врз фаворизирањето на одредени приватни компании како добавувачи, на што укажува Pearson коефициент од 0,343 и Sig. ниво од <0,001 или <0,1%. Слабото менаџирање на постапките најсилно резултира со слаби и бавни процедури (Pearson коефициент од 0,280 и Sig. ниво од <0,001 или <0,1%) и придонесува за мислењето дека постапката за јавна набавка е бавен процес (Pearson коефициент од 0,223 и Sig. ниво од 0,009 или 0,9%). Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар најзначително придонесува за ваквите слаби и бавни процедури, на што не наведува Pearson коефициентот од 0,173 и Sig. ниво од 0,044 или 4,4%. Слабите и бавни процедури пак резултираат со големи административни трошоци како што кажува Pearson коефициент од 0,338 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%.

Табела 6.а. Одговори на прашање 9

		\$Прашање9 Frequencies		
		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Најголем проблем за ЈН во здравството ^a	Нетранспарентни постапки	30	16,7%	22,2%
	Корупција	56	31,1%	41,5%
	Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи	48	26,7%	35,6%
	Слабо менаџирање на постапките	14	7,8%	10,4%
	Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар	13	7,2%	9,6%
	Постапката за јавна набавка е бавен процес	8	4,4%	5,9%
	Големи административни трошоци	5	2,8%	3,7%
	Слаби и бавни процедури	6	3,3%	4,4%
Total		180	100,0%	133,3%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Фреквенциите на одговорите во табелата 6.а потврдуваат дека како најголеми

проблеми за јавните набавки во здравството граѓаните ги посочуваат корупцијата, нетранспарентноста и фаворизирањето на мал број приватни компании.

Табела 6.1. Model Summary 2

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	Change Statistics		Sig. F Change
1	,879 ^a	,772	,758	,703	,772	53,334	8	126	<,001

a. Predictors: (Constant), Слаби и бавни процедури, Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи, Постапката за јавна набавка е бавен процес, Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар, Нетранспарентни постапки, Големи административни трошоци, Слабо менаџирање на постапките, Корупција

Коефициентот R Square кој е сигнификатно поголем од 0 и изнесува 0,772 и исто така е и коефициентот Adjusted R Square од 0,758 во Model Summary покажуваат дека независните варијабли (слаби и бавни процедури, фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи, постапката за јавна набавка е бавен процес, недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар, нетранспарентни постапки, големи административни трошоци, слабо менаџирање на постапките, корупција) во креираниот модел за корелации имаат дури 75,8% влијанието врз зависната варијабла, а тоа е мислењето дека за квалитетни здравствени услуги постои сериозен проблем во јавните набавки во здравството. R Square од 77,2% покажува сите варијабли имаат меѓусебно влијание и сите значајно влијаат на зависната варијабла, но и дека постојат независни варијабли кои имаат влијание врз зависната варијабла кое драстично се издвојува од влијанието на останатите варијабли, а тоа се корупцијата и нетранспарентноста.

Табела 6.2. ANOVA^a 2

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	210,926	8	26,366	53,334	<,001 ^b
	Residual	62,288	126	,494		
	Total	273,15	134			

a. Dependent Variable: 9Што сметате дека е најголем проблем кој се однесува на јавните набавки во здравството во нашата држава? b. Predictors: (Constant), Слаби и бавни процедури, Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи, Постапката за јавна набавка е бавен процес, Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар, Нетранспарентни постапки, Големи административни трошоци, Слабо менаџирање на постапките, Корупција

Забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната, односно врз мислењето дека за овозможување на квалитетни здравствени услуги не само што се важни јавните набавки во здравството туку и дека постојат повеќе

сериозни проблеми. На ова укажуваат високиот F коефициент $F(8,126) = 53,334$ и коефициентот Sig. кој е $<0,001$ или $<0,1\%$. Тие покажуваат дека сите независните варијабли влијаат на мислењето дека за да добиеме квалитетни здравствени услуги постојат сериозни проблеми, како корупцијата и нетранспарентноста, а од Sig. $<0,001$ заклучуваме дека овој модел на корелации е добар и го запазува сигнификантното ниво од 5%.

Табела 7. Корелациона анализа 3

		Correlations												
		1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Подобрен и (намалени) трошоци за	Зголемена вредност за парите на граѓаните	Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата	Зголемена транспарентност	Зголемена доверба во владата	Подобрен економски раст	Зголемена даночна усогласеност	Поквалитетни здравствени услуги	Поефективни здравствени услуги
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196 [*]	-,010)	-,110)	-,119)	-,279) ^{**}	-,083)	-,213) [*]	-,157)	-,152)	-,135)	-,214) [*]
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,206	,170	,001	,337	,013	,068	,079	,117	,013
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	1	-,805) ^{**}	,460 ^{**}	-,092)	,060	,021	-,155)	,082	-,020)	,034	-,080)	-,065)
	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,286	,491	,809	,073	,343	,822	,698	,359	,455
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196 [*]	-,805) ^{**}	1	-,397) ^{**}	,143	-,089)	-,077)	,101	-,139)	-,036)	-,082)	-,018)	-,046)
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,098	,302	,375	,246	,108	,681	,343	,834	,599
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460 ^{**}	-,397) ^{**}	1	-,092)	,158	,059	-,200) [*]	,082	-,020)	-,067)	-,050)	,070
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,286	,068	,498	,020	,343	,822	,437	,567	,421
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Подобрен и (намалени) трошоци за	Pearson Correlation	-,110)	-,092)	,143	-,092)	1	,080	,069	-,020)	,049	-,026)	,005	-,128)	,124
	Sig. (2-tailed)	,206	,286	,098	,286		,354	,425	,819	,569	,767	,956	,139	,152

државни набавки	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зголемена вредност за парите на граѓаните	Pearson Correlation	-,119)	,060	-,089)	,158	,080	1	,142	-,129)	-,003)	-,059)	-,051)	,008	,091
	Sig. (2-tailed)	,170	,491	,302	,068	,354		,101	,136	,968	,493	,555	,931	,296
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата	Pearson Correlation	-,279)**	,021	-,077)	,059	,069	,142	1	,041	,149	,136	,181*	,048	,268**
	Sig. (2-tailed)	,001	,809	,375	,498	,425	,101		,636	,085	,115	,035	,577	,002
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зголемена транспарентност	Pearson Correlation	-,083)	-,155)	,101	-,200)*	-,020)	-,129)	,041	1	,148	,065	,094	-,148)	,125
	Sig. (2-tailed)	,337	,073	,246	,020	,819	,136	,636		,086	,451	,277	,087	,148
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зголемена доверба во владата	Pearson Correlation	-,213)	,082	-,139)	,082	,049	-,003)	,149	,148	1	-,049)	-,043)	,006	,148
	Sig. (2-tailed)	,013	,343	,108	,343	,569	,968	,085	,086		,569	,623	,942	,086
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Подобрен економски раст	Pearson Correlation	-,157)	-,020)	-,036)	-,020)	-,026)	-,059)	,136	,065	-,049)	1	,566**	,004	,065
	Sig. (2-tailed)	,068	,822	,681	,822	,767	,493	,115	,451	,569		<,001	,964	,451
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зголемена даночна усогласеност	Pearson Correlation	-,152)	,034	-,082)	-,067)	,005	-,051)	,181*	,094	-,043)	,566**	1	,054	,094
	Sig. (2-tailed)	,079	,698	,343	,437	,956	,555	,035	,277	,623	<,001		,537	,277
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Поквалитетни здравствени услуги	Pearson Correlation	-,135)	-,080)	-,018)	-,050)	-,128)	,008	,048	-,148)	,006	,004	,054	1	,075
	Sig. (2-tailed)	,117	,359	,834	,567	,139	,931	,577	,087	,942	,964	,537		,385
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Поефтини здравствени услуги	Pearson Correlation	-,214)*	-,065)	-,046)	,070	,124	,091	,268**	,125	,148	,065	,094	,075	1
	Sig. (2-tailed)	,013	,455	,599	,421	,152	,296	,002	,148	,086	,451	,277	,385	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од добиените коефициенти во корелација 3 која се однесува на прашањето 11 од анкетата може да заклучиме дека:

1. Возраста на испитаникот има негативна корелација со сите опциони одговори на прашањето број 11, но најсилна негативната врска има со мислењето дека доброто менаџирање може да допринесе за намалување на корупцијата во здравствениот сектор и општо во државата (Pearson коефициент од -0,279 и Sig. ниво од <0,001 или <0,1%), што кажува дека колку се постари луѓето сè помалку сметаат дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за намалување на корупцијата во здравствениот сектор. Исто така мислењето дека доброто менаџирање може да допринесе и за поефтини здравствени услуги и за зголемена доверба во владата

(Pearson коефициент од -0,214 и -0,213 соодветно и Sig. ниво од 0,013 или 1,3%) е посигнификантно со зголемување на возраста.

2. Pearson коефициент од -0,200 и Sig. ниво од 0,020 или 2% кажува дека оние кои не се вработени во оддел за јавни набавки или кои на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки сметаат дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за зголемена транспарентност на процесите.

3. Sig. коефициентите од 0,035 и 0,002 (3,5% и 0,2%) укажуваат на сигнификантна врска помеѓу три варијабли и резултатите од корелационата анализа посочуваат дека намалената корупција во здравствениот сектор и општо во државата добиена како резултат на добро менаџирање на јавните набавки во овој сектор, може да допринесе за зголемена даночна усогласеност (Pearson коефициент од 0,181) и поефтини здравствени услуги (Pearson коефициент од 0,268).

4. Според мислењето на испитаниците постои силна корелација (Sig. ниво од <0,001 или <0,1%) помеѓу зголемената даночна усогласеност и подобрен економски раст, на што укажува Pearson коефициент од 0,566. Значи, според јавното мислење, доброто менаџирање кога го подобрува економскиот раст секогаш ја подобрува и даночната усогласеност, но и обратно.

Табела 7.а. Одговори на прашање 11

\$Прашање11 Frequencies

		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
Допринос на доброто менаџирање ^a	Подобрени (намалени) трошоци за државни набавки	43	21,5%	31,9%
	Зголемена вредност за парите на граѓаните	14	7,0%	10,4%
	Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата	26	13,0%	19,3%
	Зголемена транспарентност	17	8,5%	12,6%
	Зголемена доверба во владата	10	5,0%	7,4%
	Подобрен економски раст	4	2,0%	3,0%
	Зголемена даночна усогласеност	3	1,5%	2,2%
	Поквалитени здравствени услуги	66	33,0%	48,9%
	Поефтини здравствени услуги	17	8,5%	12,6%
Total		200	100,0%	148,1%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Според мислењето на испитаниците доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за подобри (намалени) трошоци

за државни набавки, поквалитени здравствени услуги, намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата, зголемена транспарентност и поефтини здравствени услуги.

Табела 7.1. Model Summary 3

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,920 ^a	,846	,835	1,276	,846	76,575	9	125	<,001

a. Predictors: (Constant), Поефтини здравствени услуги, Подобрен економски раст, Поквалитени здравствени услуги, Зголемена вредност за парите на граѓаните, Зголемена доверба во владата, Подобрени (намалени) трошоци за државни набавки, Зголемена транспарентност, Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата, Зголемена даночна усогласеност

R Square кој е сигнификатно поголем од 0 и изнесува 0,846 и исто така висок е и коефициентот Adjusted R Square од 0,835 во Model Summary ни покажуваат дека независните варијабли (поефтини здравствени услуги, подобрен економски раст, поквалитени здравствени услуги, зголемена вредност за парите на граѓаните, зголемена доверба во владата, подобрени (намалени) трошоци за државни набавки, зголемена транспарентност, намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата, зголемена даночна усогласеност) во креираниот модел за корелации имаат дури 83,5% влијание врз зависната варијабла, а тоа е мислењето дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор може да допринесе на повеќе начини. R Square од 84,6% покажува сите варијабли имаат меѓусебно влијание и сите значајно влијаат на зависната варијабла, но и дека постојат независни варијабли кои имаат влијание врз зависната варијабла кое драстично се издвојува од влијанието на останатите варијабли, а тоа се намалување на корупцијата, зголемување на транспарентноста, подобрување на здравствените услуги и намалување на државните трошоци кои се однесуваат на набавките во здравствениот сектор.

Табела 7.2. ANOVA^a 3

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1121,517	9	124,613	76,575	<,001 ^b
	Residual	203,416	125	1,627		

Total	1324,933	134		
-------	----------	-----	--	--

a. Dependent Variable: 11Доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за: ?

b. Predictors: (Constant), Поефтини здравствени услуги, Подобрен економски раст, Поквалитетни здравствени услуги, Зголемена вредност за парите на граѓаните, Зголемена доверба во владата, Подобрени (намалени) трошоци за државни набавки, Зголемена транспарентност, Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата, Зголемена даночна усогласеност

Од високиот F коефициент $F(9,125) = 76,575$ заклучуваме дека сите независните варијабли влијаат на мислењето дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравството може да допринесе на повеќе полиња. Од ц заклучуваме дека овој модел на корелации е добар и го запазува сигнификантното ниво ($< 5\%$), и од тука забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната, односно дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравството може да ја намали корупцијата, да ја зголеми транспарентноста и за придонесе за поквалитетни здравствени услуги и помали државни трошоци.

Со корелационата анализа 3 ја потврдуваме хипотезата број 1 дека доброто менаџирање на јавните набавки значи ефикасност и ефективност во процесот на трошење на јавните средства и подобрување на испораката на услуги до пациентите.

Сигнификантните нивоа од $<0,001$ односно $<0,1\%$ добиени со анализа на тест One-Way Anova (H_1) (Прилог 3) исто така ја потврдуваат хипотезата. Од оваа анализа заклучуваме дека менаџирањето на јавните набавки во здравството многу силно влијае на намалување на трошоци за набавки на државата, што покажува F коефициентот ($F(8,126) = 225,750$) и допринесува за поквалитетни ($F(8,126) = 19,806$) и поефтини здравствени услуги ($F(8,126) = 13,061$).

Бидејќи здравствените услуги не можат да се произведуваат за складирање како физички производи, давателите на здравствените услуги го прифаќаат чекањето на клиентите како лек. Сепак, како резултат на разликите помеѓу здравствената заштита и другите услуги, долгот време на чекање не е пожелно во здравствените системи бидејќи состојбата на пациентот може значително да се влоши за време на чекањето. Затоа, ова ги повикува на должност сите функции на менаџирање, вклучително и набавките, кои мора

да гарантираат дека медицинските материјали и здравствени услуги се секогаш достапни. Ова ја нагласува улогата на менаџирањето како витална функцијата за набавките во здравствените институции. Истовремената набавка и потрошувачка на услуги резултира со многу непредвидлива и единствена побарувачка што е тешко да се совпадне со капацитетот за здравствените услуги, поради што од витално значење е поставување на добар менаџерски систем на јавни набавки.

Пациентите се загрижени за способноста на давателите на здравствена заштита да ги излечат нивните болести, додека го поддржуваат својот најдобар интерес по најниска можна цена. Навистина не е важно која димензија на мерењето на перформансите ќе се земе во предвид дали трошокот или задоволство на пациентите или квалитет на здравствената услуга, бидејќи и двете димензии може да се постигнат преку добро менаџирање на процесот.

Лошото менаџирање ќе влијание на набавките и врз трошоците за испорака на здравствени услуги до пациентите, ќе доведе до неефикасното купување и дополнителни трошоци, додека пак, доброто менаџирање ќе доведе до напредок во ефикасноста на јавната набавка, што на крајот ќе биде пренесено на пациентот како олеснување и пониски трошоци за здравствените услуги.

Испитаниците сметаат дека дека доброто менаџирање може да допринесе за поефтини здравствени услуги (Pearson коефициент од -0,214 и Sig. ниво од 0,013) мислење кое е поголемо и е посигнификантно со зголемување на возраста.

Корелационата анализа 3 ја потврдува и хипотеза 2 дека правилното менаџирање на јавните набавки помага во справување со проблемите на транспарентност, корупција, фаворизирање и судир на интереси.

Pearson коефициент од -0,279 и Sig. ниво од <0,001 или <0,1% покажува дека помладите луѓе сметаат дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за намалување на корупцијата во здравствениот сектор. Sig. коефициентите од 0,035 и 0,002 (3,5% и 0,2%) укажуваат на сигнификантна врска помеѓу овие варијабли и резултатите од корелационата анализа дополнително посочуваат дека намалената корупција во здравствениот сектор и општо во државата

добиена како резултат на добро менаџирање на јавните набавки во овој сектор, може да допринесе за зголемена даночна усогласеност (Pearson коефициент од 0,181) и поефтини здравствени услуги (Pearson коефициент од 0,268).

Потврда на хипотезата добивме и со тестот One-Way Anova (H_2) (Прилог 4). Високотото сигнификантно ниво ($<0,001$) укажува дека граѓаните го делат мислењето дека правилно менаџирање на јавните набавки помага во справување со проблемите на транспарентноста и корупцијата, а со тоа и се намалува фаворизирањето на мал број компании и судирот на интереси на одговорните за јавните набавки во здравството. Коефициентите $F(8,126) = 18,197$ и $F(8,126) = 36,907$ покажуваат дека правилното менаџирање на јавните набавки во здравството придонесува за намалување на корупцијата во здравствениот сектор и општо во државата и води кон зголемување на транспарентноста.

Табела 8. Корелациона анализа 4

Correlations													
		1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Намерно необјавување и прикривање на податоци	Личен интерес	Незнаење на персоналот одговорен за тоа	Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа	Корупција	Тоа е губење на времето затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци	Слаба интерна и слаба државна контрола	Друго
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196 [*]	-,010)	-,185 [*]	-,114)	,014	-,085)	-,124)	-,095)	-,033)	,158
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,032	,189	,870	,329	,152	,273	,701	,067
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	1	-,805 ^{***}	,460 ^{***}	,004	,063	-,179 [*]	-,061)	,078	,098	-,034)	-,024)
	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,961	,466	,037	,485	,369	,257	,694	,781
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во	Pearson Correlation	,196 [*]	-,805 ^{***}	1	-,397 ^{***}	-,101)	-,090)	,103	,033	-,121)	-,141)	,078	,132
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,242	,299	,234	,702	,161	,102	,368	,126

здравствениот сектор?	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460**	-,397**	1	,043	,253**	-,133)	,048	,008	,035	-,149)	,121
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,623	,003	,123	,577	,929	,686	,084	,164
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Намерно необјавување и прикривање на податоци	Pearson Correlation	-,185)*	,004	-,101)	,043	1	-,054)	-,057)	-,003)	,093	,123	-,080)	-,103)
	Sig. (2-tailed)	,032	,961	,242	,623		,534	,513	,976	,283	,156	,356	,235
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Личен интерес	Pearson Correlation	-,114)	,063	-,090)	,253**	-,054)	1	-,211)*	-,096)	-,062)	-,111)	-,175)*	-,152)
	Sig. (2-tailed)	,189	,466	,299	,003	,534		,014	,269	,478	,200	,042	,077
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Незнаење на персоналот одговорен за тоа	Pearson Correlation	,014	-,179)*	,103	-,133)	-,057)	-,211)*	1	-,025)	-,204)*	,005	-,116)	-,079)
	Sig. (2-tailed)	,870	,037	,234	,123	,513	,014		,770	,017	,954	,181	,362
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа	Pearson Correlation	-,085)	-,061)	,033	,048	-,003)	-,096)	-,025)	1	-,039)	-,075)	-,003)	-,064)
	Sig. (2-tailed)	,329	,485	,702	,577	,976	,269	,770		,656	,389	,976	,459
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Корупција	Pearson Correlation	-,124)	,078	-,121)	,008	,093	-,062)	-,204)*	-,039)	1	,008	-,042)	-,120)
	Sig. (2-tailed)	,152	,369	,161	,929	,283	,478	,017	,656		,930	,633	,165
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци	Pearson Correlation	-,095)	,098	-,141)	,035	,123	-,111)	,005	-,075)	,008	1	-,120)	-,054)
	Sig. (2-tailed)	,273	,257	,102	,686	,156	,200	,954	,389	,930		,167	,533
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слаба интерна и слаба државна контрола	Pearson Correlation	-,033)	-,034)	,078	-,149)	-,080)	-,175)*	-,116)	-,003)	-,042)	-,120)	1	-,103)
	Sig. (2-tailed)	,701	,694	,368	,084	,356	,042	,181	,976	,633	,167		,235
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Друго	Pearson Correlation	,158	-,024)	,132	,121	-,103)	-,152)	-,079)	-,064)	-,120)	-,054)	-,103)	1
	Sig. (2-tailed)	,067	,781	,126	,164	,235	,077	,362	,459	,165	,533	,235	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од корелационата анализа број 4 ги имаме следните резултати:

1. Возраста е силно поврзана со мислењето дека постои намерно необјавување и прикривање на податоци во здравствениот сектор поврзани со јавните набавки. Pearson-овиот коефициент од -0,185 и Sig. ниво од 0,032 или 3,2% укажува на фактот дека повеќе помладите сметаат дека е ваков случајот во државата.
2. Вработените во здравствениот сектор отколку останатите помалку сметаат дека незнаењето на персоналот одговорен за необјавувањето доволно податоци за јавните

набавки (Pearson коефициент од -0,179 и Sig. ниво од 0,037 или 3,7%), додека мислењето на вклучените во процесот на јавните набавки на било кој начин е дека најголемиот проблем за ова е личниот интерес, на што укажува Pearson коефициент од 0,253 и Sig. ниво од 0,003 или 0,3%.

3. Личниот интерес, пак, според мислењето на испитаниците е во директна негативна интеракција со незнаењето на персоналот одговорен за објавувањето на податоците (кој во најголем број случаи не објавуваат податоци по барање на претпоставените) и со корупцијата. Pearson-овите коефициенти се -0,211 и -0,175 и Sig. нивоа од 0,014 или 1,4% и 0,017 или 1,7%, соодветно. Негативната корелација покажува и на тоа дека помладите повеќе го делат ова мислење.

Табела 8.а. Одговори на прашање 14

\$Прашање14 Frequencies

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Најголем проблем за нетранспареност ^a	Намерно необјавување и прикривање на податоци	25	14,9%	18,5%
	Личен интерес	45	26,8%	33,3%
	Незнаење на персоналот одговорен за тоа	16	9,5%	11,9%
	Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа	11	6,5%	8,1%
	Корупција	32	19,0%	23,7%
	Тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци	8	4,8%	5,9%
	Слаба интерна и слаба државна контрола	25	14,9%	18,5%
	Друго	6	3,6%	4,4%
Total		168	100,0%	124,4%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Како најголеми проблеми за недоволното објавување на податоци се детектирани: личниот интерес, корупцијата, намерно необјавување и прикривање на податоци, но и слабата интерна и слабата државна контрола, што алармира на потребата од подобрување на контролниот механизам и поголема ангажираност на надлежните органи, првенствено на Бирото за јавни набавки.

Табела 8.1. Model Summary 4

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square	F Change	df1	df2	Sig. F Change

					Change					
1	,101 ^a	,010	-,053)	,749	,010	,164	8	126		,995

a. Predictors: (Constant), Друго, Тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци, Незнаење на персоналот одговорен за тоа, Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа, Намерно необјавување и прикривање на податоци, Слаба интерна и слаба државна контрола, Корупција, Личен интерес

R Square кој е минимално поголем од 0 и изнесува 0,010, што покажува дека независните варијабли (слаба интерна и слаба државна контрола, корупција, личен интерес, тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци, незнаење на персоналот одговорен за тоа, ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа, намерно необјавување и прикривање на податоци и друго) во креираниот модел за корелации имаат само 1% влијание врз зависната варијабла. Додека коефициентот R ни покажува дека одредени варијабли имаат поголемо поединечно влијание врз некои други варијабли од 10,1% и врз мислењето за најголемиот проблем за недоволното објавување на податоци.

Adjusted R Square кое се појавува кога преостанатата сума на квадрати се приближува до вкупниот збир на квадрати, што значи дека објаснувањето за одговорот е многу многу ниско или занемарливо, како што е во нашиот случај. Значи, негативната вредноста на коефициентот Adjusted R Square значи безначајност на објаснувачките променливи. Резултатите може да се подобрат со зголемување на големината на примерокот, значи подобрување би имало кога истражувањето би се спровело врз поголем број испитаници.

Табела 8.2. ANOVA^a 4

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,735	8	,092	,164	,995 ^b
	Residual	70,599	126	,560		
	Total	71,333	134			

a. Dependent Variable: 13Дали сметате дека здравствените институции објавуваат доволно податоци за јавните набавки?

b. Predictors: (Constant), Друго, Тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци, Незнаење на персоналот одговорен за тоа, Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа, Намерно необјавување и прикривање на податоци, Слаба интерна и слаба државна контрола, Корупција, Личен интерес

Од многу нискиот F коефициент $F(8,126) = 0,164$ исто така заклучуваме дека сите независните варијабли не влијаат на мислењето дека на луѓето дека здравствените

институции не објавуваат доволно податоци за јавните набавки поради наведените причини. Од Sig. 0,995 или 99,5% заклучуваме дека овој модел на корелации не е добар и дека постои потреба да се прошират и истражат дополнителни можни причини за нетранспарентност на јавните набавки во здравствените институции.

Табела 9. Корелациона анализа 5

Correlations													
		1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Лошо дизајниран ЕСЈН	Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат	Неконтролирано трошење на буџетските средства	Не ги задоволуваат потребите на граѓаните	Генерираат високи цени на здравствени услуги	Слаба контрола од Бирото за јавни набавки	Слаба државна контрола	Непостојност на граѓански контролен систем
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196	-,010)	-,084)	,088	-,021)	-,345)**	,018	-,021)	-,133)	-,167)
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,330	,311	,806	<,001	,837	,813	,125	,053
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	1	-,805)**	,460**	,068	-,211)*	,115	,048	,191*	-,087)	-,192)*	,079
	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,431	,014	,184	,577	,027	,314	,026	,361
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196*	-,805)**	1	-,397)**	-,036)	,224**	-,129)	-,144)	-,164)	,011	,100	-,060)
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,681	,009	,136	,096	,057	,902	,247	,491
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460**	-,397)**	1	,156	-,119)	,082	,048	,090	-,087)	-,192)*	,079
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,070	,169	,346	,577	,300	,314	,026	,361
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Лошо дизајниран ЕСЈН	Pearson Correlation	-,084)	,068	-,036)	,156	1	-,138)	-,107)	-,052)	-,057)	-,055)	-,075)	-,073)
	Sig. (2-tailed)	,330	,431	,681	,070		,110	,215	,549	,511	,530	,387	,401

	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат	Pearson Correlation	,088	-,211)*	,224**	-,119)	-,138)	1	-,213)*	-,013)	-,155)	-,140)	-,172)*	-,287)**
	Sig. (2-tailed)	,311	,014	,009	,169	,110		,013	,879	,072	,105	,046	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Неконтролирано трошење на буџетските средства	Pearson Correlation	-,021)	,115	-,129)	,082	-,107)	-,213)*	1	,121	,081	-,075)	,011	-,116)
	Sig. (2-tailed)	,806	,184	,136	,346	,215	,013		,164	,351	,386	,897	,180
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Не ги задоволуваат потребите на граѓаните	Pearson Correlation	-,345)**	,048	-,144)	,048	-,052)	-,013)	,121	1	,086	,002	,022	-,048)
	Sig. (2-tailed)	<,001	,577	,096	,577	,549	,879	,164		,319	,981	,804	,580
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Генерираат високи цени на здравствените услуги	Pearson Correlation	,018	,191)*	-,164)	,090	-,057)	-,155)	,081	,086	1	-,102)	-,140)	-,065)
	Sig. (2-tailed)	,837	,027	,057	,300	,511	,072	,351	,319		,239	,105	,451
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слаба контрола од Бирото за Јавни набавки	Pearson Correlation	-,021)	-,087)	,011	-,087)	-,055)	-,140)	-,075)	,002	-,102)	1	,010	-,130)
	Sig. (2-tailed)	,813	,314	,902	,314	,530	,105	,386	,981	,239		,912	,132
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слаба државна контрола	Pearson Correlation	-,133)	-,192)*	,100	-,192)*	-,075)	-,172)*	,011	,022	-,140)	,010	1	-,064)
	Sig. (2-tailed)	,125	,026	,247	,026	,387	,046	,897	,804	,105	,912		,461
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Непостоење на граѓански контролен систем	Pearson Correlation	-,167)	,079	-,060)	,079	-,073)	-,287)**	-,116)	-,048)	-,065)	-,130)	-,064)	1
	Sig. (2-tailed)	,053	,361	,491	,361	,401	<,001	,180	,580	,451	,132	,461	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од спроведениот тест за корелација број 5 ги имаме следните заклучоци:

1. Возраста има најголема сигнификантна негативна корелација со мислењето дека најголемиот недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата е тоа што јавните набавки не ги задоволуваат потребите на граѓаните. Pearson коефициентот од -0,345 и Sig. ниво од <0,001, односно <0,1% укажуваат дека колку се постари луѓето повеќе мислат дека јавните набавки ги задоволуваат потребите на граѓаните.
2. Најголема корелација и тоа позитивна има кај Pearson коефициентот од 0,191 и Sig. ниво од 0,027 или 2,7%, што кажува дека вработените сметаат дека најголемиот проблем е тоа што јавните набавки генерираат високи цени на здравствените услуги. Исто така

негативните вредности на Pearson коефициентот од -0,192 и -0,211 и Sig. нивоа од 0,026 или 2,6% и 0,014 или 1,4% укажуваат дека останатите лица за разлика од овие лица сметаат дека најголеми проблеми се слабата државна контрола и критериумот за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат, туку е важно да се потрошат што помалку средства, за да се прикаже подобар финасиски резултат на крајот на годината. Може да се каже дека исто вака сметаат и лицата кои се вработени во здравствениот сектор, но кои имаат повеќе години работен стаж во областа. На тоа укажува Pearson коефициентот од 0,224 и Sig. нивоа од 0,009 или 0,9%.

3. Спротивно од нив, сите лица кои се поврзани на било каков начин со одделот за јавни набавки или на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки сметаат дека токму слабата државна контрола е најголем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата (Pearson коефициентот од -0,192 и Sig. нивоа од 0,026 или 2,6%).

4. Pearson коефициентите од -0,287, -0,213 и -0,172 и Sig. нивоа од <0,001 или <0,1%; 0,013 или 1,3% и 0,046 или 4,6% посочуваат дека оние кои сметаат дека критериумот за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат, е најголемиот недостаток и сметаат дека тоа не води кон неконтролирано трошење на буџетските средства, односно овој критериум заштедува средства и не алудира на слаба државна контрола, поради што нема потреба од граѓански контролен систем (соодветно со коефициентите).

Табела 9.а. Одговори на прашање 15

\$Прашање15 Frequencies

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Најголем недостаток на ЈН во здравството ^a	Лошо дизајниран ЕСЈН	4	2,4%	3,0%
	Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат	52	30,6%	38,5%
	Неконтролирано трошење на буџетските средства	37	21,8%	27,4%
	Не ги задоволуваат потребите на граѓаните	11	6,5%	8,1%
	Генерираат високи цени на здравствените услуги	13	7,6%	9,6%
	Слаба контрола од Бирото за Јавни набавки	12	7,1%	8,9%
	Слаба државна контрола	21	12,4%	15,6%

	Непостоење на граѓански контролен систем	20	11,8%	14,8%
Total		170	100,0%	125,9%
a.	Dichotomy group tabulated at value 1.			

Од прикажаните фреквенции во табелата погоре можеме да разбереме дека граѓаните како најголем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата ги детектираат критериумот за избор „најниска понуда“, неконтролирано трошење на буџетските средства, слабата државна контрола и непостоењето на граѓански контролен систем, што како и претходно, упатува на потребата од зголемување на контролниот систем на јавните набавки во здравството.

Табела 9.1. Model Summary 5

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,957 ^a	,915	,910	,688	,915	170,118	8	126	<,001
a. Predictors: (Constant), Непостоење на граѓански контролен систем, Не ги задоволуваат потребите на граѓаните, Слаба државна контрола, Лошо дизајниран ЕСЈН, Слаба контрола од Бирото за Јавни набавки, Неконтролирано трошење на буџетските средства, Генерираат високи цени на здравствените услуги, Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат									

Коефициентот R Square кој е сигнификатно поголем од 0 и е 0,915 и коефициентот Adjusted R Square од 0,910 во Model Summary ни покажуваат дека независните варијабли (непостоење на граѓански контролен систем, не ги задоволуваат потребите на граѓаните, слаба државна контрола, лошо дизајниран ЕСЈН, слаба контрола од Бирото за Јавни набавки, неконтролирано трошење на буџетските средства, генерираат високи цени на здравствените услуги, критериум за избор „најниска понуда“) во креираниот модел за корелации имаат големо влијание врз зависната варијабла, а тоа е мислењето дека за голем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата можат да се сметаат 91% од наведени проблеми. R Square од 91,5% покажува сите варијабли имаат многу силно меѓусебно влијание и сите со голем степен влијаат на зависната варијабла, односно укажува дека луѓето сметаат дека сите овие недостатоци се поврзани меѓу себе и дека еден проблем повлекува нов проблем.

Табела 9.2. ANOVA^a 5

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	644,114	8	80,514	170,118	<,001 ^b
	Residual	59,634	126	,473		
	Total	703,748	134			

a. Dependent Variable: 15Што сметате дека е најголем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата?

b. Predictors: (Constant), Непостоење на граѓански контролен систем, Не ги задоволуваат потребите на граѓаните, Слаба државна контрола, Лошо дизајниран ЕСЈН, Слаба контрола од Бирото за Јавни набавки, Неконтролирано трошење на буџетските средства, Генерираат високи цени на здравствените услуги, Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат

Од табела 9.2 забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната и тоа го покажува мислењето на испитаниците дека јавните набавки во здравството се карактеризираат со повеќе проблеми и недостатоци, кои беа назначени во прашалникот. На ова укажуваат високиот F коефициент $F(8,126) = 170,118$ и коефициентот Sig. кој е <0,001 или <0,1%.

Табела 10. Корелациона анализа 6

Correlations										
		1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвира ни во процесот на јавните набавки?	Министерство за здравство	Универзитетски клиник и	Јавни здравствени установи во Скопје	Јавни здравствени установи во другите градови	Институт за јавно здравје
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196*	-,010)	,193*	-,381)**	-,219)*	-,385)**	-,293)**
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,025	<,001	,011	<,001	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,053	1	-,805)**	,460**	,075	-,150)	-,005)	-,111)	-,120)
	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,390	,083	,957	,201	,167
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196*	-,805)**	1	-,397)**	-,068)	,000	,009	-,077)	-,061)
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,432	1,000	,922	,374	,484
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135

8.Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460**	-,397**	1	,037	-,110)	-,089)	-,063)	-,060)
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,668	,203	,307	,466	,491
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Министерство за здравство	Pearson Correlation	,193*	,075	-,068)	,037	1	-,118)	-,313)**	-,354)**	,059
	Sig. (2-tailed)	,025	,390	,432	,668		,172	<,001	<,001	,494
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Универзитетски клиники	Pearson Correlation	-,381)**	-,150)	,000	-,110)	-,118)	1	,310**	,216*	,511**
	Sig. (2-tailed)	<,001	,083	1,000	,203	,172		<,001	,012	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Јавни здравствени установи во Скопје	Pearson Correlation	-,219)*	-,005)	,009	-,089)	-,313)**	,310**	1	,251**	,390**
	Sig. (2-tailed)	,011	,957	,922	,307	<,001	<,001		,003	<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Јавни здравствени установи во другите градови	Pearson Correlation	-,385)**	-,111)	-,077)	-,063)	-,354)**	,216*	,251**	1	,472**
	Sig. (2-tailed)	<,001	,201	,374	,466	<,001	,012	,003		<,001
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Институт за јавно здравје	Pearson Correlation	-,293)**	-,120)	-,061)	-,060)	,059	,511**	,390**	,472**	1
	Sig. (2-tailed)	<,001	,167	,484	,491	,494	<,001	<,001	<,001	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Сите анкетирани независно во која старосна група припаѓаат сметаат дека постојат пропусти во менаџирањето со јавните набавки во сите здравствени институции и во Министерството за здравство. Најсилната позитивна корелација со Pearson коефициентот од 0,193 и Sig. ниво од 0,025 или 2,5% значи дека како се зголемува возраста така расте и недовербата во Министерството за здравство и луѓето сметаат дека најголеми пропусти во менаџирањето со јавните набавки има во ова министерство. Останатите корелации се негативни, а најсилните негативни корелации со Pearson коефициент од -0,385 и Sig. ниво <0,001 односно <0,1% и Pearson коефициент од -0,381 и исто толкаво сигнификантно ниво покажуваат дека помладите повеќе сметаат дека пропустите се поголеми во Јавните здравствени установи во другите градови и Универзитетските клиники. Исто такво е и мислењето за Институтот за јавно здравје и Јавните здравствени установи во Скопје (Pearson коефициенти од -0,293 и Sig. ниво <0,001 или <0,1% и -0,219 и Sig. ниво од 0,011 односно 1,1%, соодветно). Одговорите на испитаниците не можат да се класифицираат по

основ на друга варијабла, бидејќи сите покажуваат несигнификанто ниво, но со оглед дека сите старосни групи се со сигнификантни нивоа за сите одговори заклучуваме дека постојат недостатоци и пропусти во сите здравствени институции и дека постои поврзаност помеѓу нив, односно дека одредени пропусти на пример во Институтот повлекуваат пропусти во Универзитетските клиники (Pearson коефициенти од 0,511), Јавните здравствени установи во Скопје (Pearson коефициенти од 0,390) и Јавните здравствени установи во другите градови (Pearson коефициенти од 0,472), што го потврдуваат сигнификатните нивоа од $<0,001$ или $<0,1\%$.

Табела 10.а. Одговори на прашање 16

\$Прашање16 Frequencies

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Најголеми пропусти ^a	Министерство за здравство	108	61,7%	80,0%
	Универзитетски клиники	23	13,1%	17,0%
	Јавни здравствени установи во Скопје	20	11,4%	14,8%
	Јавни здравствени установи во другите градови	15	8,6%	11,1%
	Институт за јавно здравје	9	5,1%	6,7%
Total		175	100,0%	129,6%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Луѓето најкритично го сметаат Министерството за здравство, како одговорија дури 61,7% од испитаниците или 80% од сите дадени одговори, а најмалку сметаат дека има недостатоци во Институтот за јавно здравје (само 5,1% од испитаниците односно 6,7% од сите одговори).

Табела 10.1. Model Summary 6

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,964 ^a	,929	,926	,257	,929	335,391	5	129	<,001

a. Predictors: (Constant), Институт за јавно здравје, Министерство за здравство, Јавни здравствени установи во Скопје, Универзитетски клиники, Јавни здравствени установи во другите градови

Коефициентот R Square кој има сигнификатна вредност од 0,929 и коефициентот Adjusted R Square од 0,926 во Model Summary ни покажуваат дека независните варијабли (Институт за јавно здравје, Министерство за здравство, Јавни здравствени установи во Скопје, Универзитетски клиники, Јавни здравствени установи во другите градови) во

креираниот модел за корелации имаат големо влијание врз зависната варијабла, а тоа е мислењето дека за постојат големи недостатоци здравствените институции, и дури 92,6% од одговорите соодветно го покажуваат анализираниот проблем. R Square од 92,9% покажува сите варијабли имаат многу силно меѓусебно влијание и сите со голем степен влијаат на зависната варијабла, односно укажува дека луѓето сметаат дека во сите овие институции постојат недостатоци и дека проблемите се поврзани институционално, односно дека еден недостаток во една институција повлекува проблем во друга здравствена институција.

Табела 10.2. ANOVA^a 6

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	110,575	5	22,115	335,391	<,001 ^b
	Residual	8,506	129	,066		
	Total	119,081	134			

a. Dependent Variable: 16Каде сметате дека има најголеми пропусти во менаџирањето со јавните набавки?

b. Predictors: (Constant), Институт за јавно здравје, Министерсво за здравство, Јавни здравствени установи во Скопје, Универзитетски клиники, Јавни здравствени установи во другите градови

Од табелата погоре забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната. На ова укажуваат многу високиот F коефициент $F(5,129) = 335,391$ и коефициентот Sig. кој е помал од 0,001 или 0,1%. Тие покажуваат дека сите независните варијабли влијаат на мислењето дека здравствените институции меѓусебно повлекуваат проблеми и дека тоа е верижна нераскинлива реакција.

Табела 11. Корелациона анализа 7

Correlations									
1Во која старосна група припаѓате?	3Дали сте вработени/а во здравствениот сектор?	4Доколку у одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во	Спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка	Креирање на договори и барања за гаранции за извршување	Можноста за преговарање наместо отворена постапка	Можноста за учество на тендер од страната на само еден понудувач	Можноста за поништување на постапката	Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка

				проц есот на јавни те набав ки?							
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	0,053	,196 [*]	-,010)	-,049)	-,131)	-,098)	-,158)	-,344) ^{**}	-,153)
	Sig. (2- tailed)		0,545	0,023	0,911	0,575	0,131	0,256	0,068	<,001	0,076
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	0,053	1	-,805) ^{**}	,460 ^{**}	-,256) ^{**}	-,202) [*]	-,078)	0,058	-,140)	0,063
	Sig. (2- tailed)	0,545		<,001	<,001	0,003	0,019	0,37	0,504	0,105	0,466
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196 [*]	-,805) ^{**}	1	,397) ^{**}	,187 [*]	0,058	,175 [*]	-,173) [*]	-,064)	-,116)
	Sig. (2- tailed)	0,023	<,001		<,001	0,03	0,505	0,043	0,045	0,459	0,181
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460 ^{**}	-,397) ^{**}	1	-,114)	-,145)	-,173) [*]	0,123	-,061)	-,032)
	Sig. (2- tailed)	0,911	<,001	<,001		0,187	0,092	0,045	0,154	0,479	0,716
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка	Pearson Correlation	-,049)	-,256) ^{**}	,187 [*]	-,114)	1	,249 ^{**}	-,229) ^{**}	-,161)	,173 [*]	-,199) [*]
	Sig. (2- tailed)	0,575	0,003	0,03	0,187		0,004	0,007	0,061	0,045	0,021
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Креирање на договори и барања за гаранции за извршување	Pearson Correlation	-,131)	-,202) [*]	0,058	-,145)	,249 ^{**}	1	-,016)	0,002	0,094	-,020)
	Sig. (2- tailed)	0,131	0,019	0,505	0,092	0,004		0,857	0,979	0,277	0,818
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Можност за преговарање	Pearson Correlation	-,098)	-,078)	,175 [*]	,173) [*]	-,229) ^{**}	-,016)	1	-,174) [*]	0,031	-,089)

наместо отворена постапка	Sig. (2-tailed)	0,256	0,37	0,043	0,045	0,007	0,857		0,043	0,721	0,302
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач	Pearson Correlation	-,158)	0,058	-,173)*	0,123	-,161)	0,002	-,174)*	1	,216*	-,218)*
	Sig. (2-tailed)	0,068	0,504	0,045	0,154	0,061	0,979	0,043		0,012	0,011
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Можност за поништување на постапката	Pearson Correlation	,344)**	-,140)	-,064)	-,061)	,173*	0,094	0,031	,216*	1	0,028
	Sig. (2-tailed)	<,001	0,105	0,459	0,479	0,045	0,277	0,721	0,012		0,749
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка	Pearson Correlation	-,153)	0,063	-,116)	-,032)	-,199)*	-,020)	-,089)	-,218)*	0,028	1
	Sig. (2-tailed)	0,076	0,466	0,181	0,716	0,021	0,818	0,302	0,011	0,749	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од корелационата анализа 7 која се однесува на прашањето 17, ги изведуваме следните заклучоци:

1. Колку е помала возраста толку повеќе преовладува мислењето дека можноста за поништување на постапката претставува најголема најголема можност за малверзации во процесот на јавните набавки во здравството. На тоа укажува Pearson коефициентот од -0,344 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%.

2. Оние кои не се вработени во здравствениот сектор сметаат дека најголема можност за малверзации има при краирање на спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавната набавка (Pearson коефициентот од -0,256 и Sig. ниво 0,003 односно 0,3%), при креирањето на договорите за набавки и барањата за гаранции за извршување (Pearson коефициентот од -0,202 и Sig. ниво 0,019 или 1,9%) и најмал но значителен дел од луѓето сметаат дека и можноста за преговарање наместо отворена постапка е критичен момент (Pearson коефициентот од -0,078 и Sig. 0,37 или 3,7%).

3. Оние лица кои имаат подолг стаж, односно како се зголемува стажот на лицата во здравствениот сектор, така тие сметаат дека најкритични моменти, освен спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавната набавка (Pearson коефициентот од

0,187 и Sig. 0,03 или 3%) е и можноста за преговарање наместо отворена постапка (Pearson коефициентот од 0,175 и Sig. 0,043 или 4,3%). Спортивно, оние со помал стаж сметаат дека тоа е можноста за учество на тендер од страна на само еден понудувач (Pearson коефициентот од -0,173 и Sig. 0,045 или 4,5%).

4. Оние лицата кои не се вработени во оддел за јавни набавки или на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки сметаат дека најкритична е можноста за преговарање наместо отворена постапка, на што алудира Pearson коефициентот од -0,173 и Sig. 0,045 односно 4,5%.

5. Сигнификантно е мислењето на испитаниците дека спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавната набавка повлекуваат проблеми и при креирањето на договори и барања за гаранции за извршување (Pearson коефициентот од 0,249 и Sig. 0,004 или 0,4%) и даваат можност во иднина да се поништи постапката (Pearson коефициентот од 0,173 и Sig. 0,045 или 4,5%). Додека пак, спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавната набавка сосема спротивно делуваат на можноста за преговарање наместо отворена постапка, односно лицата сметаат дека кога е наведена стриктна спецификација на производите кои се цел на набавката не постои можност за преговарање туку се оди на отворена постапка при доделување на тендерот за набавката) како што кажува Pearson коефициентот од -0,229 и Sig. 0,007 или 0,7% и тоа подоцна резултира со подетално објавување на податоците за јавната набавка (Pearson коефициентот од -0,199 и Sig. 0,021 или 2,1%).

6. Според Pearson коефициентот од -0,174 и Sig. 0,043 или 4,3% заклучуваме дека можноста за преговарање наместо отворена постапка негативно влијае на можноста за учество на тендер од страна на само еден понудувач, односно граѓаните сметаат дека доколку на тендерот учествува само еден понудувач, нема можност да се преговара околу цената или други односно 1,2% ни покажува дека можноста за поништување на постапката е во силна позитивна корелација со можноста за учество на тендер од страна на само еден понудувач, односно дека доколку на тендерот се јави само еден понудувач, постојат големи изгледи постапката да се поништи, а Pearson коефициентот од -0,218 и Sig. 0,011 или 1,1% покажува дека тоа не води секогаш кон нецелосно објавување на податоци за јавната набавка.

Табела 11.а. Одговори на прашање 17

\$Прашање17 Frequencies

		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
Кој дел од јавните набавки го сметате како најкритичен со најголема можност за малверзации? ^a	Спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка	31	17,7%	23,1%
	Креирање на договори и барања за гаранции за извршување	10	5,7%	7,5%
	Можност за преговарање наместо отворена постапка	44	25,1%	32,8%
	Можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач	40	22,9%	29,9%
	Можност за поништување на постапката	5	2,9%	3,7%
	Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка	45	25,7%	33,6%
Total		175	100,0%	130,6%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

И самите фреквенции на одговорите нè упатуваат дека граѓаните сметаат дека нецелосното објавување на податоци за јавната набавка, можноста за преговарање наместо отворена постапка, можноста за учество на тендер од страна на само еден понудувач и начинот на креирање на спецификациите на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка претставуваат најповолно тло за малверзации во процесот на јавни набавки во здравствениот сектор.

Табела 11.1. Model Summary 7

Model Summary						Change Statistics			
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,970 ^a	,940	,938	,443	,940	336,328	6	128	<,001

a. Predictors: (Constant), Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка, Креирање на договори и барања за гаранции за извршување, Можност за преговарање наместо отворена постапка, Можност за поништување на постапката, Можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач, Спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка

Сигнификантноста на коефициентите R Square кој изнесува 0,940 и Adjusted R Square од 0,938 во Model Summary 7 ни покажуваат дека независните варијабли (нецелосно објавување на податоци за јавната набавка, креирање на договори и барања за гаранции за извршување, можност за преговарање наместо отворена постапка, можност за поништување на постапката, можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач, спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка)

имаат големо влијание врз зависната варијабла, а тоа го потврдува мислењето дека постојат големи индиции за малверзации во процесот на јавни набавки во здравствениот сектор, и дури 93,8% од одговорите го потврдуваат овој заклучок. R Square покажува дека 94% од сите варијабли, односно од сите критични моменти за малверзации, имаат многу силно меѓусебно влијание и сите сигнификантно влијаат на зависната варијабла, што посочува исто како и R Square коефициентот. Значи, граѓаните сметаат дека сите опции за можни малверзации се поврзани и дека една можност повлекува друга можност за дополнителна малверзација.

Табела 11.2. ANOVA^a 7

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	396,300	6	66,050	336,328	<,001 ^b
	Residual	25,137	128	,196		
	Total	421,437	134			

a. Dependent Variable: 17Кој дел од јавните набавки го сметате како најкритичен со најголема можност за малверзации?

b. Predictors: (Constant), Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка, Креирање на договори и барања за гаранции за извршување, Можност за преговарање наместо отворена постапка, Можност за поништување на постапката, Можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач, Спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка

Од табелата 11.2 забележуваме дека постои високо влијание на независните варијабли врз зависната. Многу високиот F коефициент $F(6,128) = 336,328$ (речиси идентично како и претходниот модел за прашањето 16) и коефициентот Sig. <0,001 односно <0,1% ја потврдуваат сигнификантноста на ова влијание. Тие покажуваат дека сите независните варијабли влијаат на мислењето дека јавните набавки во здравствените институции се одвиваат во услови со разни можности за малверзации и дека малверзациите се во силна меѓусебна интеракција.

Табела 12. Корелациона анализа 8

Correlations

		1Во која старосна група припаѓате?	2Кој пол сте?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку у одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	18Дали сметате дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании?	19Дали сметате дека таквата пракса треба да се забрани и да се изнајдат можности за фер учество и на помалите компании?
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	0,008	0,053	,196 [*]	-,010)	-,087)	-,183) [*]
	Sig. (2-tailed)		0,931	0,545	0,023	0,911	0,317	0,034
	N	135	135	135	135	135	135	135
2Кој пол сте?	Pearson Correlation	0,008	1	-,218) [*]	,274 ^{**}	-,432) ^{**}	0,079	-,047)
	Sig. (2-tailed)	0,931		0,011	0,001	<,001	0,36	0,585
	N	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	0,053	-,218) [*]	1	-,805) ^{**}	,460 ^{**}	-,116)	0,054
	Sig. (2-tailed)	0,545	0,011		<,001	<,001	0,18	0,533
	N	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196 [*]	,274 ^{**}	-,805) ^{**}	1	-,397) ^{**}	0,048	-,111)
	Sig. (2-tailed)	0,023	0,001	<,001		<,001	0,578	0,198
	N	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,432) ^{**}	,460 ^{**}	-,397) ^{**}	1	0,169	0,145
	Sig. (2-tailed)	0,911	<,001	<,001	<,001		0,05	0,093
	N	135	135	135	135	135	135	135
18Дали сметате дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании?	Pearson Correlation	-,087)	0,079	-,116)	0,048	0,169	1	,280 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	0,317	0,36	0,18	0,578	0,05		0,001
	N	135	135	135	135	135	135	135
19Дали сметате дека таквата пракса треба да се забрани и да се изнајдат можности за фер учество и на помалите компании?	Pearson Correlation	-,183) [*]	-,047)	0,054	-,111)	0,145	,280 ^{**}	1
	Sig. (2-tailed)	0,034	0,585	0,533	0,198	0,093	0,001	
	N	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Корелационата анализа 8 покажува:

1. Колку е помлад испитаникот толку повеќе смета дека постои пракса за фаворизирање на мал број компании при доделувањето на тендерите во здравството. На ова посочува Pearson коефициентот од -0,183 и Sig. ниво од 0,034 или 3,4%. Мислењето се засилува со висината на работниот стаж во здравствениот сектор на истите лица.

2. Без разлика на полот граѓаните сметаат дека постои долгогодишна пракса да договорите за јавни набавки во здравството се доделуваат на мал број компании (Pearson коефициент од 0,079 и Sig. ниво од 0,036 или 3,6%). Мислењето се засилува како што се зголемува и стажот на вработениот со секторот за здравство (Pearson коефициент од 0,274 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%), а е сосема спротивно и многу посилено, но и посигнификантно доколку лицето е вработено во оддел за јавни набавки или на друг начин е инволвирано во процесот на јавните набавки, на што алудира Pearson коефициент од -0,432 и Sig. ниво <0,001 односно <0,1%).

3. Постои негативна корелација кај вработените во здравствениот сектор со мислењето дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании (Pearson коефициент од -0,116 и Sig. ниво 0,018 или 1,8%), која врска е уште посилна ако истите тие на било каков начин се вклучени во процесот на јавните набавки (Pearson коефициент од 0,460 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%). Но, ова мислење значително ослабува со зголемувањето на работниот стаж, на што укажува високиот Pearson коефициент од -0,805 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%. Pearson коефициент од 0,169 и Sig. ниво 0,05 или 5% пак, укажува на позитивно мислење на вработените во оддел за јавни набавки или лицата кои на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки, кои не мора да значи дека се и вработени во здравствениот сектор. Тие сметаат дека постои проблем со фаворизирање на одредени компании и дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании, што е сериозен податок со оглед дека тие се овие кои имаат детален увид во состојбата.

4. Граѓаните кои сметаат дека постои ваков проблем исто така сметаат дека треба да се работи на искоренување на истиот (Pearson коефициент од 0,280 и Sig. ниво 0,001 или 0,1%). Мислењето е поизразено кај лицата кои се вработени во оддел за јавни набавки или

на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки, констатација поради позитивниот Pearson коефициент од 0,169 и задоволувачкото Sig. ниво од 0,05 или 5%.

Табела 12.1. Model Summary 8

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,336 ^a	,113	,079	,907	,113	3,283	5	129	,008

a. Predictors: (Constant), 8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?, 1Во која старосна група припаѓате?, 2Кој пол сте?, 4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?, 3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?

Коефициентот R Square изнесува 0,113 што ни покажува дека само 11,3% од независните варијабли (вработеност во оддел за јавни набавки или на друг начин инволвирани во процесот на јавните набавки, која старосна група, пол сте, работен стаж во во здравствениот сектор, вработеност во здравствениот сектор) во креираниот модел за корелации имаат влијание врз зависната варијабла. Додека коефициентот R од 0,336 или 33,6% ни покажува дека одредени варијабли имаат поединечно влијание врз некои други варијабли од 33,6%. Ова го потврдува претходно увиденото со корелационата анализа.

Adjusted R Square од 0,079 ни покажува дека независните варијабли имаат мало влијание врз зависната варијабла од само 7,9%, а тоа го потврдува фактот дека не преовладува мислењето дека постои фаворизирање на мал број компании во државата.

Табела 12.2. ANOVA^a 8

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	13,516	5	2,703	3,283	,008 ^b
	Residual	106,217	129	,823		
	Total	119,733	134			

a. Dependent Variable: 18Дали сметате дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании?

b. Predictors: (Constant), 8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?, 1Во која старосна група припаѓате?, 2Кој пол сте?, 4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?, 3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?

Од нивото на сигнификантност од 0,008 или 0,8% заклучуваме дека овој модел на корелации е добар и дека постои фаворизирање на мал број компании што повлекува потреба да се истражи овој феномен кај јавните набавки во здравствените институции. Нискиот F коефициент $F(5,129) = 3,283$ заклучуваме дека сите независните варијабли не влијаат на мислењето на луѓето дека тендерите за јавни набавки во здравството се доделуваат на мал број приватни компании.

Табела 13. Корелациона анализа 9

Correlations															
1Во која старосна група припаѓате ?		3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор ?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор ?	8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креира ни според потребите на граѓаните	Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично	Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки	Овозможување на пристап на граѓаните до детални и навремена информаци	Намалување на непотизмот во здравствените институции	Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки	Вклучување на назависни лица и организациски цели контрала на процесот	Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата	Зголемување на транспарентноста на процесите	Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании	
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	,053	,196 ⁺	-,010)	,059	,101	-,143)	-,318)	-,101)	-,050)	-,058)	-,011)	-,140)	-,008)
	Sig. (2-tailed)		,545	,023	,911	,498	,245	,099	<,001	,245	,562	,505	,895	,105	,924
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во	Pearson Correlation	,053	1	-,805)**	,460**	,020	-,251)**	,139	,098	,051	,032	,060	-,195)**	-,067)	,120

здравствениот сектор?	Sig. (2-tailed)	,545		<,001	<,001	,813	,003	,108	,257	,555	,716	,491	,023	,442	,167
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196	-,805)**	1	-,397)*	-,038)	,254**	-,127)	-,103)	,009	,029	-,085)	,143	-,087)	-,122)
	Sig. (2-tailed)	,023	<,001		<,001	,666	,003	,141	,236	,914	,739	,327	,098	,315	,160
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,460**	-,397)**	1	,174*	-,090)	-,032)	,098	-,041)	,032	,000	-,107)	,019	,000
	Sig. (2-tailed)	,911	<,001	<,001		,043	,301	,716	,257	,637	,716	1,000	,215	,826	1,000
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните	Pearson Correlation	,059	,020	-,038)	,174*	1	-,302)*	-,162)	-,066)	-,002)	-,227)**	-,147)	-,046)	-,227)*	-,147)
	Sig. (2-tailed)	,498	,813	,666	,043		<,001	,060	,446	,981	,008	,089	,596	,008	,089
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично	Pearson Correlation	,101	-,251)**	,254**	-,090)	-,302)**	1	-,125)	-,111)	-,100)	-,156)	-,038)	,041	-,121)	-,118)
	Sig. (2-tailed)	,245	,003	,003	,301	<,001		,149	,201	,250	,071	,666	,635	,162	,173
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки	Pearson Correlation	-,143)	,139	-,127)	-,032)	-,162)	-,125)	1	-,071)	-,016)	-,100)	,151	-,049)	-,033)	-,076)
	Sig. (2-tailed)	,099	,108	,141	,716	,060	,149		,413	,852	,249	,080	,569	,703	,384
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации	Pearson Correlation	-,318)*	,098	-,103)	,098	-,066)	-,111)	-,071)	1	,199*	,011	,059	-,044)	-,011)	,059
	Sig. (2-tailed)	<,001	,257	,236	,257	,446	,201	,413		,021	,898	,499	,614	,896	,499
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Намалување на непотизам во здравствените институции	Pearson Correlation	-,101)	,051	,009	-,041)	-,002)	-,100)	-,016)	,199*	1	-,057)	,178*	,071	-,017)	-,006)
	Sig. (2-tailed)	,245	,555	,914	,637	,981	,250	,852	,021		,513	,039	,413	,848	,944
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки	Pearson Correlation	-,050)	,032	,029	,032	-,227)**	-,156)	-,100)	,011	-,057)	1	-,094)	-,062)	-,143)	,000
	Sig. (2-tailed)	,562	,716	,739	,716	,008	,071	,249	,898	,513		,276	,477	,098	1,000
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Вклучување на независни лица	Pearson Correlation	-,058)	,060	-,085)	,000	-,147)	-,038)	,151	,059	,178*	-,094)	1	-,047)	-,023)	-,071)

и организации за целосна контрола на процесот	Sig. (2-tailed)	,505	,491	,327	1,000	,089	,666	,080	,499	,039	,276		,591	,793	,410
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата	Pearson Correlation	-,011)	-,195)	,143	-,107)	-,046)	,041	-,049)	-,044)	,071	-,062)	-,047)	1	-,071)	,128
	Sig. (2-tailed)	,895	,023	,098	,215	,596	,635	,569	,614	,413	,477	,591		,415	,138
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Зголемување на транспарентност а на процесите	Pearson Correlation	-,140)	-,067)	-,087)	,019	-,227)**	-,121)	-,033)	-,011)	-,017)	-,143)	-,023)	-,071)	1	-,108)
	Sig. (2-tailed)	,105	,442	,315	,826	,008	,162	,703	,896	,848	,098	,793	,415		,212
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компани	Pearson Correlation	-,008)	,120	-,122)	,000	-,147)	-,118)	-,076)	,059	-,006)	,000	-,071)	,128	-,108)	1
	Sig. (2-tailed)	,924	,167	,160	1,000	,089	,173	,384	,499	,944	1,000	,410	,138	,212	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Од табелата 13 во која се прикажани резултатите добиени со корелациона анализа број 9 заклучуваме дека:

1. Помладите граѓани сметаат дека е потребно да се овозможи пристап на граѓаните до детални и навремени информации за јавните набавки во здравството, како што кажува Pearson коефициент од -0,318 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%.

2. Постои негативна корелација на вработеноста во здравствениот сектор, односно оние кои не се вработени во секторот повеќе го делат мислењето дека треба да се спроведуваат јавните набавки во текот на целата година, а не само периодично и дека треба да се врши годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, што го заклучуваме од Pearson коефициентот од -0,251 и Sig. ниво 0,03 или 0,3% и Pearson коефициентот од -0,195 и Sig. ниво 0,023 или 2,3% соодветно. Но, колку е поголем стажот на вработениот во здравствениот сектор толку повеќе расте и мислењето дека е потребно спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично (Pearson коефициент од 0,254 и Sig. ниво 0,003 односно 0,3%). Со гранично сигнификанто ниво од 0,043 или 4,3%, по оваа основа расте и мислењето дека јавните набавки треба да се спроведуваат врз основа на потребите на институцијата, на која позитивна корелација посочува Pearson коефициентот од 0,174.

3. Според мислењето на испитаниците добивме негативна корелација од -0,302 со многу ниско сигнификантно ниво $<0,001$ или $<0,1\%$, што значи дека доколку јавните набавки се спроведуваат врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните, тогаш јавни набавки не може да се спроведуваат во текот на целата година, туку само периодично, затоа што различни периоди повлекуваат различни квалитативни и квантитативни потреби. Исто така доколку јавните набавки се спроведуваат врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните, испитаниците сметаат дека тогаш нема да има потреба од контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на набавките, и дека на тој начин нема да се постигне зголемување на транспарентноста на процесите. За двете варијабли Pearson коефициентите се -0,227 и Sig. нивоа се 0,008 или 0,8%).

4. Со релативно позитивна корелација од 0,199 и задоволително сигнификантно ниво на зависноста од 0,021 или 2,1% можеме да констатираме дека овозможувањето пристап на граѓаните до детални и навремени информации ќе предизвика намалување на непотизам во здравствените институции, додека пак тоа ќе повлече вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот на јавните набавки во здравството на што алудира Sig. Коефициент од 0,039 или 3,9% и позитивната корелација прикажана преку Pearson коефициентот од 0,178.

Табела 13.а. Одговори на прашање 21

		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
Мерки за успешно менаџирање ^а	Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните	51	31,3%	37,8%
	Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично	22	13,5%	16,3%
	Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки	10	6,1%	7,4%
	Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации	8	4,9%	5,9%

Намалување на непотизам во здравствените институции	16	9,8%	11,9%
Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки	15	9,2%	11,1%
Вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот	9	5,5%	6,7%
Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата	4	2,5%	3,0%
Зголемување на транспарентноста на процесите	19	11,7%	14,1%
Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании	9	5,5%	6,7%
Total	163	100,0%	120,7%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Спроведувањето на јавните набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните далеку најмногу се издвојува од сите други одговори како најуспешна мерка за менаџирање на јавните набавки во здравството и така сметаат дури 31,3% од испитаниците и 37,8% од сите одговори беа со ова мислење. Значајно е и мислењето дека спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично може да придонесе за поквалитетно менаџирање на набавките, како што рекоа 13,5% од испитаниците, а 16,3% од сите одговори беа вакви.

Табела 13.1. Model Summary 9

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,968 ^a	,937	,932	,797	,937	183,350	10	124	<,001

a. Predictors: (Constant), Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании, Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки, Намалување на непотизам во здравствените институции, Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки, Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, Зголемување на транспарентноста на процесите, Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации, Вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот, Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично, Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните

Коефициентот R Square е сигнификантен и изнесува 0,937 и исто така висок е и коефициентот Adjusted R Square од 0,932 ни покажуваат дека независните варијабли (откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании, контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за

спроведување на јавните набавки, намалување на непотизам во здравствените институции, зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки, годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, зголемување на транспарентноста на процесите, овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации, вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот, спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично, спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните) во креираниот модел за корелации имаат дури 93,2% влијание врз зависната варијабла, односно дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор може да се постигне на повеќе начини. R Square од 93,7% покажува сите варијабли имаат меѓусебно влијание и сите значајно влијаат на зависната варијабла, но и дека постојат независни варијабли кои имаат влијание врз зависната варијабла кое драстично се издвојува од влијанието на останатите фактори, како што се: спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните, спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично и зголемување на транспарентноста на процесите како трета по ред детектирана успешна мерка од испитаниците.

Табела 13.2. ANOVA^a 9

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1165,711	10	116,571	183,350	<,001 ^b
	Residual	78,837	124	,636		
	Total	1244,548	134			

a. Dependent Variable: 21Што сметате дека треба да се превземе со цел правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството?

b. Predictors: (Constant), Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании, Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки, Намалување на непотизам во здравствените институции, Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки, Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, Зголемување на транспарентноста на процесите, Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации, Вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот, Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично, Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните

Од високиот F коефициент $F(10,124) = 183,35$ со многу голема сигнификантност од $<0,001$ односно $<0,1\%$ заклучуваме дека овој модел на корелации е добар бидејќи го запазува дозволеното сигнификантно ниво ($< 5\%$) заклучуваме дека сите независните

варијабли влијаат на мислењето дека успешно менаџирање на јавните набавки во здравството може да се постигне преку повеќе мерки. Забележуваме дека постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната, односно дека спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните, спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично, зголемување на транспарентноста на процесите можат да потпомогнат менаџирањето да стане успешно (ефикасно и ефективно менаџирање). Исто така постои силна позитивна корелација и помеѓу самите варијабли, односно една реакција, повлекува друга позитивна реакција од споменатите. Моделот би бил уште поуспешен доколку се воведат повеќе чекори и мерки за подобрување.

Добините резултати со корелационата анализа број 9 ја потврдуваат хипотезата број 3 дека успешното менаџирање со синџирот на снабдување и нарачките е клучна алка во целокупниот процес на менаџирање на јавните набавки.

Граѓаните кои не се вработени во здравствениот сектор повеќе го делат мислењето дека треба да се спроведуваат јавните набавки во текот на целата година, а не само периодично и дека треба да се врши годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, што го заклучуваме од Pearson коефициентот од -0,251 и Sig. ниво 0,03 или 0,3% и Pearson коефициентот од -0,195 и Sig. ниво 0,023 или 2,3% соодветно. Вработените во здравствениот сектор со подолг стаж сметаат дека е потребно спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично (Pearson коефициент од 0,254 и Sig. ниво 0,003 или 0,3%). Со гранично сигнификантно ниво од 0,043 или 4,3%, по оваа основа расте и мислењето дека јавните набавки треба да се спроведуваат врз основа на потребите на институцијата, на која позитивна корелација посочува Pearson коефициентот од 0,174. Спроведувањето на јавните набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните далеку најмногу се издвојува од сите други одговори како најуспешна мерка за менаџирање на јавните набавки во здравството и така сметаат дури 31,3% од испитаниците и 37,8% од сите одговори беа со ова мислење. Сите овие постапки се важни делови од синџирот на снабдување и нарачки и се детектирани како чекори за успешно менаџирање со јавните

набавки. Оттука се заклучува дека добар дел од анкетираниите сметаат дека успешното менаџирање со синцирот на снабдување и нарачките е клучна алка во целокупниот процес на менаџирање на јавните набавки.

Менаџирањето со синцирот на снабдување е централизирано управување со протокот на стоки и услуги и ги вклучува сите процеси кои ги трансформираат нарачките на производите и услугите до реализирана набавка на истите. Со добро менаџирање со синцирот на снабдување, компаниите можат да ги намалат вишокот трошоци и побрзо да ги испорачуваат производите до корисникот, во нашиот случај здравствената институција која ја врши јавната набавка, што воедно значи и помали трошоци за набавка. Успешното менаџирање со синцирот на снабдување ги држи здравствените институции подалеку од насловините страни на медиумите и подалеку од скапите отповикувања и тужби за тендерските постапки. Менаџирањето на синцирот на снабдување треба се обидува да го минимизира недостигот на потребни средства за работа и да ги намали трошоците потребни да ги обезбеди истите. Набавката не е само за логистика и купување на залихи. Според Salary.com, менаџерите на синцирот на снабдување „го надгледуваат и менаџираат целокупниот синцир на снабдување и логистичките операции за да ја максимизираат ефикасноста и да ги минимизираат трошоците за синцирот на снабдување на организацијата“.⁷²

Успешното менаџирање ја надгледува секоја допирна точка на производот или услугата на компанијата, од првичното создавање до конечната продажба. Со толку многу места долж синцирот на снабдување кои можат да додадат вредност преку ефикасност или да ја изгубат вредноста преку зголемени трошоци, правилното менаџирање на снабдувањето и нарачките може да ги зголеми приходите, да ги намали трошоците и да влијае на крајната линија на здравствената институција, односно да го подобри крајниот годишен финансиски резултат.

Менаџирањето со синцирот на снабдување и набавки е важно бидејќи може да помогне да се постигнат неколку цели. На пример, контролирањето на процесот и набавки на квалитетни производи или услуги може да го подобри квалитетот на здравствените услуги, намалувајќи го ризикот од тужби и истовремено помагајќи да се изгради добар позитивен став на пациентите за здравствената институција. Во исто време, контролите врз

⁷² Salary.com. [Supply Chain Manager](#). Пристапено на: 19.10.2021 година.

процедурите за набавка може да ја подобрат услугата за пациентите со избегнување на скапи услуги, недостиг на залихи или периоди на прекумерно снабдување со залихи. Генерално, менаџирањето со синџирот на снабдување обезбедува неколку можности за здравствените институции, меѓу кои и да ги намалат трошоците за јавните набавки што може да влијае на намалување на вкупните државни трошоци и намалување на цените на здравствените услуги.

Табела 14. Корелациона анализа 10

Correlations											
1Во која старосна група припаѓате?	2Кoj пол сте?	3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор?	5Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвиран во процесот на јавните набавки?	6Неквалификуван кадар	7Намерни грешки на одговорите	8Корупција и личен интерес	9Незнаење	10Слабостите на контрола	11Процесот на менаџирање на јавните набавки е спожетен процес кој бара вклученост на постојателните лица (Недостато	12Неодговорност и некавалитетност на одговорите

											к на пе рс он ал)		
1Во која старосна група припаѓате?	Pearson Correlation	1	0,008	0,053	,196 [*]	-,010)	-,027)	,295) ^{**}	-,157)	-,198) [*]	-,176) [*]	0,046	0,038
	Sig. (2-tailed)		0,931	0,545	0,023	0,911	0,759	<,001	0,069	0,022	0,041	0,594	0,662
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
2Кој пол сте?	Pearson Correlation	0,008	1	-,218) [*]	,274) ^{**}	,432) ^{**}	,292) ^{**}	-,006)	-,004)	-,042)	0,169	,221) [*]	0,071
	Sig. (2-tailed)	0,931		0,011	0,001	<,001	<,001	0,945	0,967	0,625	0,05	0,01	0,413
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
3Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	0,053	-,218) [*]	1	,805) ^{**}	,460) ^{**}	,205) [*]	-,061)	,256) ^{**}	-,115)	-,169)	,341) ^{**}	-,065)
	Sig. (2-tailed)	0,545	0,011		<,001	<,001	0,017	0,479	0,003	0,184	0,05	<,001	0,455
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
4Доколку одговорот е ДА колкав е Вашиот работен стаж во во здравствениот сектор?	Pearson Correlation	,196 [*]	,274) ^{**}	,805) ^{**}	1	,397) ^{**}	,296) ^{**}	-,048)	,274) ^{**}	0,078	0,127	,375) ^{**}	0,055
	Sig. (2-tailed)	0,023	0,001	<,001		<,001	<,001	0,579	0,001	0,371	0,143	<,001	0,528
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
8Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?	Pearson Correlation	-,010)	,432) ^{**}	,460) ^{**}	,397) ^{**}	1	,347) ^{**}	0,018	0,017	0,048	-,013)	,456) ^{**}	0,16
	Sig. (2-tailed)	0,911	<,001	<,001	<,001		<,001	0,84	0,848	0,577	0,881	<,001	0,064
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Неквалификува н кадар	Pearson Correlation	-,027)	,292) ^{**}	,205) [*]	,296) ^{**}	,347) ^{**}	1	0,079	-,150)	,224) ^{**}	-,116)	-,170) [*]	0,058
	Sig. (2-tailed)	0,759	<,001	0,017	<,001	<,001		0,36	0,083	0,009	0,182	0,049	0,503
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Намерни грешки на одговорните	Pearson Correlation	,295) ^{**}	-,006)	-,061)	-,048)	0,018	0,079	1	0,134	-,058)	0,114	0,007	0,044
	Sig. (2-tailed)	<,001	0,945	0,479	0,579	0,84	0,36		0,121	0,501	0,188	0,931	0,614
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

Корупција и личен интерес	Pearson Correlation	-,157)	-,004)	,256**	,274)**	0,017	-,150)	0,134	1	-,111)	-,195)*	,248)**	-,126)
	Sig. (2-tailed)	0,069	0,967	0,003	0,001	0,848	0,083	0,121		0,198	0,023	0,004	0,146
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Незнаење	Pearson Correlation	-,198)*	-,042)	-,115)	0,078	0,048	,224**	-,058)	-,111)	1	0,003	-,072)	,213*
	Sig. (2-tailed)	0,022	0,625	0,184	0,371	0,577	0,009	0,501	0,198		0,971	0,405	0,013
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Слаб систем на контрола	Pearson Correlation	-,176)*	0,169	-,169)	0,127	-,013)	-,116)	0,114	-,195)*	0,003	1	-,122)	-,060)
	Sig. (2-tailed)	0,041	0,05	0,05	0,143	0,881	0,182	0,188	0,023	0,971		0,159	0,492
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица (Недостаток на персонал)	Pearson Correlation	0,046	,221*	,341)**	,375**	,456)**	-,170)*	0,007	,248)**	-,072)	-,122)	1	-,181)*
	Sig. (2-tailed)	0,594	0,01	<,001	<,001	<,001	0,049	0,931	0,004	0,405	0,159		0,036
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135
Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните	Pearson Correlation	0,038	0,071	-,065)	0,055	0,16	0,058	0,044	-,126)	,213*	-,060)	-,181)*	1
	Sig. (2-tailed)	0,662	0,413	0,455	0,528	0,064	0,503	0,614	0,146	0,013	0,492	0,036	
	N	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

Од добиените коефициенти од корелционата анализа број 10 која се однесуваше на најголемиот проблем за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството може да заклучиме дека:

1. Возраста има сигнификантно негативно влијание врз мислењето дека најголемите проблеми за успешно менаџирање во здравството се намерните грешки на одговорните (Pearson коефициент од -0,295 и Sig. ниво <0,001 односно <0,1%), незнаењето на вработените и вклучените во процесот (Pearson коефициент од -0,198 и Sig. ниво од 0,022 односно 2,2%) и слабот систем на контрола (Pearson коефициент од -0,176 и Sig. ниво од 0,041 односно 4,1%).

2. Без разлика на полот испитаниците сметаат дека најголем проблем во процесот на менаџирање на јавните набавки е тоа што менаџирањето сложен процес кој бара

вклученост на повеќе лица, што исто така може да се проформулира и како недостаток на персонал, на што укажува Pearson коефициент од 0,221 и Sig. ниво од 0,01 односно 1%, и како втор поголем проблем е посочен и слабиот систем на контрола (Pearson коефициент од 0,169 и гранично Sig. ниво од 0,05 односно 5%).

3. Вработените во здравствениот сектор сметаат дека најголем проблем е корупција и личен интерес (Pearson коефициент од 0,256 и Sig. ниво од 0,003 односно 0,3%) и неквалификуван кадар (Pearson коефициент од 0,205 и Sig. ниво од 0,017 односно 1,7%), додека оние кои не се вработени во секторот сметаат дека тоа е сложеноста на процесот на менаџирање на јавните набавки (Pearson коефициент од -0,341 и гранично Sig. ниво <0,001 или <0,1%) и слабиот систем на контрола (Pearson коефициент од -0,169 и гранично Sig. ниво од 0,05 односно 5%).

4. Колку е поголем стажот на вработениот во здравствениот сектор толку е помало мислењето дека неквалификуваниот кадар е најголемиот проблем за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството (Pearson коефициент од -0,296 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%) и корупцијата и личниот интерес (Pearson коефициент од -0,274 и значајно Sig. ниво од 0,001 односно 0,1%), додека расте мислењето дека тоа е фактот дека процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица, односно недостатокот на персонал, како што покажува Pearson коефициент од 0,375 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%.

5. Лицата кои се вработени во оддел за јавни набавки или на друг начин се инволвирани во процесот на јавните набавки како најголем проблем го детектираа неквалификуваниот кадар (Pearson коефициент од 0,347 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%), а како најмал сложеноста на процесот на менаџирање кој бара вклученост на повеќе лица, што воедно значи и недостаток на персонал (Pearson коефициент од -0,456 и Sig. ниво <0,001 или <0,1%).

6. Негативната корелација покажана со коефициент од -0,170 и Sig. ниво 0,049 или 4,9% покажува дека испитаниците сметаат дека неквалификуваниот кадар негативно влијае на процесот и го прави уште посложен, додека позитивната корелација на одговорите покажуваат дека неквалификуваниот персонал е тесно поврзан со незнаењето (Pearson коефициент од 0,224 и Sig. ниво 0,009 или 0,9%).

7. Намерните грешки како сериозен проблем за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството се позитивно поврзани со неквалификуваниот кадар кадар (Pearson коефициент од 0,079 и Sig. ниво 0,36 или 3,6%).

8. Корупцијата како сериозен проблем испитаниците негативно ја поврзуваат со слабиот систем на контрола (Pearson коефициент од -0,195 и Sig. ниво 0,023 или 2,3%) и сложеноста на процесот, односно недостатокот на персонал (Pearson коефициент од -0,248 и Sig. ниво 0,004 или 0,4%). Тие сметаат дека слабиот систем на контрола го поедноставува менаџирањето (што значи дека ја ослабува успешноста), но ја зголемува корупцијата при набавките.

9. Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните се во позитивна корелација со незнаењето на персоналот одговорен за процесот, значи неодговорноста и неказнувањето за претходни грешки на одговорните е поголема колку што е поголемо незнаењето на персоналот (Pearson коефициент од 0,213 и Sig. ниво 0,013 или 1,3%), додека неодговорноста и неказнувањето за претходни грешки на одговорните во иднина го усложнува и отежнува процесот на менаџирање (негативна корелација со Pearson коефициент од -0,181 и Sig. ниво 0,036 или 3,6%).

Табела 14.а. Одговори на прашање 22

\$Прашање22 Frequencies				
		Responses		Percent of
		N	Percent	Cases
Најголем проблем за успешно менаџирање во здравството ^a	Неквалификуван кадар	31	17,7%	23,1%
	Намерни грешки на одговорните	5	2,9%	3,7%
	Корупција и личен интерес	62	35,4%	46,3%
	Незнаење	11	6,3%	8,2%
	Слаб систем на контрола	24	13,7%	17,9%
	Процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица (Недостаток на персонал)	25	14,3%	18,7%
	Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните	17	9,7%	12,7%
Total		175	100,0%	130,6%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Корупцијата и личниот интерес се потврдени како најголем проблем за успешно менаџирање во здравството како што мислеа 35,4% од испитаниците и 46,3% од сите

одговори беа вакви. Значаен проблем е и неквалификуван кадар во процесот на менаџирање на јавните набавки во здравството.

Табела 14.1. Model Summary 10

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
1	,959 ^a	,919	,915	,560	,919	206,808	7	127	<,001

a. Predictors: (Constant), Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните, Намерни грешки на одговорните, Неквалификуван кадар, Слаб систем на контрола, Процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица (Недостаток на персонал), Незнаење, Корупција и личен интерес

Коефициентот R Square е сигнификантен и изнесува 0,919 и исто така висок е и коефициентот Adjusted R Square од 0,915 ни покажуваат дека независните варијабли (неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните, намерни грешки на одговорните, неквалификуван кадар, слаб систем на контрола, процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица - недостаток на персонал, незнаење, корупција и личен интерес) во креираниот модел за корелации имаат дури 91,5% влијание врз зависната варијабла, а тоа значи дека за успешно менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор постојат повеќе сериозни проблеми. R Square од 91,9% покажува сите варијабли имаат меѓусебно влијание и сите значајно влијаат на зависната варијабла, но и дека постојат независни варијабли кои имаат влијание врз успешното менаџирање кое драстично се издвојува од влијанието на останатите проблеми, како што се: корупцијата и личниот интерес, неквалификуваниот кадар, сложеноста на процесот или слабиот ситем на контрола.

Табела 14.2. ANOVA^a 10

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	453,885	7	64,841	206,808	<,001 ^b
	Residual	39,819	127	,314		
	Total	493,704	134			

a. Dependent Variable: 22Што е најголем проблем за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството?

b. Predictors: (Constant), Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните, Намерни грешки на одговорните, Неквалификуван кадар, Слаб систем на контрола, Процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица (Недостаток на персонал), Незнаење, Корупција и личен интерес

Од многу високиот F коефициент $F(7,127) = 206,808$ со многу голема сигнификантност од $<0,001$ односно $<0,1\%$ заклучуваме дека овој модел на корелации е многу добар, значи одговорите добро ги објаснуваат проблемите за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството, па заклучуваме дека сите тие влијаат на мислењето дека за успешно менаџирање на јавните набавки во здравството постојат повеќе проблеми. Постои сигнификантно влијание на независните варијабли врз зависната. Исто така постои силна позитивна корелација и помеѓу самите варијабли, односно дека еден проблем повлекува друг проблем.

Од анализите за корелација број 2, 4 и 8 заклучивме дека фаворизирањето на мал број приватни компании, корупцијата и нетранспарентноста се детектирани како најсериозни проблеми за јавните набавки во здравството, што исто можевме да го заклучиме и од состојбата на јавните набавки во здравството во анализираниот период од 2016 до 2020 година. Оттука може да се утврди дека постои сериозна потреба од подобрување на менаџирањето на јавните набавки во здравството во РС Македонија заради спречување со овие проблеми. Со корелација 3 заклучивме дека граѓаните сметаат дека доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за намалување на корупцијата во здравствениот сектор. Од корелација 2 заклучивме дека слабото менаџирање на јавните набавки пак повлекува зголемување на корупцијата што резултира со фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи, додека пак Sig. коефициентите од 0,035 и 0,002 во корелацијата број 3 посочуваат дека намалената корупција во здравствениот сектор и општо во државата добиена како резултат на добро менаџирање на јавните набавки во овој сектор, може да допринесе за зголемена даночна усогласеност. Корелационата анализа 4 покажува дека мислењето на граѓаните е дека постои намерно необјавување и прикривање на податоци во здравствениот сектор поврзани со јавните набавки.

Сите овие проблеми посочуваат дека хипотезата 4 е точна и дека постои потреба од подобро менаџирање на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија.

Во корелацијата 5 дојдовме до заклучок дека граѓаните сметаат дека најголемиот недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата е тоа што јавните набавки не ги задоволуваат потребите на граѓаните. Како најголем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата ги детектираат критериумот за избор „најниска понуда“, неконтролирано трошење на буџетските средства, слабата државна контрола и непостоењето на граѓански контролен систем, што упатува на потребата од зголемување на контролниот систем на јавните набавки во здравството, што пак претставува потреба од подобрување на менаџирањето на јавните набавки.

Оваа хипотеза ја потврдува и корелацијата 7 каде добивме заклучоци дека постојат големи индиции за малверзации во процесот на јавни набавки во здравствениот сектор, и дури 93,8% од испитаниците го потврдија овој заклучок. Значи, граѓаните сметаат дека сите опции за можни малверзации се поврзани и дека една можност повлекува друга можност за дополнителна малверзација. Оттука повторно се налага потребата од подобрување на менаџирањето.

Анализата на параметрите од корелацијата 9 покажаа дека јавните набавки треба да се спроведуваат во текот на целата година, а не само периодично и дека треба да се врши годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата, што го заклучуваме од Pearson коефициентот од -0,251 и Sig. ниво 0,03 или 0,3% и Pearson коефициентот од -0,195 и Sig. ниво 0,023 или 2,3% соодветно. Спроведувањето на јавните набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните далеку најмногу се издвојува од сите други одговори како потреба за подобро менаџирање на јавните набавки во здравството и така сметаат дури 31,3% од испитаниците.

Корелацијата 10 исто така посочува на потребата од подобрување на менаџирањето на процесот на јавните набавки во здравството. Намерните грешки на одговорните (Pearson коефициент од -0,295 и Sig. ниво <0,001 односно <0,1%), незнаењето на вработените и вклучените во процесот (Pearson коефициент од -0,198 и Sig. ниво од 0,022 односно 2,2%) и слабот систем на контрола (Pearson коефициент од -0,176 и Sig. ниво од

0,041 односно 4,1%) беа посочени како моменти каде е потребна подобра менаџерска реакција.

Хипотезата 4 ја потврдуваме и со тестот One-Way Anova (H_4) (Прилог 5), каде дојдовме до заклучок дека граѓаните сметаат дека подобро менаџирање на јавните набавки во здравството во РС Македонија ќе доведе до спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично ($F = 246,988$); подобра контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки ($F = 175,000$); зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки ($F = 117,284$); годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата ($F = 41,099$); овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации ($F = 40,508$); зголемување на транспарентноста на процесите ($F = 35,445$); откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании ($F = 31,407$); намалување на непотизмот во здравствените институции ($F = 14,029$); вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот ($F = 8,561$). Сите придобивки покажуваат високо сигнификантно ниво $<0,001$ односно $<0,1\%$, со што е сигнификантна и потребата од подобро менаџирање на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Генералниот заклучок е дека мора да се подобри менаџирањето на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија, бидејќи и покрај зголемениот износ на набавки во одредени години, пациентите се соочуваат со континуирани бариери во пристапот до здравствена заштита, недостаток на лекови и медицинска опрема, долги листи за чекање за добивање на одредена здравствена услуга, итн. Па оттука, многу значајно е воведувањето на практика на креирање на годишни планови за набавки кои ќе за базаат на претходна анализа на потребите на здравствената институција и

пациентите, при што ќе намалат оперативните трошоци, а ќе се поттикнат трошоци за подобрување на квалитетот на услугата. Набавките од институциите треба да се спроведуваат врз основа на потребите, заради што мошне е важно да се осигури дека плановите за набавки ќе ги одразуваат и ќе се базираат на реалните потреби на институции и граѓаните и ќе се спроведуваат континуирано во текот на година, а не во одредени периоди од годината, како што покажува досегашната практика, и секако нема да влијаат врз пристапот до одредени здравствени услуги и врз квалитетот на истите.

Потребно е преку соодветни обуки да се зајакнат капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки во јавниот здравствен сектор, во насока на нивно оспособување за разбирање на потребите на здравствената институција, спроведување на подлабоки анализи за потребите на институцијата и пазарните можности, а со цел реално проценување на вредноста на набавките кои ќе се спроведуваат. Доколку е поисплатливо, може ангажирање на нов квалификуван кадар.

Од анкетата може да се заклучи дека повеќето граѓани воопшто не ги посетуваат веб страните на јавните здравствени институции, и како што исто така повеќето од нив се изјаснија, тоа е поради нецелосните информации или воопшто не постоење на информации, од кои може да се извлечат некакви заклучоци за јавните набавки на институцијата. Тоа наведува дека заклучиме дека постои потреба јавноста да има пристап до детални и навремени информации, кои ќе бидат разбирливи и лесно достапни за јавноста. Така, треба сите здравствени институции да ги објавуваат сите информации за спроведените постапки за јавни набавки, но заради точноста на објавените податоци треба и да се обезбеди континуирана контрола и мониторинг на процесите. И покрај задолжението од Владата и обврските за институциите произлезени од Акцискиот план за отвореното владино партнерство (2018-2020), само мал дел од институциите на своите интернет-страници ги објавуваат плановите за јавни набавки, линковите до објавите на ЕСЈН на огласите за јавни набавки и тендерски документации, известувањата за склучен договор и за реализација на договорите, како и самите договори за јавни набавки и нивните анекси. Тоа значи дека треба да се воведат законска обврска за задолжително информирање на пациентите за информации што се од нивна корист, како и информации за отчетноста на институциите преку нивните интернет страници. Необезбедувањето информации или обезбедувањето парцијални информации за постапките за јавни набавки

што ги спроведуваат јавните здравствени установи ја наведува јавноста да се сомнева во работата на овие институции и укажува на можно нерационално и неефикасно трошење на парите на граѓаните. За надминување на овие состојби, потребно е зајакнување на капацитетите на институциите со квалификувани и обучени кадри за спроведување на јавните набавки како и зголемување на институционалниот интегритет и транспарентноста во јавните набавки.

Бидејќи се зголемува концентрацијата на мал број на компании со кои се склучуваат договори за јавни набавки и кои добиваат буџетски средства, потребно е да се воведат систем на избор на компании за обезбедување на јавни набавки во здравството кој ќе се базира на критериуми за максимизирање на резултатите и ефектите од јавните набавки, при што ќе се замени најниската цена како критериум за избор на понудувач. Потребно е да се воведат нови критериуми за евалуација и селекција, при што ќе се елиминира секоја можност критериумите да бидат претходно дефинирани согласно можниот понудувач, туку ќе овозможат зголемување на конкуренцијата преку учество на поголем број на компании. Во Законот за јавни набавки треба да се внесе ограничување на објава на тендер во рамките на работно време. На пример од 08:00-16:00 часот. Од причина што многу често тендерите се објавуваат по 18:00 часот, дури и многу покасно, се стекнува впечаток дека тендерите ги добиваат тие што се претходно селективно информирани, со цел да бидат први и да им се додели тендерот. Со ваквото ограничување ќе се намали можноста за коруптивни дејствија во овој поглед. Исто така, и од истражувањето заклучивме дека на сите ни е јасно колку е неопходно е да се корегира тој единствен критериум „најниска цена“ во најголем дел од постапките. Најдобро би било да се воведат и едно друго правило, кое развиените земји го применуваат - најнискиот и највисокиот понудувач да бидат отфрлени после електронската аукција.

Министерството за здравство и јавните здравствени установи треба да ја зголемат ефикасноста на постапките за јавни набавки преку воведување независни механизми за мониторинг, како што се експерти, граѓански организации, граѓани, итн. Во комисиите за јавни набавки на договорните органи задолжително да има надворешен член, кој ќе биде стручно лице од соодветна област како предметот на набавка и надзорот и контролата да се воспостави во сите фази од спроведувањето на јавните набавки, како и во реализацијата на договорите за јавни набавки. Како резултат на недоволната контрола и неказнивоста на

сторителите, често се случува тендерската документација да биде достапна до одредени понудувачи пред да биде објавена на ЕСЈН. Заради судир на интереси, на службениците вклучени во процесот на јавни набавки треба да им биде забрането да бидат ангажирани со договор во било какви бизниси со службени лица кои вршат надзор или контрола.

Потребно е Владата и Министерството за здравство да ги ревидираат постапките за јавни набавки што ги спровеле здравствените домови, за да ги утврдат причините за практиките на склучување договори во вредност повисока од проценетата вредност на набавката и да се санкционираат институциите што ја применуваат оваа практика. Потоа, врз основа на оваа оценка, Владата и Министерството за здравство да преземат мерки за да ја спречат ваквата практика во иднина.

Бирото за јавни набавки треба да работи на подобрување на нивото на транспарентност на:

- Министерството на здравство - да ја објавува проценетата вредност на договорите со вклучен ДДВ и изворот на средствата;
- Универзитетската клиника за гинекологија и акушерство - да ја објавува проценетата вредност на договорите со вклучен ДДВ, бројот на пристигнати понуди, вредноста на склучените договори, избраната компанија и изворот на средствата;
- општите и клиничките болници - да ја објавуваат проценетата вредност на договорите со вклучен ДДВ, избраната компанија и изворот на средствата;
- здравствените домови - да ја објавуваат проценетата вредност на договорите со вклучен ДДВ, бројот на пристигнати понуди, вредноста на склучените договори, избраната компанија и изворот на средствата;
- центрите за јавно здравје и Институтот за јавно здравје - да ја објавуваат проценетата вредност на договорите со вклучен ДДВ и изворот на средствата.

Владата и Бирото за јавни набавки да ја истражат причината зошто најголем дел од јавни набавки се доделени на мал број приватни компании и зошто највеќе средства по основ на овие договори се исплатени на само две или три компании (зависно од анализираната година). Врз основа на наодите и со цел да ги намалат ризиците од злоупотреби на буџетските средства, Владата и БЈН да преземат мерки за зголемување на конкурентноста меѓу компаниите во постапките за јавни набавки и за елиминирање на

континуирани трансфери на средства кон неколку компании, со што ќе го спречет фаворизирањето на тие компании и ќе овозможат фер учество и можност за други помали компании.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Антик, Д., *Влијанието на јавните набавки направени од јавните здравствени установи*, Скопје: ЕСЕ, 2020.
2. Ağırbaş, I., *Hastane Yönetimive Organizasyon*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016. ISBN:6059221306.
3. Ak, B., *Hastane Yöneticiliği*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1990.
4. Andjelkoivc, M., *Pravni institucionalne sistema javnih nabavki*, Beograd: Fakultet Singidunum, 2014.

5. Bartle, J. and Korosec, R., *A Review of State Procurement and Contracting*, Journal of Public Procurement, 2003.
6. Bergman, M. A. and Lundbrg, S., *Tender evaluation and supplier selection methods in public procurement*, Journal of Purchasing and Supply Management, 2013.
7. Bhattacharai, P., *Curbing Procurement Corruption*, Voices Against Corruption, 2011.
8. Биро за јавни набавки (Сектор за нормативна дејност, обуки и меѓународни односи), *Брошура за спречување на корупцијата во јавните набавки*, Скопје, 2016.
9. Breandle, T. and Colombier, C., *What drives public health care expenditure growth? Evidence from Swiss cantons, 1970-2012*, Health Policy 20169.
10. Биро за јавни набавки, *Брошура за спречување на корупцијата во јавните набавки*, Сектор за нормативна дејност, обуки и меѓународни односи, Скопје, 2016.
11. Burton, R., *Improving Integrity in Public Procurement: The Role of Transparency and Accountability*, in *Fighting Corruption and Promoting Integrity in Public Procurement*, OECD Publishing, 2005.
12. Chopra, S. and Meindl, P., *Supply Chain Management (3rd edition)*, Pearson PrenticeHall, New Jersey, 2007.
13. Christopher, M., *Logistics and Supply Chain Management: Creating Value-adding Networks*, Prentice Hall Press, London, 2005.
14. Corey, R., *Procurement Management - Strategy. Organisation and Decsion-Making*, Boston, MA: CBI Publishing Company, Inc, 1978.
15. Cox, A., Chicksand, D. and Ireland, D., *Sub-Optimality in NHS Sourcing in the UK: Demand-Side Constraints on Supply-Side Improvement*, Public Administration, 2005.
16. De Vries, J. andHuijsman, R., *Supply chain management in health services: An overview*, Supply Chain Management: International Journal, 2011.
17. Dobler, Donald W., David N. Burt, and Lamar Lee, Jr., *Purchasing and Materials Management*, 5thed, New York. McGraw Hill, 1990.
18. Erdal, M., Satinalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi (3.Basım), Beta, İstanbul, 2014. ISBN: 978-605-333-194-0.
19. EXPERT PANEL ON EFFECTIVE WAYS OF INVESTING IN HEALTH, Opinion on Innovative payment models for high-cost innovative medicines, Brussels, European Commission, 2018.

20. *EXPERT PANEL ON EFFECTIVE WAYS OF INVESTING IN HEALTH*, Defining value in “value-based healthcare”, Brussels, European Commission, 2019.
21. *EUROPEAN WIDE INNOVATION PROCUREMENT IN HEALTH CARE*, EURIPHI-European wide Innovation Procurement in Health and Care, 2020.
22. Факиќ, С., *Намалување на корупцијата во јавните набавки преку засилена контрола*, Македонски центар за меѓународна соработка и Транспарентност Македонија, Скопје, 2015.
23. Farnham, D. and Horton, S. (editors), *Managing the new public services*, Macmillan, London, 2011.
24. Feibert, D. C., Jacobsen, P. and Wallin, M., *Improving Healthcare Logistics Processes*, DTU Management Engineering, Denmark, 2017.
25. Figueras, J., Robinson, R. and Jakubowski E., *Purchasing to improve health systems performance*, Open University Press, McGraw-Hill Education, UK, 2005.
26. Fusco, F., Marsilio, M. and Guglielmetti, C., *Co-production in health policy and management: a comprehensive bibliometric review*, BMC Health Serv Res, 2020.
27. Gaitonde, R., Oxman, A. D., Okebukola, P.O. and Rada, G., *Interventions to reduce corruption in the health sector*, Cochrane Database Syst Rev, 2016.
28. Група автори, *Ефикасни јавни набавки*, Белград, Транспарентност Србија, 2005.
29. Görçün, Ö. F., *Tedarik Zinciri Yönetimi (2.Basım)*, Beta, İstanbul, 2013. ISBN: 978-605-377-898-1.
30. Guimarães, C.M., de Carvalho, J.C., *Strategic outsourcing: A lean tool of healthcare supply chain management*, Strategic Outsourcing: An International Journal, 2013.
31. Hart, C., Hare, L., Scribner, S., Shepherd, C., Pandit, T. (ed.) and A. Bornbusch (ed.), *Strategic Pathway to Reproductive Health Commodity Security: A Tool for Assessment, Planning, and Implementation*, Baltimore, Md.: Information and Knowledge for Optimal Health (INFO) Project/Center for Communication Programs, Johns Hopkins University, Bloomberg School of Public Health, 2004.
32. Johnson, M., *Public sector e-procurement: a study of benefits from e-markets in the local government sector*, International Journal of Services Technology and Management, Vol.16, No.1, 2011.

33. Keen, J., Moore, J. and West, R., *Pathways, Networks and Choice in Health Care*, International Journal of Health Care Quality Assurance, 2006.
34. Kohler, J. C. and Dimabcesco, D., *The risk of corruption in public pharmaceutical procurement: how anti-corruption, transparency and accountability measures may reduce this risk*, Global Health Action, 2020.
35. Kumar, A., Nair, A. and Piecha, J., *Measuring Efficiency in International Public Procurement*, Journal of Public Procurement, Vol.15(3), 2015.
36. Large, R. O. and Thomsen, C. G., *Drivers of green supply management performance: Evidence from Germany*, Journal of Purchasing and Supply Management, 2011.
37. Lega, F., Marsilio M. and Villa, S., *An evaluation framework for measuring supply chain performance in the public healthcare sector: Evidence from the Italian NHS*, Production Planning & Control, 2013.
38. Liwanag, H. J. and Wyss, K., *Assessing decentralisation is a challenging but necessary task if it should continue as a reform strategy: Reflections from the systematic review by Sumah, Baatiema, and Abimbola*, Health Policy, 2017.
39. Lysons, K. and Farrington, B., *Purchasing and Supply Chain Management*, 7th edition, Prentice Hall, London, 2006.
40. MacManus, S.A., *Understanding the incremental nature of e-procurement implementation at the state and local levels*, Journal of Public Procurement, 2002.
41. Management Sciences for Health (MSH) and the World Health Organization (WHO), *Managing Drug Supply*, 2nd ed., West Hartford, Ct.: Kumarian Press, 1997.
42. Markus, E., *Low Bid Alternatives Earning Respect*, American City and County, New York, 1997.
43. Mather, C. and Cleveland, B., *Can Federal Agencies Manage their Spend?*, Acquisition Directions Advisory, Oakton, VA: Acquisition Solutions, 2003.
44. Matechak, J.P., *Fighting Corruption in Public Procurement*, Center for Interna, 2016.
45. McCue, C. and Gianakis, G., *Public Purchasing: Who's Minding the Store?*, Journal of Public Procurement, 2001.
46. Melo, T., *A Note on Challenges and Opportunities for Operations Research in Hospital Logistics*, Schriftenreihe Logistik der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der HTW des Saarlandes, No. 2, 2012.

47. Monczka, R. M., Handfield, R. B., Giunipero, L. C. and Patterson, J. L., *Purchasing and Supply Chain Management*, 4th edition, South-Western, USA, 2009.
48. Moon, M., *E-Procurement management in state governments: diffusion of e-procurement practices and its determinants*, Journal of Public Procurement, Vol. 12, No. 2, 2005.
49. Neupane, A., Soar, J., Vaidya, K. and Yong, J., *Role of Public E-Procurement Technology to Reduce Corruption in Government Procurement*, In Proceedings of the 5th International Public Procurement Conference, IPPC5, Seattle: WA, 2012.
50. Panayiotou, N., Gayialis, S. and Tatsiopoulos, I., *An e-procurement system for governmental purchasing*, International Journal of Production Economics, Vol. 90, No.1, 2004.
51. Salary.com., *Supply Chain Manager*. Пристапено на: 19.10.2021 година.
52. Schneller, E.X. and Smeltzer, L.R., *Strategic Management of the Health Care Supply Chain*, San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2006.
53. Stock, J. R. and Lambert, D. M., *Strategic Logistics Management*, 4th edition, McGraw Hill, USA, 2001.
54. Ten Hompel, M. and Schmidt, T., *Warehouse Management*, Springer, Heidelberg, 2007.
55. Tengilimoğlu, D. and Yiğit, V., *Sağlık İşletmelerinde Tedarik Zinciri ve Malzeme Yönetimi (3.Basım)*, Nobel, Ankara, 2017.
56. Thai, K.V., *Public procurement re-examined*, Journal of public procurement, Vol.1, No.1, 2001.
57. Towill, D.R. and Christopher, M., *An Evolutionary Approach to the Architecture of Effective Healthcare Delivery Systems*, Journal of Health Organization and Management, 2005.
58. Towill, D.R., *Viewing Kaiser Permanente via the Logistician Lens*, International Journal of Health Care Quality Assurance, 2006.
59. Van Weele, A. J., *Satın Alma ve Tedarik Zinciri Yönetimi, Literatür, İstanbul, 2014. ISBN: 978-975-04-0668-3.*
60. Wanless, D., *Securing our future health: taking a long-term view*, London, UK: HM Treasury, 2002.
61. Waters, D., *Logistics: An Introduction to Supply Chain Management*, PalgraveMacmillan, New York, 2003.

62. Woodle, D., Dickens, T. and Fox, J., *Procurement Primer for Health and Family Planning Programs in Bangladesh*, Arlington, Va.: Prepared by PATH for DELIVER/John Snow, Inc., for the U.S. Agency for International Development, 2003.
63. World Bank, *Standard Bidding Document: Procurement of Health Sector Goods*, Procurement Policy and Services Group, Washington, DC: World Bank, 2000 (revised 2003).

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

1. <https://www.euriphi.eu/>
2. https://doi.org/10.1787/gov_glance-2017-61-en
3. <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>
4. https://doi.org/10.1787/gov_glance-2017-61-en
5. <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/health/>
6. <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>
7. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/618990/IPOL_BRI\(2018\)618990_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/618990/IPOL_BRI(2018)618990_EN.pdf)
8. <http://www.javnanabava.hr/default.aspx>
9. <https://core.ac.uk/download/pdf/197831263.pdf>
10. <https://www.cpes.org.rs/Downloads/Analize/Kako%20protiv%20korupcije%20u%20javnim%20nabavkama%20-%20dosije%20korupcija.pdf>
11. <https://www.purchasecontrol.com/blog/>
12. <https://e-nabavki.gov.mk/opendata-announcements.aspx#/home>
13. <http://www.javnanabava.hr/default.aspx?id=3426>
14. <https://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/Javni%20nabavki.pdf>
15. <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/ESE%20Vlijanie%20JavniNabavki%20102020%205.pdf>
16. https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf
17. <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>
18. <https://core.ac.uk/download/pdf/11049357.pdf>

19. <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/ESE%20Vlijanie%20JavniNabavki%20102020%205.pdf>
20. <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>
21. <https://core.ac.uk/download/pdf/11049357.pdf>
22. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/2e5779d8-en/index.html?itemId=/content/component/2e5779d8-en>
23. <http://voices-against-corruption.ning.com/profiles/blogs/curbing-procurement-corruption>
24. <https://e-nabavki.gov.mk/opendata-announcements.aspx#/home>
25. https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/Godisen-izvestaj-2020_Final.pdf
26. <https://www.ccc.org.mk/images/integritetmk.pdf>
27. <https://focus.org.mk/images/2019/02/javni-nabavkiweb.pdf>
28. <http://www.fai.gov/pubres/research.htm>
29. <http://www.opm.gov/ses/sesguide.asp>
30. https://doi.org/10.1787/gov_glance-2017-61-en
31. <http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-17-200117.pdf>

ПРИЛОГ 1

БАРАЊЕ ЗА АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

Вие сте поканети да учествувате во академска истражувачка студија спроведена од Искра Димовска, Магистер по Менаџмент, под надзор на Prof.Dr.Izet Zeqiri, Факултет за бизнис и економија, при Факултет на Југоисточна Европа во Тетово.

Ве замолуваме да го одговорите анкетниот прашалник кој се однесува на јавните набавки во здравството во Република Северна Македонија, и Ве замолуваме да го одговорите истиот само доколку сте граѓанин на државата.

Целта на оваа студија е да се утврди степенот до кој здравствените работници и останатите граѓани на РС Македонија се запознаени со процесот на јавните набавки во здравството и со проблемите во процесот. Дали се задоволни од здравствените услуги, дали му веруваат на системот за јавни набавки и како ги перципираат најгорливите проблеми при набавките. Искуствата на здравствените работници во врска со набавките во секторот ќе обезбедат податоци за споредба со официјалните државни статистички податоци, со цел да се утврди потребата од подобување на менаџирањето на јавните набавки. Резултатите ќе бидат поткрепа на дадените пропораки.

Вашето учество во оваа студија ќе биде од исклучителна важност при сумирањето на податоците и оформување на целосна и порелевантна слика за состојбата во РС Македонија.

Податоците добиени од прашалниците ќе се користат само за академски истражувачки цели, ќе бидат третирани како доверливи и нема да бидат достапни за трета страна.

Ве молиме секое прашање внимателно да го прочитате и да дадете еден од понудените одговори кој сметате дека најмногу одговара на вашето лично мислење.

Однапред Ви благодарам за укажаната доверба,
Искра Димовска.

ПРИЛОГ 2

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК ЗА МЕНАѢИРАЊЕ НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО ЗДРАВСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Забелешка: Прашањата одговорете ги така што ќе го болдирате или заокружите одговорот и ќе надополните доколку тоа е напоменато во самото прашање.

ПРАШАЊЕ БР.1 Во која старосна група припаѓате?

- 1) 18-20 години
- 2) 21-25 години
- 3) 26-30 години
- 4) 31-35 години
- 5) 36-40 години
- 6) 41-45 години
- 7) 46-50 години
- 8) 51-55 години
- 9) 56-60 години
- 10) 61-65 години
- 11) Над 65 години

ПРАШАЊЕ БР.2 Кој пол сте?

- 1) Маж
- 2) Жена

ПРАШАЊЕ БР.3 Дали сте вработен/а во здравствениот сектор?

- 3) Да
- 4) Не

ПРАШАЊЕ БР.4 Доколку одговорот е *ДА* колкав е Вашиот работен стаж во здравствениот сектор? (Доколку одговорот е *НЕ* игнорирајте го прашањето.)

- 1) Помалку од 1 година
- 2) 1-5 години
- 3) 6-10 години
- 4) 11-15 години

- 5) 15-20 години
- 6) Повеќе од 20 години

ПРАШАЊЕ БР.5 Дали сметате дека здравството е важен сегмент во државата?

- 1) Да, најважен
- 2) Да
- 3) Не

ПРАШАЊЕ БР.6 Дали сметате дека за квалитетни здравствени услуги важни се јавните набавки во здравството?

- 1) Да (Зошто ДА?) _____
- 2) Не (Зошто НЕ?) _____

ПРАШАЊЕ БР.7 Дали сметате дека јавните набавки влијаат врз цената на здравствените услуги и медикаментите?

- 1) Да
- 2) Не
- 3) Делумно

ПРАШАЊЕ БР.8 Дали сте вработен/а во оддел за јавни набавки или на друг начин сте инволвирани во процесот на јавните набавки?

- 1) Да
- 2) Не

ПРАШАЊЕ БР.9 Што сметате дека е најголем проблем кој се однесува на јавните набавки во здравството во нашата држава?

- 1) Нетранспарентни постапки
- 2) Корупција
- 3) Фаворизирање на одредени приватни компании како добавувачи
- 4) Слабо менаџирање на постапките
- 5) Недоволно квалификуван, образован или соодветен кадар

- 6) Постапката за јавна набавка е бавен процес
- 7) Големи административни трошоци
- 8) Слаби и бавни процедури

ПРАШАЊЕ БР.10 Дали сметате дека јавните набавки во здравствениот сектор влијаат врз вкупната економија на државата?

- 1) Да
- 2) Не
- 3) Делумно

ПРАШАЊЕ БР.11 Доброто менаџирање на јавните набавки во здравствениот сектор во државата може да допринесе за: ?

- 1) Подобрени (намалени) трошоци за државни набавки
- 2) Зголемена вредност за парите на граѓаните
- 3) Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата
- 4) Зголемена транспарентност
- 5) Зголемена доверба во владата
- 6) Подобрен економски раст
- 7) Зголемена даночна усогласеност
- 8) Поквалитени здравствени услуги
- 9) Поефтини здравствени услуги

ПРАШАЊЕ БР.12 Дали некогаш сте пристапиле до ЕСЈН или интернет страна на некоја здравствена институција со цел увид во јавните набавки на институцијата?

- 1) Да
- 2) Не

ПРАШАЊЕ БР.13 Дали сметате дека здравствените институции објавуваат доволно податоци за јавните набавки?

- 1) Да

- 2) Не
- 3) Делумно

ПРАШАЊЕ БР.14 Што е најголем проблем за тоа?

- 1) Намерно необјавување и прикривање на податоци
- 2) Личен интерес
- 3) Незнаење на персоналот одговорен за тоа
- 4) Ненамерна техничка грешка на персоналот одговорен за тоа
- 5) Корупција
- 6) Тоа е губење на време затоа што граѓаните не се интересираат за тие податоци
- 7) Слаба интерна и слаба државна контрола
- 8) Друго (Што?) _____

ПРАШАЊЕ БР.15 Што сметате дека е најголем недостаток на системот за јавните набавки во здравствениот сектор во државата?

- 1) Лошо дизајниран ЕСЈН
- 2) Критериум за избор „најниска понуда“, поради што не е примарен квалитетот на услугите или стоките кои се набавуваат, туку е важно да се потрошат што помалку средства, за да се прикаже подобар финасиски резултат на крајот на годината
- 3) Неконтролирано трошење на буџетските средства
- 4) Не ги задоволуваат потребите на граѓаните
- 5) Генерираат високи цени на здравствените услуги
- 6) Слаба контрола од Бирото за Јавни набавки
- 7) Слаба државна контрола
- 8) Непостоење на граѓански контролен систем

ПРАШАЊЕ БР.16 Каде сметате дека има најголеми пропусти во менаџирањето со јавните набавки?

- 1) Министерско за здравство
- 2) Универзитетски клиники

- 3) Јавни здравствени установи во Скопје
- 4) Јавни здравствени установи во другите градови
- 5) Институт за јавно здравје

ПРАШАЊЕ БР.17 Кој дел од јавните набавки го сметате како најкритичен со најголема можност за малверзации?

- 1) Спецификации на производите и услугите кои се предмет на јавна набавка
- 2) Креирање на договори и барања за гаранции за извршување
- 3) Можност за преговарање наместо отворена постапка
- 4) Можност за учество на тендер од страна на само еден понудувач
- 5) Можност за поништување на постапката
- 6) Нецелосно објавување на податоци за јавната набавка

ПРАШАЊЕ БР.18 Дали сметате дека тендерите во здравството се доделуваат на мал број приватни компании?

- 1) Да
- 2) Не
- 3) Делумно

ПРАШАЊЕ БР.19 Дали сметате дека таквата пракса треба да се забрани и да се изнајдат можности за фер учество и на помалите компании?

- 1) Да
- 2) Не
- 3) Делумно (Зошто?)_____

ПРАШАЊЕ БР.20 За што сметате дека се трошат најмногу средства за јавни набавки во здравството?

- 1) Лекови
- 2) Вакцини
- 3) Медицински потрошен материјал

- 4) Санитетски потрошен материјал
- 5) Апарати и уреди за прегледи
- 6) Мобилна телефонија
- 7) Канцелариски инвентар
- 8) Возила
- 9) Услуги за одржување
- 10) Друго (Што?) _____

ПРАШАЊЕ БР.21 Што сметате дека треба да се превземе со цел правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството?

- 1) Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните
- 2) Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично
- 3) Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки
- 4) Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации
- 5) Намалување на непотизам во здравствените институции
- 6) Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки
- 7) Вклучување на назависни лица и организации за целосна контрола на процесот
- 8) Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата
- 9) Зголемување на транспарентноста на процесите
- 10) Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании

ПРАШАЊЕ БР.22 Што е најголем проблем за правилно и успешно менаџирање на јавните набавки во здравството?

- 1) Неквалификуван кадар
- 2) Намерни грешки на одговорните
- 3) Корупција и личен интерес

- 4) Незнаење
- 5) Слаб систем на контрола
- 6) Процесот на менаџирање на јавните набавки е сложен процес кој бара вклученост на повеќе лица (Недостаток на персонал)
- 7) Неодговорност и неказнување за претходни грешки на одговорните
- 8) Друго (Што?) _____

ПРИЛОГ 3

One-Way Anova (H_1)

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Подобрени (намалени) трошоци	Between Groups	27,393	8	3,424	225,750	<,001

за државни набавки	Within Groups	1,911	126	,015		
	Total	29,304	134			
Поквалитени здравствени услуги	Between Groups	18,791	8	2,349	19,806	<,001
	Within Groups	14,943	126	,119		
	Total	33,733	134			
Поефтини здравствени услуги	Between Groups	6,736	8	,842	13,061	<,001
	Within Groups	8,123	126	,064		
	Total	14,859	134			

ПРИЛОГ 4

One-Way Anova (H₂)

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Намалена корупција во здравствениот сектор и општо во државата	Between Groups	11,253	8	1,407	18,197	<,001
	Within Groups	9,740	126	,077		
	Total	20,993	134			
Зголемена транспарентност	Between Groups	10,415	8	1,302	36,907	<,001
	Within Groups					

	Within Groups	4,444	126	,035		
	Total	14,859	134			

ПРИЛОГ 5

One-Way Anova (H₄)

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Зајакнување на капацитетите на лицата одговорни за спроведување на јавните набавки	Between Groups	8,279	9	,920	117,284	<,001
	Within Groups	,980	125	,008		
	Total	9,259	134			
Контрола и постојан мониторинг на вработените одговорни за спроведување на јавните набавки	Between Groups	12,353	9	1,373	175,000	<,001
	Within Groups	,980	125	,008		
	Total	13,333	134			
Вклучување на независни лица и организации за целосна контрола на процесот	Between Groups	3,203	9	,356	8,561	<,001
	Within Groups	5,197	125	,042		
	Total	8,400	134			

Годишно ревидирање на постапките на сите здравствени институции во државата	Between Groups	2,901	9	,322	41,099	<,001
	Within Groups	,980	125	,008		
	Total	3,881	134			
Зголемување на транспарентноста на процесите	Between Groups	11,730	9	1,303	35,445	<,001
	Within Groups	4,596	125	,037		
	Total	16,326	134			
Овозможување пристап на граѓаните до детални и навремени информации	Between Groups	5,604	9	,623	40,508	<,001
	Within Groups	1,922	125	,015		
	Total	7,526	134			
Спроведување на јавни набавки врз основа на потребите на институцијата креирани според потребите на граѓаните	Between Groups	31,733	9	3,526	.	.
	Within Groups	,000	125	,000		
	Total	31,733	134			
Спроведување на јавни набавки во текот на целата година, а не само периодично	Between Groups	17,434	9	1,937	246,988	<,001
	Within Groups	,980	125	,008		
	Total	18,415	134			
Намалување на непотизам во здравствените институции	Between Groups	7,087	9	,787	14,029	<,001
	Within Groups	7,016	125	,056		
	Total	14,104	134			
Откривање на причините за доделување на најголем дел од јавните набавки на мал број приватни компании	Between Groups	5,824	9	,647	31,407	<,001
	Within Groups	2,576	125	,021		
	Total	8,400	134			